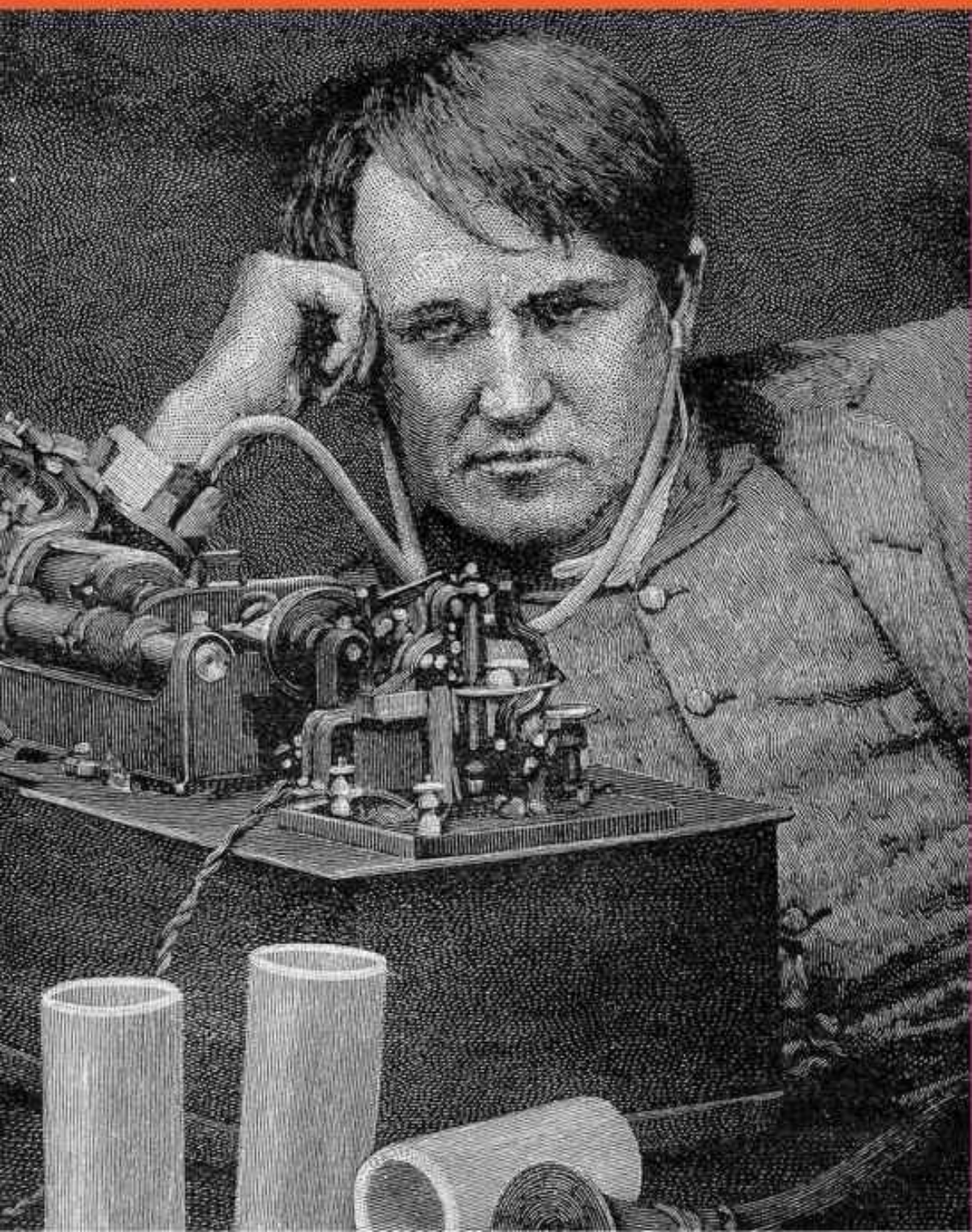
EDITURA ION CREANGĂ

BARBU APELEVIANU

EDISON

Colecția Icar

COLECȚIA ICAR

BARBU APELEVIANU

Edison

EDITURA ION CREANGĂ ● 1972

Coperta și ilustrațiile de
GYÖRGY MIHAIL

I

UN BEJENAR POLITIC

Spre sfîrşitul celui de-al patrulea deceniu al veacului trecut, un oarecare Samuel Edison se stabilea în orăşelul Milan, din statul Ohio (S.U.A.), unde ajunsese după lungi peripeţii şi peregrinări prin mai multe localităţi de pe ţărmul lacului Erie. Refugiat politic, venea din Canada nordică ; acolo, răscoala burgheziei engleze, care nu înţelesese că ar fi trebuit să se sprijine pe masele largi ale fermierilor localnici şi pe concursul micii burghezii oprimate, fusese sîngeros reprimată de către armatele britanice regulate. Participant la răscoală, Samuel Edison luase drumul exodului, înspăimîntat de sancţiunile aspre ce-i aşteptau pe toţi foştii insurgenţi.

În pribegia lui, fugarul pătimise multe, înfruntase primejdii, îndurase foamea şi frigul, străbătînd numai cu piciorul, peste

180 de mile ! Ca să poată trece în Statele Unite, mersese — mai ales, noaptea, călăuzindu-se după stele şi după muşchiul arborilor seculari din bătrînele păduri canadiene — fără odihnă şi popas. Luase cotitele şi ascunsele poteci ale triburilor indiene şi traversase pe gheaţă rîul Sainte-Claire...

Îşi lăsase la Vienna, în casa tatălui său din Canada, soţia şi doi copii. După reprimarea răscoalei, guvernul canadian îi confiscase averea şi îi anulase dreptul de proprietate.

Samuel trebuia deci să-şi facă altă situaţie şi să-şi rostuiască o nouă viaţă, departe de locurile unde se aşezaseră, pe vremuri, strămunii săi. Noua gospodărie şi-a întemeiat-o aici, la Milan, orăşelul de pe malul rîului Huron, ai cărui locuitori se ocupau, îndeosebi, cu transportul cerealelor pe apă, din regiunile rodnice spre răsărit. Milanul trăia din comerţul cu grîne şi din navigaţie, căci în statul Ohio nu existau încă linii ferate. În schimb, de-a lungul cheiului oraşului, se ridicau, necontenit, silozuri şi vaste magazii pentru depozitarea cerealelor. Se dezvoltau, concomitent, şantierele navale, iar localitatea

prospera. La început, Samuel Edison își ridică o mică fabrică, unde făcea șindrilă, pe-atunci foarte solicitată ca material de construcții. O vindea la preț bun și afacerile se dovedeau bănoase.

Curînd, tot în anul 1839, Samuel reuși, printr-un devotat prieten, căpitanul de vas Alva Bradley, care făcea curse pe lacul Erie, să-și aducă din Canada, la Milan, soția și cei doi copii. Îndată după aceea, se apucă să facă și negoț cu cereale. Era extrem de muncitor, perseverent, neistovit și cîștiga destul de bine.

II

FAMILIA EDISON

Străbunii lui Samuel erau, de origine, olandezi și emigraseră, de pe țărmul lacului Zuiderzee, în noul continent american, pămînt al speranțelor, mirajului, aventurilor și dorinței de îmbogățire. Bunicul său, John, se alăturase coloniștilor adepți ai coroanei britanice, care, sub ocrotirea armatei engleze, luptau împotriva taberei

progresiste, avîntate în lupta pentru dobîndirea independenței Americii de Nord. În timpul acestui faimos război (1775—1783), John Edison fusese un „tory", adică un partizan al autorității și dominației britanice, cu substrat conservatorist. Prizonier în mîinile patrioților independenți, fostul mare proprietar de pămînt se văzu nu numai cu întreg avutul confiscat, dar și trimis în fața instanței de judecată. Abia scapă de o pedeapsă grea, prin străduaniile și intervențiile unor rude cu influență. Dar, o dată cu proclamarea independenței Statelor Unite, el fu exilat, împreună cu alți numeroși „tory", proscriși la rîndul lor. Urmat de soția sa, Sarah Ogden, și de cei șapte copii ai lor, John debarcă în vestul Canadei, pe teritoriul Noii Scoții.

— De-aici înainte ne-așteaptă zile grele, rosti bărbatul, puțin posomorît, dar încă dîrz și aprig în voința de-a da piept cu viața.

— Vom munci alături de tine și vom ieși, din nou, la lumină, răspunse blajina și vrednica lui soție. Avem șapte copii, încă șapte guri de hrănit, și datorii, și răspunderi față de ei... Cine dă înapoi și se sperie

de muncă și de nevoi e un slăbănog și un laș ! Iar tu, John, nu ești un om bicisnic...

Într-adevăr, John Edison nu era un bicisnic și nici un suflet care să se lase lesne înfrînt. Într-o regiune cu climă aspră și păduri sălbatice, pe țărmul de est al golfului Fundy, emigranții dădură o luptă crîncenă cu natura potrivnică, lipsurile de tot felul și cu munca anevoioasă. Munceau la tăierea copacilor seculari, la joagăr și la căratul buștenilor uriași. Copiii creșteau, grijile sporeau și ele. Anii treceau, băieții lui John și ai Sarahei deveneau bărbați, iar copilițele de altădată se împlineau în mîndre fecioare sau în tinere căsătorite. Cel mai mare dintre fii, Samuel — căruia biografii îi vor adăuga, mai tîrziu, atributul de *senior* — s-a căsătorit, în 1792, cu o oarecare domnișoară Stimpson și, la rîndul său, a avut numeroși copii. Unul dintre aceștia, băiatul născut în 1804, a primit numele de Samuel-junior, spre a-l deosebi de numele părintelui său. Peste 37 de ani, Samuel Edison-junior era sortit să fie tatăl celebrului inventator.

La începutul secolului al XIX-lea, Anglia își intensifica politica de colonizare a Canadei de Sus (actualul stat Ontario). S-a

dat deci semnalul mișcării pentru colonizarea țărmului de miază-noapte și apus al lacului Erie. Spre ademenirea emigranților, guvernul britanic al Canadei nordice le făgăduia loturi întinse de pămînt și drepturi stabile de proprietate. Mai cu seamă reprezentanții sau urmașii vechilor familii „tory", rămase încă fidele coroanei engleze, erau stăruitor poftiți în noile regiuni și admirabil primiți.

Ca urmare, șiruri întregi de caravane — căruțe, chervane, oameni, cai și vite — porniră de-a curmezișul Canadei, călătorind de la răsărit spre vest și nord.

Bătrînul John Edison avea acum, în 1811, patriarhala vîrstă de 80 de ani. Moșneagul, încă falnic și plin de sănătate, își adună numeroasa familie fii, fiice, nurori, gineri și nepoți, și porni și el, cu lunga-i caravană, spre vest. În masive chervane trase de mai multe perechi de boi, familia Edison bătu sute de kilometri, traversînd regiuni aspre și inospitaliere. După foarte lungi ocoluri, trecînd din Noua Scoție, granița de miază-noapte a Statelor Unite, pe țărmul rîului Hudson și de acolo, înapoi, frontiera de lîngă cascada Niagara, familia împovărată de copii și ba-

gaje urcă iarăşi drumurile, aproape sălbatice, ale Canadei acoperite de brume şi codri bătrîni.

Şi, într-un fantastic amurg de legendă biblică, noul patriarh, urmat de convoiul seminţiei sale, ajunse în proaspătul pămînt al făgăduinţei.

— Aici rămînem, grăi el, descoperindu-se şi sărutînd ţărîna.

Şi toţi, mlădiţe tinere sau vajnice crengi desprinse din falnicul copac al neamului lor, îngenunchează ca să sărute, la rîndul lor, primitorul pămînt. Era o pitorească vale, cuprinsă între coline învestmîntate cu pini. Acolo înfiripară un sat pe care îl numiră Vienna. Tăiară copaci, ridicară case, desţeleniră largi întinderi de cîmpie. Familia se puse pe muncă. Creştea vite, vîna sălbăticiuni şi defrişa păduri. Vienna, împrejmuită de codri de pini, se dezvolta şi lua, încetul cu încetul, înfăţişare de oraş. Lemnul de construcţie, încărcat pe şlepuri şi trimis în Anglia, îmbogăţea familia... Vremea îşi depăna anii de pe imensele ei gheme şi evenimentele se precipitau, schimbîndu-şi culoarea.

În 1837, izbucni răscoala burgheziei canadiene, care, după cum am arătat, avu

urmări dramatice. Atunci se produse și exodul lui Samuel Edison-junior, bejenarul nepot al strașnicului ctitor de familie, John. Fostul răsculat se refugiase în Statele Unite, la Milan, lăsînd, departe, în Canada, mormîntul neînfricatului său bunic, pe care numai moartea izbutise să-l doboare, la adînci bătrîneți.

— Nancy, rosti Samuel, privindu-și soția, născută Elliott, după ce reușise s-o aducă în Ohio, împreună cu cei doi copii, începem o viață nouă. Să ținem sus flamura nădejdii și să ne încordăm puterile de muncă !

— Așa va fi, Samuel, răspunse femeia, întărind printr-un luminos zîmbet de încredere spusele bărbatului.

III

VISUL MAMEI

După negoțul cu șindrilă, fabricată la gaterele sale, Samuel Edison-junior se hotărî să facă și comerț cu cereale. Transpor-

tul lemnului şi al grînelor se efectua, pe-atunci, numai pe apă. Familia refugiatului politic n-avea de ce să se plîngă. Se bucura de oarecare bună stare şi negoţul părea prosper. Un prim-născut, William Pitt, extrem de talentat la desen, va deveni, mai tîrziu, la anii maturităţii, director al Societăţii de tramvaie din Port-Huron.

Fata, Tanny sau Tania, sentimentală şi gingaşă, avea să fie devotata şi afectuoasa soră a ilustrului inventator, care încă nu sosise pe lume.

Spre mijlocul secolului trecut, destinul se întoarse, însă, împotriva locuitorilor oraşului Milan, cărora navigaţia, prin transportul mărfurilor pe apă, le aducea venituri bune. Construcţia liniilor ferate era în toi în întreaga Americă de Nord. O cale ferată, care, în apropiere, ocolea oraşul Milan, iscă sărăcia în toată regiunea. Negoţul pe apă se prăbuşea. Cerealele şi scîndura erau încărcate şi transportate în vagoane, în loc de-a fi purtate în şlepuri şi cargoboturi. Oraşul se afla în declin. Furtuna economică zdruncină, ca firească urmare, şi căminul harnicului Samuel. Comerţul cu grîne şi şindrilă se vădea tot mai slab, iar tatăl fu nevoit să-şi mai caute

o îndeletnicire. O găsi în livada şi grădina casei lui, unde începu să cultive, cu aceeaşi sîrguinţă fără preget, fructe şi legume. Grădinăritul nu aducea prea mulţi bani, dar Samuel nu şovăia în zilnica lui trudă. Nici o muncă nu-i părea înjositoare. Întîmpina, neclintit în voinţă şi parcă mai oţelit ca oricînd, greutăţi şi nevoi. Mama, Nancy, blîndă şi liniştită, dar muncitoare şi ea, vedea de treburile casei.

În această perioadă a vieţii familiei Edison, gînguri, pentru prima oară, la 11 februarie 1847, cel de-al treilea copil, micul *Thomas Alva*, glorla tehnicii americane de mai tîrziu.

Înainte de naşterea lui, într-o noapte, mama avu un vis frumos, care o umplu de bucurie.

...Se făcea că, în grădina din preajma casei, soţul ei, Samuel, sădea un pom în mijlocul grădinii, care crescu repede, văzînd cu ochii. Doamna Edison şedea la rădăcina lui şi se minuna de repeziciunea cu care creştea şi se îngroşa pomul. Ramurile lui, zeci şi sute, se lungeau nemaipomenit, peste mări şi ţări, dincolo de America, peste toate continentele pămîntului. Spre

marea ei mirare, mama văzu spînzurînd pe fiecare ramură uriaşă mii şi mii de felurite fructe, care străluceau, uneori, ca lumina, alteori ca diamantul, ca aurul şi argintul.

Şi, deodată, cum sta şi privea pomul, coaja lui se desfăcu într-un loc. Din inima trunchiului răsări un băieţel minunat, cu ochi scînteietori şi îngînduraţi, cu capul mare şi trupul mic, ţinînd parcă o carte groasă la subsuoară.

„Mamă, nu te speria, eu sînt fiul tău !"

Spunînd acestea, se urcă în pom într-un chip ciudat, fără să se folosească de mîini şi de picioare. În clipa aceea se auziră glasuri omeneşti, care grăiau vorbe neînţelese şi întindeau braţe rugătoare ca să culeagă fructele pe care nu le puteau ajunge. Băieţelul rupea fructele şi le arunca darnic, în mîinile care aşteptau hrăpăreţe. Şi de ce arunca tot mai multe fructe, se înseninau oamenii la faţă şi-l aclamau.

„Trăiască Edison, trăiască Edison !" urla mulţimea cuprinsă de delir, din cele patru colţuri ale lumii.

Nancy se trezi, înfiorată, lîngă soţul ei.

— Sam, strigă ea, scoală-te !

— Ce e ? Ce e ? o întrebă soţul cam morocănos, căci fusese trezit tocmai cînd îi era somnul mai dulce.

— Sam, spuse femeia în şoaptă, am visat aşa de frumos !

— Pînă una-alta, culcă-te şi lasă-mă să dorm ! îi răspunse soţul şi se întoarse pe partea cealaltă.

Nancy clătină cu tristeţe din cap, dar cu sufletul cald încă de frumuseţea visului.

IV

ÎNTÎIA INVENŢIE A LUI TOM

Tom, băiatul pe care-l născu, creştea destul de repede, dar nu semăna cu ceilalţi copii. Era cam puţintel la trup, firav, slăbuţ şi avea capul mare, neobişnuit de mare. Din cauza asta mulţi zîmbeau răutăcios, privindu-l. Un vecin, care avea mîncărime de limbă, zise

— Un cap ca ăsta nici n-are nevoie de picioare...

Mama lui Tom îi răspunse, înțepată

— În schimb e vai de picioarele tale, care n-au cap !

Chiar din primii ani, cînd începu să umble și să vorbească, Tom se arătă un copil zvăpăiat, curios și cercetător. Făcea multe pozne, de aceea tatăl său trebuia să-i „mîngîie“ deseori spinarea cu cingătoarea de piele, care ustura destul de rău.

La vîrsta de cinci ani, Tom, dînd o raită pe la cotețe, zări o cloșcă pe ouă. Vru s-o gonească, dar, spre marea lui mirare, pasărea nu voia să fugă, cum făcea de obicei în alte împrejurări. Acest lucru îi dădu de gîndit. Ce făcea cloșca acolo ? O urmări nedumerit zile întregi. Cînd văzu că din ouă ieșiră puișori, încremeni de uimire, apoi se repezi într-un suflet la maică-sa și-i spuse

— Mămico, vino repede să vezi ! Cloșca noastră a scos o grămadă de puișori din ouă ! Și sînt așa de drăguți și de plăpînzi...

Doamna Edison, vrînd-nevrînd, se lăsă tîrîtă pînă la cuibar și se minună și ea de micuțele vietăți cu fulgi de aur, care ciuguleau zgîndărind pămîntul. Tom, la rîndul său, nu se mai sătura să-i privească :

— Cum de s-a putut să iasă puişori din ouă, mămico ? Ce le-a făcut cloşca ? o întrebă el, curios din cale afară.

— Cloşca n-a făcut nimic altceva decît a ţinut căldură ouălelor. Restul a mers de la sine.

— Aşaaa ? se miră copilul. Va să zică, dacă ţii ouăle la cald, ies pui ? Întotdeauna se întîmplă aşa ?

— Da, spuse mama. Dar asta numai cloşca poate s-o facă.

Tom căzu pe gînduri. Ce lucru minunat ! Să scoţi pui vii şi drăgălaşi din nişte simple ouă, reci şi neclintite. Şi de ce numai cloşca poate să facă aşa ceva ? El, adică, n-ar putea să izbutească ?

Şi, deodată, îi trecu prin cap un gînd năstruşnic. Fără să spună o vorbă, se urcă în pod şi rămase acolo mult timp.

— Unde e Tom ? Pe unde tot umblă, că nu-l văd nicăieri ! întrebă mama, îngrijorată, pe Tania, care-şi pieptăna păpuşa.

— Nu ştiu, răspunse Tania. Azi-dimineaţă l-am zărit urcîndu-se în pod, dar, de atunci, nu l-am mai văzut.

— În pod ? Ce-o fi căutînd acolo ? făcu mama din ce în ce mai îngrijorată. Şi, fără să mai aştepte răspuns, se urcă în podul

casei. Îl descoperi într-un colț, stînd nemișcat pe un coș cu ouă.

— Ce faci aici, Tom ? îl întrebă uluită.

— Vreau să scot și eu pui din ouă, mămico, răspunse Tom.

Mama îl luă în brațe și-l sărută, rîzînd și plîngînd totodată.

— Dragul meu băiețel, ești prea mic ca să te iei la întrecere cu cloșca.

...Oricum, Tom descoperise, la vîrsta de cinci ani, ceea ce va deveni, mai tîrziu, clocitul artificial. Ouăle pe care le spărsese, șezînd pe ele, reprezentau un preț prea mic față de foloasele ideii.

V

POZNE DE ȘTRENGAR ȘI MUGURE DE GENIU

Ceea ce îl deosebea pe micul Tom de alți copii era continua neliniște de-a ști cît mai multe, de-a descoperi lucrurile în sinea lor, în ascunsele lor taine. Încă de la vîrsta

de trei-patru ani, el vădea o vie curiozitate, un nepotolit interes pentru tot ce-l înconjura. Își punea singur întrebări și singur încerca să afle răspunsuri. Firea lui, în veșnic neastîmpăr, și mintea lui isteață se găseau în neîntreruptă căutare. O neistovită foame de „nou", de-a iscodi și de a-și îmbogăți cunoștințele cu mereu alte elemente, îl caracteriza.

În vremea cînd orășelul Milan era încă un dinamic port comercial, băiatul urmărea cu nesațiu zumzetul și forfota de pe chei, încărcarea și descărcarea hambarelor și silozurilor, sprintenul și susținutul ritm al hamalilor, plecarea și sosirea cargoboturilor. Alteori, întîrzia să vadă cum lucrau dulgherii, cioplind șindrila, cum funcționau fierăstrăul și rindeaua. Seara, tatăl Samuel îl mustra cu severitate, bănuind în odrasla lui o haimana nestrunită iar nu scînteia *curiozității*, care avea să se prefacă, peste ani, în splendida flacără a științei.

— Unde mi-ai fost, derbedeule, pînă la ora asta ? îl apostrofa el, gata-gata să-i rupă urechile.

— În port sau în ateliere, tăticule, se mira copilul, surprins că nu e înțeles în rîvna lui de-a vedea și de a ști cît mai multe.

Nu obișnuitele jocuri ale celor de-o vîrstă cu el îl ispiteau, ci cu totul altceva munca, uneltele, tehnica. Din frînturi de lemn, culese de pe șantierul naval, construia case, hambare sau corăbii în miniatură.

— Ce faci acolo, Tom, de nu stai o clipă locului ? îl întreba mama, îngrijorată că băiatul ei se arăta mereu agitat și fără odihnă.

— Construiesc, mamă, se mulțumea să-i răspundă copilul, văzîndu-și, mai departe, de „lucrările" sale.

În 1852, cînd micuțul Thomas-Alva avea cinci ani, părinții îl luară cu ei, îmbarcîndu-se pe vasul prietenului lor, căpitanul Bradley. Traversară lacul Erie, pentru a ajunge în locurile de unde, cu cincisprezece ani mai înainte, Samuel-junior fugise de represiunile politice. În timpul călătoriei pe apă, băiatul privea cînd roțile care frămîntau valurile, cînd pistoanele mașinilor care, duduind, făceau să trepideze

vaporul. Le urmărea ore întregi, şi nu se mai sătura, admirîndu-le.

Vasul ancoră la Port-Baxwell şi familia Edison porni spre localitatea Vienna, satul de odinioară clădit de străbunul lor, John, patriarhul numeroaselor odrasle şi rude. Aici, bunicul Samuel-senior, în pragul celor nouăzeci de ani care îi albiseră părul, dar nu-i încovoiaseră încă umerii, îşi primi, cu braţele deschise şi multă duioşie, firavul nepot. Şederea la Vienna fu, pentru micul Tom, un nou prilej de-a iscodi tot ce se petrecea în jurul său tăierea pădurilor, gaterele uriaşe, furgoanele pline de cherestea.

— Nu te mai astîmperi, băieţaşule, n-ai un ceas de răgaz, clătina din cap tatăl, îngîndurat şi ursuz.

Reîntorşi la Milan, necazuri şi griji îi întîmpinară. Treburile lui Samuel-junior — negoţul cu lemn şi grîne — mergeau din ce în ce mai prost. Calea ferată aproape nimicise transportul mărfurilor pe apă. Om foarte muncitor, fierbînd de ambiţie şi clocotind de dorinţa de a nu se lăsa niciodată învins, aprigul Samuel Edison îşi dădu seama că îl aştepta ruina, dacă ar mai rămîne în Milan.

Drept consecință, în 1854, familia își încărcă întregul calabalîc în vagoane și se mută la Port-Huron (statul Michigan), în sudul lacului Huron. Orașul se afla în plină prosperitate economică și se întindea mult dincolo de meterezele unui fort, numit Gratiot. Tatăl alese o locuință chiar în interiorul fortului, unde se găsea cantonată și unitatea militară. Casa era umbrită de pini înalți și avea, în preajmă, o largă livadă cu pomi fructiferi și o mare grădină, de vreo 520 de ari, tocmai bună pentru cultivarea legumelor. Samuel se devotă, așadar, comerțului cu fructe și legume. Desigur, veniturile se dovedeau mult mai slabe decît cele rezultate, altădată, din afacerile cu șindrilă și cereale de export, dar nu se putea spune că familia murea de foame. Soții și cei trei copii duceau o viață modestă, nu rareori întunecată de norii îngrijorării sau zguduită de suspine. Anii se scurgeau, printre oftaturi și surîsuri, Tom creștea și, o dată cu el, creștea și setea de-a iscodi și a afla, mereu, lucruri noi. Exercițiile militarilor din fort nu-l interesau , în schimb tot ce izvora din munca și mîinile oamenilor — meseriași ori mecanici — îl pasiona.

În Port-Huron exista şi o bibliotecă populară, înzestrată cu sute de volume, din cele mai variate sectoare ale culturii şi ştiinţei. Încă de la vîrsta de şapte ani, Tom o frecventa, aproape zilnic, alegînd şi citind, pe nerăsuflate, cele mai diverse cărţi. La nouă ani, îi căzuse în mînă şi devorase o primă carte de ştiinţă *Filosofia naturală şi experimentală* de Richard Green-Parker, apărută în 1856.

Ceea ce caracteriza insaţietatea lecturilor copilandrului era diversitatea lor. El citise, de pildă, pînă la vîrsta de doisprezece ani, unele scrieri fundamentale pentru cultura universală, cărţi foarte preţuite în acea epocă *Istoria înălţării şi decadenţei imperiului roman*, opera istoricului englez Gibbons, *Istoria Marii Britanii* de Hume, *Istoria lumii* de Syr, *Enciclopedia ieftină* de Peny ori *Istoria reformaţiei* de Burton. Cărţi consacrate, firește, în primul rînd, minţilor mai evoluate, dar sorbite, cu patimă, de băieţandrul flămînd de cunoştinţe.

În întîii lui ani fragezi — un fin pedagog sau psiholog putea să observe la Tom nu numai încîntătoare naivităţi, dar şi unele alternanţe de scînteieri de inteligenţă, care

prevesteau mai mult decît deşteptăciunea normală a unui copil de aceeaşi vîrstă. Te înduioşa candoarea sălăşluită în nevinovatul său suflet şi, în acelaşi timp, te uluia rîvna lui de-a cerceta şi a descoperi, excepţionala sa intuiţie ştiinţifică. Dispreţuia, în general, zburdălniciile şi jocurile celorlalţi copii de seama lui, dar se bucura, totuşi, să aibă în preajmă un bun prieten. Acela era tînărul olandez Michael Oates, puţin mai mare decît el, şi ai cărui părinţi se stabiliseră în statul american Michigan. Cei doi tovarăşi se întîlneau adeseori, făcîndu-şi delicioase confidenţe năzuinţe, încă pline de ingenuitate, sau mici şi inevitabile amărăciuni. Amîndoi erau stăpîniţi de aceeaşi fervoare de a căuta şi a găsi, în experienţe fizice şi chimice, noi adevăruri. Tom părea preocupat mai departe să iscodească şi să înveţe fel de fel de lucruri inedite. Căuta întotdeauna să înţeleagă, după mintea lui, rostul lucrurilor şi tainica lor pricină. Pe cînd alţii habar n-aveau nici de numele statelor din America, Tom cunoştea o mulţime de preparate chimice cu însuşirile lor şi citise cărţi de istorie, de chimie, mecanică, istorie naturală şi,

pe deasupra, literatură. Citea, într-un cuvînt, tot ce-i cădea în mînă.

Şi n-avea decît 12 ani ! Îşi alcătuise chiar un mic laborator în beciul casei, unde cobora în timpul liber, şi acolo făcea tot soiul de experienţe. Colegii lui de şcoală care prinseseră de veste că Tom în loc să se joace dorea mai de grabă să se închidă în beci, în lumea lui de sticluţe şi preparate, îşi băteau joc ori de cîte ori se ivea prilejul. Numai mama lui şi Tania, surioara cea dragă, ţineau la el. Tania era o fetiţă isteaţă, care-l iscodea mereu, pentru că şi ei îi plăcea să afle lucruri noi.

Tom, fără să-şi bată prea mult capul, o învăţă, numai în cîteva săptămîni, alfabetul Morse. Fata nu mai putea acum de bucurie că putea să se înţeleagă cu frăţiorul ei prin ciocănituri mai lungi sau mai scurte de creion. Mai ales cînd aveau să-şi spună un secret, de care părinţii nu se cădea să afle, alfabetul Morse se dovedea neîntrecut.

Toate bune, însă Taniei îi plăcea să doarmă cam mult, mai ales dimineaţa, cînd somnul e aşa de dulce. Doamna Edison striga atunci pe băiatul ei, care se trezea cu noaptea-n cap

— Tom, urcă sus şi scoal-o pe Tania. Are să întîrzie de la şcoală !

Băieţandrul începu într-o vreme să se cam plictisească, tot urcînd şi coborînd scările, ca să trezească pe sora lui. Şi asta nu era numai o dată în fiecare dimineaţă trebuia să facă acelaşi lucru. Pe urmă, se chinuia aproape un sfert de ceas, pînă să facă ochi surioara lui cea leneşă. Gîndindu-se cum să scape de beleaua care dăduse peste el, Tom inventă un aparat destul de original, cu ajutorul căruia Tania se trezea cît ai zice peşte. Într-o dimineaţă, mama îi strigă ca de obicei

— Tom, scoală pe Tania, că iar o să-ntîrzie de la şcoală.

De astă-dată Tom nu mai urcă scările la etaj, ci puse mîna pe o manivelă de lemn şi apăsă în jos de două ori. Sus, în camera ei, Tania se trezi într-o clipită. Cum se întîmplase minunea ? Manivela de lemn era în legătură cu nişte sfori, iar sforile — înnodate de picioarele Taniei. Cînd apăsa o dată pe manivelă, sfoara trăgea un picior al Taniei afară din plapomă, iar cînd apăsa a doua oară trăgea afară şi pe celălalt. Aşa că, oricît de adînc ar fi dormit surioara lui,

tot se trezea. Ba, uneori, cînd apăsa prea tare pe manivelă, o trăgea din pat, jos pe podea. Pe lîngă asta, Tom mai instalase în camera fetei un soi de aparat pentru... comunicări. Era o pîlnie înfiptă într-un furtun, care străbătea podeaua pînă jos în pivniță, în laboratorul său. La celălalt capăt avea o altă pîlnie prin care Tom auzea comunicările Taniei de la etaj. Și lucrurile mergeau strună.

În dimineața aceasta, Tania îi comunică o veste rea.

— Alo, Tom !

— Alo, Tania, ce este ?

— Ascultă, nu mă dau jos din pat, dacă nu închizi fereastra. E răcoare și mi-e teamă să nu răcesc.

— Dar ai să întîrzii de la școală și are să te pedepsească domnișoara Howard.

— Ei și ? Închide fereastra și mă scol numaidecît.

— Nu pot, Tania, fiindcă aparatul s-a stricat.

— Nu vreau să știu ; repară-l !

— Stai să-ncerc !

Tom apăsă pe o manivelă legată cu o sfoară de fereastra cu pricina, care se închidea dacă o trăgeai de sus în jos.

Dar, se vede treaba că ingeniosul aparat nu mergea tocmai bine. Fereastra căzu prea tare și se sparse. Geamurile se prefăcură în țăndări. Pentru această poznă, Tom se alese cu o sfîntă de bătaie de la tatăl său, care vedea — în paguba făcută — un semn de sminteală a băiatului.

Acum Tom și Tania mergeau spre școală, ținîndu-se de mînă, ca de obicei. El părea dus pe gînduri, uitase cu totul de bătaia îndurată.

— La ce te gîndești ? îl întrebă surioara.

— Hm, făcu Tom, îngîndurat. Să vezi, mă gîndesc cum s-ar putea păstra sunetul care se pierde în zadar.

— Și la ce crezi că folosește captarea sunetelor ?...

— Prostuțo, am păstra discursurile lui Washington și ale lui Franklin, îi răspunse Tom.

— Ce deștept ești ! exclamă Tania, care-și dădu seama că nici ea, nici vreun alt băiat de seama lor n-ar fi fost în stare să se gîndească la lucruri atît de mari și de neînțelese.

...Cine și-ar fi închipuit că, în clipa aceea, bătuse la poarta minții copilului de 12 ani ideea fonografului ?

VI

O EXPERIENȚĂ... AERIANĂ

Michael Oates, prietenul lui Tom, venea, cîteodată, și în rudimentarul laborator al acestuia, instalat, după cum am văzut, în pivnița casei. Aici, cei doi tovarăși, îndrăgostiți de știință, făceau fel de fel de experiențe fizice și chimice. Citiseră într-o carte teoria gazelor mai ușoare decît aerul. Așadar, gazele, ridicîndu-se, puteau face să zboare un obiect mai greu !

Într-o zi, Tom ținu morțiș să verifice această teorie. Dobîndise, de la un vecin, o puternică doză de săruri, care se foloseau la prepararea apelor gazoase. Micul „chimist“ și „fizician“ stărui ca prietenul său, Michael, să înghită sărurile, convingîndu-l că în el se vor forma gaze, care îl vor ajuta să se înalțe în aer și să zboare deasupra arborilor și acoperișurilor caselor.

— Înghite-le, înghite-le, dragă Michael și te vor ridica mai sus decît vrăbiile și rîndunelele.

Docil și încredințat că amicul său a „descoperit“ cheia zborurilor omenești, blajinul

OCYL

Michael dădu pe gît toată doza de săruri. Dar, în loc să se înalțe și să plutească în văzduh, bunul și supusul prieten începu să țipe și să se zvîrcolească de dureri. Gazele îi umflară pîntecul, îi apăsau diafragma și abia îi mai îngăduiau să respire. La strigătele nefericitului „obiect de experiență", Samuel Edison se grăbi să-i vină în ajutor și, totodată, să răsplătească pe micul experimentator cu cîteva contondente dezmierdări... de bici ! Tatăl nu pricepuse că n-ar fi trebuit să pedepsească o poznă a fiului său, ci, mai degrabă, să aprecieze pasiunea acestuia pentru știință.

Neliniștita fire a lui Tom nu era aceea a unui copil zvăpăiat, pus numai pe boroboațe, dar, temperamental, avea și însușirile unui băiețandru precoce, lacom de a pătrunde secretul multor lucruri, de a căuta și de-a afla nu numai explicații, ci și rezolvarea practică a unor probleme tehnice, încă nesoluționate pînă atunci. Om aspru și cam obtuz la minte, părintele îl socotea, la rîndul său, un băiat oarecum „scrîntit" la cap și pornit pe drumuri rele.

Se înșela amarnic.

VII

SUFLATUL TELEGRAFIC

Copiii, sora și fratele mai mic, mergeau la școala primară din Port-Huron.

Într-o zi, domnișoara Howard, învățătoarea, scoase pe Tania la lecția de geografie și o întrebă :

— Cîte state are America de Nord

— 33..

— Care sînt ?

Tania, cu chiu cu vai, spuse 17. Văzînd că se împotmolește, făcu lui Tom cu ochiul. Acesta deschise geografia și începu să-i *sufle* numele celorlalte state, însă într-un chip destul de original adică prin alfabetul Morse, bătînd în bancă cu creionul cînd lung, cînd scurt, după cum erau alcătuite literele, adică din linii sau puncte. Tania prindea cu urechea și treaba mergea ca pe roate. Cînd institutoarea îl scotea pe Tom și nu știa, era rîndul surioarei să-l ajute. Cîțiva colegi, văzînd că sistemul suflatului... telegrafic dădea roade bune, învățară și ei alfabetul Morse, deși ar fi fost mult mai ușor să învețe lecțiile. Numai băiatul

băcanului Dingle şi încă vreo 3—4 nu reuşiră să-l prindă şi crăpau de ciudă din această pricină.

De aci înainte, adio învăţătură. Alfabetul Morse să trăiască ! Ori de cîte ori îi asculta domnişoara Howard, numaidecît intrau în funcţiune creioanele : ta ! ta ! tara-ra-ta-ta ; şi cei scoşi la tablă ştiau lecţia ca pe apă.

Institutoarei nici nu-i trecea prin minte că elevii ei o trăgeau pe sfoară, zilnic, într-un fel atît de ingenios. La început o cam supărau ciocăniturile creioanelor, dar, cînd le oprea, se auzeau sîsîituri cînd lungi, cînd scurte, ceea ce însemna că sistemul Morse tot funcţiona. În cele din urmă, Tom înlocui transmiterea, prin semne cu mîna în aer, care nu făceau zgomot şi nu atrăgeau deci atenţia institutoarei

Domnişoara Howard era mulţumită că şcolarii ei începuseră să înveţe, şi acest progres îl atribuia metodelor didactice, de care ea se simţea mîndră.

Dar nu trecu mult şi veni un inspector şcolar, domnul Sinclair. Din nefericire, acesta fusese, în tinereţe, telegrafist la Boston şi apoi intrase în corpul didactic. Vrînd să-şi dea seama de pregătirea elevi-

lor, trecu în clasă și începu să examineze elevii :

— Edison Tania și Hope Lewis să poftească la lecție...

Tom ședea în banca întîi. Îndată ce inspectorul puse întrebările, manualele începură să foșnească, iar alfabetul Morse intră în funcțiune.

Profesorul observă cum Tom agita mîna în aer mișcînd-o în semne cînd lungi, cînd scurte și cu instinctul lui de vechi telegrafist, descoperi trucul. Dar rămase atît de uimit de ingeniozitatea acestor copii, încît multă vreme nu-și veni în fire. În adevăr, în afară de ingeniozitatea sistemului mai era și experiența. El știa că nu-i lucru de șagă să prinzi cu urechea transmiterile telegrafice. Darmite cu văzul ? Cum izbutiseră acești draci de copii să stăpînească atît de măiestrit semnalele alfabetului Morse ? Parcă se născuseră pe telegraf. Sau erau copii de telegrafiști ?

Întrebă pe fiecare de ocupația tatălui. Ciudat ! Nici unul nu era băiat de telegrafist... Scoase atunci pe Tom la lecție și observă pe Tania cum îi suflă. Experiența se prelungi și după masă, căci voia să știe dacă toată clasa era... telegrafistă. Nu, ră-

măseseră cîțiva elevi, care ni învățaseră încă alfabetul Morse. Ar fi fost prea de tot...

Cînd se retrase în cancelarie, domnișoara Howard, fericită că examinarea se sfîrșise cu rezultate atît de bune, îl cam mustră :

— Să fim drepți, domnule inspector, elevii meritau note mai bune. Și cea mai mare notă pe care ați dat-o n-a fost decît șapte.

— Dacă i-aș fi examinat la telegrafie, le-aș fi dat nota zece.

— Cum asta ?

— Elevii dumitale nu învață nimic, ci își transmit răspunsurile prin alfabetul Morse...

Domnișoara Howard rămase înmărmurită.

— Asta e isprava lui Tom Edison. El i-a învățat, căci e tartorul tuturor răutăților. Trebuie să fie eliminat numaidecît.

— Nu sînt de aceeași părere. Socot că, de vreme ce au învățat telegraful, chiar pentru scopul acesta, tot e un bine, căci se aleg cu ceva care le va folosi în viață. Eu însumi am propus Departamentului școlar să se introducă telegrafia în școală, dar propunerea mea a fost respinsă. Acum ca-

păt, fără să vreau, cea mai bună verificare practică a ideii mele...

După plecarea inspectorului, domnișoara Howard făcu mare tărăboi în clasă, pe chestia suflatului.

— Să nu vă mai prind că umblați cu înșelătorii, că vă dau pe toți afară...

Dar copiii continuară sistemul, pentru că institutoarea habar n-avea în ce constă „suflatul" Morse.

VIII

O EXPERIENȚĂ POZNAȘĂ

Într-o zi, la școală, Lewis, băiatul droghistului Hope, din același oraș, îi aduse lui Tom două sticluțe cu acid și amoniac, de care acesta avea nevoie pentru laborator. Tom îi dădu pe ele 12 bile de cauciuc.

— Ce faci cu astea ? îl întrebă Tania.

— Ce să fac ? O experiență... Vreau să văd dacă se combină..

— Nu face explozie ? îl întrebă Joe. băiatul băcanului.

— Nu știu. Să vedem.

Tom n-avu răbdare să facă experiența acasă, în laboratorul său din pivniță. Pînă să plece de la școală, trebuiau să treacă încă trei ceasuri.

— Băieți, cine vrea să ia parte la experiență ?

— Mie mi-e frică, zise Tania.

— Dar unde faci experiența ?

— În latrină...

Băieții plecară, în frunte cu Tom, și intrară în latrina școlii. Acolo, Tom turnă într-o oală acidul și amoniacul. În aceeași clipă se auzi o mică bubuitură. Îngroziți, copiii fugiră care încotro, strigînd

— Explozie ! Sare școala în aer !...

Numai Tom rămase pe loc, curajos, și încercă să astupe oala, dar, nereușind, o turnă în haznaua latrinei. Un fum alb, gros și abundent, începu să iasă, răspîndind un miros înnecăcios și pătrunzînd pretutindeni, în toată școala...

— Foc ! Foc ! strigară de astă-dată copiii, văzînd cum fumul se ivește prin crăpăturile ușilor claselor...

Domnișoara Howard alerga, înspăimîntată, pe săli și țipa cît o ținea gura :

— Fugiți ! Salvați-vă !

Între timp, sosiră pompierii, trăgînd după ei o pompă mică, așezată pe un cărucior. Auzind de incendiu, mulți părinți alergară într-un suflet la școală, să-și caute și să-și salveze copiii. Unii îi strigau, alții dădeau buzna prin clase și, astfel, se produse o învălmășală de nedescris.

Pompierii, desfăcînd în pripă furtunul, începură să stropească în toate părțile. Dar, ciudat, nicăieri nu se zăreau flăcări. Cu multă greutate, reușiră să descopere de unde ieșea fumul care începuse să se risipească între timp. Cu toate acestea, inundară latrina cu apă.

În sfîrșit, „focul" fusese localizat. Începu o anchetă sumară. Copiii chemați veniră să arate în ce împrejurări se iscase „incendiul".

— Tom a dat foc școlii, declară Joe, băiatul băcanului, care purta șimbetele colegului său, mult mai deștept decît el.

Ceilalți școlari luară apărarea lui Tom.

— Nu-i adevărat ! Nu s-a gîndit să pună foc... sări Lewis, fiul droghistului. De ce ar fi făcut una ca asta ?...

— Dar ce a vrut să facă ?

— O experiență, atîta tot.

— Știam eu că pușlamaua de Edison este cel cu buclucul, zise institutoarea. Să învețe lecțiile și să lase experiențele în pace, că nu-s de nasul lui. La chemați-l încoace !...

Copiii se duseră după el, dar Tom nu era de găsit. O ștersese „englezește". În timpul acesta, ca o culme a ghinionului, se ivi tatăl vinovatului, care, auzind de incendiu, alergase să vadă ce-i cu băiatul său.

Institutoarea îl întîmpină, mînioasă

— Fiul dumitale e un smintit, a vrut să dea foc școlii. Să nu mai calce pe aici !

Edison-tatăl își puse capul în piept, încruntat. Se întoarse acasă, fără să scoată un cuvînt. Cînd ajunse, întrebă pe soția lui

— Unde e Tom ?

Ea ridică din umeri. Nu știa, nu venise. Îl strigă. Nici un răspuns. Coborî în beci. Nu era nici acolo. Intră în șopron și-l găsi ascuns într-un butoi.

— Ieși afară, păcătosule !

Tom, tremurînd vargă, ieși. Tatăl își desfăcu cingătoarea și-i trase o bătaie cruntă, încît țipetele vinovatului se auziră pînă în sufragerie, unde se aflau doamne

Edison şi Tania. Amîndouă începură să plîngă.

În ziua aceea blestemată domni, în toată casa, o tristeţe apăsătoare.

IX

DAT AFARĂ DIN ŞCOALĂ

Înainte de a se însera, se pomeniră cu institutoarea. Domnişoara Howard era o fată bătrînă, slabă şi urîtă ; se îmbrăca deobicei în rochii negre, ca o mătuşă respectabilă. Cum intră, spuse soţilor Edison, care o poftiră în modestul lor salon

— Vă rog să mă iertaţi că am venit cam devreme, dar domnişoarele nu se cade să umble noaptea. Vă aduc o veste rea. Băiatul dumneavoastră a fost eliminat din şcoală de către Comisiunea didactică.

— De ce ? întrebă mama cu sufletul la gură.

— Pentru că e un element primejdios distrage elevii de la lecţii, bate în bancă alfabetul Morse, pe care acum l-au învăţat

toate puşlamalele ca să mă tragă pe sfoară, şi pune tot felul de întrebări prosteşti.

— Ce fel de întrebări ? Aş vrea să aud şi eu.

— De pildă de ce nu se „captează“ sunetul ? Sau din ce e alcătuită picătura de apă ?

— Foarte bine face ! Copilul este curios să ştie. Asta înseamnă că vrea să se instruiască.

— Da, însă nu în timpul lecţiilor. Şi, ceea ce e mai grav, astăzi era să dea foc şcolii.

— Nu-i adevărat ! A făcut doar o experienţă nereuşită, atîta tot...

— Aşa credeţi ? Toată lumea ştie că a ieşit fum. Au venit şi pompierii.

— Or fi venit, dar nimeni n-a văzut flăcări. N-a ars nimic şi nici nu putea să ardă. Am întrebat pe domnul Lewis, care mi-a spus că panica a ieşit numai din prostia unora mai mari decît elevii.

— Cum, din prostie ?

— Da, pentru că acidul combinat cu amoniacul nu iscă flacără, ci numai un fum alb.

— În orice caz Tom nu mai are ce căuta la şcoală...

— Vom face apel...

— Mă voi opune ! răspunse domnișoara Howard cu tărie.

— De ce ?

— Pentru că fiul dv. e un smintit... și un zăpăcit...

Mama se ridică în picioare și, indignată, îi aruncă în obraz

— Ba dumneata ești smintită și zăpăcită, pentru că nu ești în stare să-l înțelegi. Copilul meu va ajunge un om învățat.

— Ha-ha-ha ! Ca să „capteze" sunetele ? Ca să ajungă om învățat, îi trebuie...

— O profesoară mai bună, îi tăie vorba doamna Edison. Și dumneata ești o proastă.

— Eu, proastă ? strigă domnișoara Howard — și ieși, furioasă, afară, ca să plece, bombănind și amenințînd.

Nancy o urmări pînă la ușă și-i mai strigă o dată din prag

— Nu ești numai proastă, ești și fată bătrînă !

Cînd se întoarse în casă, luă în primire pe bărbatul ei, care, în tot timpul furtunoasei discuții, tăcuse chitic.

— De ce nu i-ai luat apărarea ?

— Nu i-ai luat-o tu destul ? răspunse el, morocănos și resemnat.

— L-a făcut smintit şi zăpăcit. Auzi, colo !

— Draga mea, din păcate toţi care-l cunosc sînt de aceeaşi părere.

— Pentru că nimeni nu-l înţelege ! Asta-i ! se tîngui Nancy. Într-o bună zi, are să ajungă departe şi n-are să-i pese de toţi nătîngii ăştia...

— Să dea Dumnezeu aşa să fie, oftă Edison-tatăl.

Tom, care auzi discuţia, coborî tare amărît în laboratorul lui şi rămase acolo multă vreme, cu capul sprijinit în mîini. Toţi spuneau că e „smintit" şi „zăpăcit". Toată lumea, tot oraşul. Pînă şi tatăl său îl ocăra, dispreţuindu-l. Numai mama îi lua apărarea.

În timpul acesta, doamna Edison isprăvise cu masa şi se pregătea să-i ducă şi băiatului ceva de mîncare.

— Nu-l îndopa, o ţinu de rău tatăl.

— Trebuie să mănînce, răspunse ea, pe un ton înţepat care nu admitea replică.

Şi coborî în pivniţă, cu tava încărcată de bunătăţi.

— Mamă, o întrebă Tom, tata are dreptate. Mîine, cînd s-o afla că am fost elimi-

nat, toți au să rîdă de mine. Tu crezi că sînt „zăpăcit“ ?

— Nu, dragul meu, răspunse mama îndurerată. Niciodată să nu iei în seamă ce spun oamenii. Sînt răi și invidioși.

— Totuși, și tata mă crede un derbedeu, sucit la minte...

— Nu, Tom, el e doar necăjit că te-au dat afară din școală, încercă să-l mîngîie mama.

*

A doua zi, părinții primiră de la școală următoarea înștiințare

Către Samuel Edison

Loco

Domnule,

Băiatul dumitale Tom e prost, leneș, rău și obraznic. Dacă l-aș ține mai departe, în clasă, ar însemna să stric bunul renume de care se bucură școala mea. Ai face bine să-l trimiți să pască porcii, deoarece cred că n-are să iasă nimic bun din el.

Directoarea școlii primare din Port-Huron

ss. *Domnișoara Howard.*

X

TOM EROU

Aşadar, Tom fu dat afară din şcoală şi păstră toată viaţa înştiinţarea plină de insulte a fostei lui institutoare.

Acum zilele înzestratului copil se scurgeau greu, între bătăile încasate din belşug de la tatăl său şi batjocurile foştilor colegi. Cu toate acestea, dragostea lui de învăţătură nu slăbea de loc. Citea cu lăcomie, în singurătatea beciului umed, unde se refugiase, cărţi de chimie şi de fizică, adîncind din ce în ce mai mult secretele acestor ştiinţe.

Într-o zi, se întîmplă ceva neaşteptat care aduse mai tîrziu, în viaţa sa, o nouă întorsătură. Tom era un băiat curajos şi întreprinzător. Inteligenţa lui vioaie nu dădea niciodată greş atunci cînd era vorba să găsească o soluţie grabnică, într-o anumită împrejurare. Întîmplarea de mai jos, tot aşa de adevărată ca şi cele de pînă acum, ne arată pe micul Edison într-o neaşteptată lumină de erou.

Ca de obicei, plecase să se plimbe cu Tania, pe linia ferată din apropiere, care unea Port-Huron cu ținutul Detroit.

— Aș voi să instalez, spuse Tom, un fir telegrafic din pivniță, de jos, de la mine, pînă sus, în camera ta.

— De ce ? îl întrebă Tania, curioasă.

— Știi, ne-am împărtăși mici secrete, din cînd în cînd, o lămuri frățiorul, cu o copilărească naivitate.

— Secrete ? Ca spionii ?

— Nu, ca telegrafiștii. Dar habar n-am cum sînt făcute aparatele telegrafice. Hai să ne uităm puțin la ele, în biroul de mișcare al gării.

Se duseră la biroul mișcării și priviră curioși, pe fereastră, aparatele cum țăcăneau într-una. Între timp, veni nevasta telegrafistului cu copilul, Jimmy, iar soțul alergă s-o întîmpine. Apoi luă băiețelul în brațe și începu să-l giugiulească. Era dolofan și-i plăcea tare mult joaca. Tatăl îi dădu o minge să se joace. Aparatul telegrafic rămase astfel, cîteva clipe, fără stăpîn.

— Ai putea să bați o telegramă la Detroit ? îl întrebă Tania.

— Sigur că da, răspunse Tom cu mîndrie şi, cît ai clipi din ochi, se strecură în birou şi începu să ţăcăne în aparat. Telegrama pe care o transmisese suna „Port-Huron atacat de indieni. Străzile înecate în sînge". Telegrama stîrni, la Detroit, o panică de nedescris. Îngroziţi, telegrafiştii de acolo cerură, îndată, lămuriri. Dar, în clipa următoare, se întoarse la aparat telegrafistul, după ce-şi lăsase copilul să se joace afară cu mingea. El îşi dădu îndată seama că Tom fusese acela care făcuse pozna.

— Ştergeţi-o de aici, afurisiţilor, că vă cotonogesc, strigă el, înfuriat. Tom şi Tania o rupseră de fugă şi apucară pe linia ferată. Acolo, lui Tom îi veni poftă să facă echilibristică, mergînd pe şina îngustă.

În timpul acesta, Jimmy, băieţaşul telegrafistului, scăpase mingea, care se rostogolise între linii. El alergă atunci ca să-şi ia mingea. Dar plasa mingei se agăţase de şuruburile şinei şi copilul se străduia s-o smulgă fără să bage de seamă că tocmai în clipa aceea venea fumegînd şi duduind un tren. Tom văzu primejdia în care se găsea copilul. Nu mai era timp să-l tragă de pe linie. În clipa hotărîtoare, ce-i veni în

minte ? Cît ai clipi din ochi, se aruncă asupra copilului, şi se lipi, împreună cu el de pămînt. Trenul trecu pe deasupra lor şi, după ce se scurse ultimul vagon, ei se ridicară, nevătămaţi, de pe şină. Ţintuit de groază, pe peronul gării, tatăl copilului privise, amuţit, cu ochii holbaţi, scena salvării. Dacă Tom ar fi întîrziat numai o singură clipă, Jimmy ar fi fost tăiat în bucăţi. Nebun de bucurie că-i scăpase odrasla, telegrafistul vru să răsplătească pe Tom cu cîţiva dolari, dar acesta refuză cu încăpăţînare.

— Un „erou" nu primeşte bani, îl lămuri Tania.

— Dacă nu primeşti bani, atunci ce-aş putea să-ţi dau ?

— Să zicem „nişte sîrmă de cupru". Aşa ceva ne-ar trebui nouă, murmură Tom, cu oarecare sfială.

— Oh ! Vă dau sîrmă cîtă vreţi ! strigă telegrafistul. Un colac vă ajunge ?

— Nu-i prea mult. Dacă vreţi, puteţi să ne daţi şi doi, zise Tania şireată.

— Bine, vă dau şi doi colaci. Dar ce faceţi cu sîrma ?

— Vrem să instalăm un telegraf.

— Un telegraf ? Bine, copii. Şi spor la treabă !

Tom şovăi un moment, apoi îşi luă din nou inima-n dinţi

— Domnule telegrafist, dacă vreţi, într-adevăr să mă răsplătiţi cum se cuvine pentru fapta mea, atunci...

— Atunci ce ?

— Învăţaţi-mă „ceva" din dibăcia dumneavoastră de a trimite cît mai departe telegrame, precum acelea pe care le bateţi la aparat. Mă „pricep" şi eu, puţin, la telegraf, dar, bineînţeles, nu ca...

Şi băiatul tăcu încurcat.

— S-a făcut ! zîmbi, plăcut surprins, părintele copilului scăpat de la moarte. Să vii la mine, seara, cînd sînt mai puţin ocupat, şi am să te învăţ meseria de telegrafist...

Tom mulţumi, luă colacii de sîrmă de cupru şi-i duse acasă. Îndată se şi apucă de lucru. Pînă seara, firul de telegraf, între pivniţă şi camera Taniei, era instalat.

Totodată, începînd din ziua grozavei întîmplări, timp de cîteva seri, isteţul băieţandru îl vizită pe recunoscătorul telegrafist, învăţînd de la acesta — spre marea lui

bucurie — mînuirea minunatului aparat Morse. Mai mult : în scurtă vreme, foarte tînărul ucenic a ajuns să întreacă pe expertul „dascăl", dăruindu-i chiar un mic aparat de telegrafiat, meşteşugit, cu mîinile lui îndemînatice, dintr-o... cutie de conserve !

A fost una din primele născociri ale înzestratului copil, care, peste cîţiva ani avea să uimească lumea întreagă, prin invenţiile lui.

Scurt timp după aceea Tom se hotărî să instaleze un telegraf propriu.

— Dragă prietene, îi spuse el lui Michael Oates, tovarăşul inocentelor pozne de altădată, ne vom trimite depeşe telegrafiate.

— Dar, Tom, cum crezi că vom izbuti să ne telegrafiem ?

— Vei vedea, mai curînd decît îţi închipuieşti...

Şi prima linie de telegraf „Edison" fu instalată, legînd casa — mai bine zis pivniţa lui — cu locuinţa prietenului. În lipsa unor piese adevărate, improvizatorul, dar dibaciul mecanic, folosi, drept izolatori, sticluţe şi căni mici, fixate pe cuie bătute în pomi. Cît despre manipulatoarele de te-

legraf, soluția se ivi la repezeală. Tom le confecționă din arcuri de alamă. Și telegraful începu să funcționeze. Depeșele se transmiteau fulgerător, pînă seara, tîrziu, uneori pînă după miezul nopții, spre supărarea lui Samuel, neînduplecatul tată, care vedea în jucăria fiului său o nouă năzdrăvănie drăcească.

XI

VÎNZĂTOR AMBULANT

Ca să-l răsplătească pentru curaj, Nancy dădu băiatului ei 10 cenți să-și cumpere bomboane. Tom ar fi vrut să-și procure mai degrabă o carte de chimie, decît bomboane, dar mama se împotrivi. Mai ales că tatăl său nu prea era bucuros să-l vadă umblînd mereu cu cărți, la care el se uita ca pisica-n calendar. Tom intră într-o cofetărie, unde căpătă 12 bomboane pentru banii săi. Cu o bomboană în gură și cu celelalte în buzunar băiatul luă pe Tania și

dădură o raită pe la gară. Trenul nr. 7 tocmai venea gîfîind și scoțînd fum pe nări, ca un monstru. Conducătorul trenului era un om scund și îndesat, pe care-l chema Nelson. Un călător văzu pe micul Edison cum ronțăie bomboane și i se făcu și lui poftă. Îl întrebă dacă poate să-i vîndă o bomboană.

— De ce nu ? răspunse Tom. Costă cinci cenți bucata...

— Hm ! Cam scump. Totuși, dă-mi una !

Mai cerură și alți călători bomboane, pentru 5 cenți bucata. Ca să le poată vinde mai repede, Tom se urcă în tren. Era așa de fericit că putea să strîngă bani ca să-și cumpere cărți, încît nu prinse de veste că trenul pornise. Era prea tîrziu ca să mai coboare, așa că fu silit să se dea jos tocmai la Detroit.

Iată-l pe Tom singur printre străini ! Ce era de făcut ? Să șadă cu mîinile în sîn ? Nicidecum ! Asta ar fi însemnat să rabde de foame. Și pe urmă nu-se prea lăsa el pradă deznădejdii așa cu una cu două... Își cumpără cu banii cîștigați pe bomboane o tavă și ceva fructe și... se făcu vînzător ambulant.

După cîteva zile de negustorie prin tren se întoarse acasă. Părinții, neliniștiți din cauza lipsei lui, îl așteptau la gară. Ce-o fi cu el ? E bolnav ? Tatăl, mai ales, era foarte supărat și hotărît să-i tragă o sfîntă de bătaie, ca să-i vie o dată mintea la cap. Dar nu mică îi fu mirarea, cînd îl văzu coborînd teafăr din tren, cu o tavă spînzurată de git.

— Ce e cu tine ? îl întrebă Tania, alergînd înaintea lui.

Drept orice răspuns, Tom scoase din tavă o păpușă pe care o dărui surioarei. Apoi oferi mamei un buchet de flori și scoase din buzunar o țigaretă, pe care o întinse tatălui său. Acesta o luă, dar nu se îndură să nu-l întrebe

— De ce ai fugit ?

— N-am vrut să plec, încercă Tom să se dezvinovățească, dar mama sa, temîndu-se de o ceartă în public, interveni :

— Să mergem acasă, căci e tîrziu. Vorbim acolo.

Acasă, Tom încercă să-l convingă pe tatăl său că, de vreme ce fusese eliminat din școală, cel mai cuminte lucru era să se facă vînzător ambulant, ca să-și cîștige existența.

— Voi munci deocamdată singur, iar mai tîrziu, am să angajez oameni care să mă ajute prin celelalte trenuri, spunea el aprins de înflăcărare.

Dar domnul Edison nu voia să audă de asemenea planuri. Avea şi el mîndria lui. Cum, adică, fiul său să ajungă vînzător ambulant ? Ce vor spune prietenii, rudele, oraşul ? Văzînd că nu e chip să-l înduplece, Tom o şterse binişor în laborator, urmat de Tania. Tatăl rămase să discute mai departe cu mama.

— Nu-l las să se facă negustor ambulant, spuse Edison-tatăl, amărît. N-aş vrea să ajung de rîsul lumii...

— Dar ce-ţi pasă de ce spune lumea ? îl întrebă soţia, pe un ton blajin şi convingător. Este vorba de existenţa băiatului şi, atîta timp cît îşi va cîştiga pîinea cinstit, nu trebuie să ne pese de nimeni. Şi apoi, nu vezi tu cu ce drag vrea să muncească ? De altfel, să nu crezi că are să se oprească aici... A, nu ! Îl bat gînduri mai mari ; el vrea să ajungă un om de seamă şi va ajunge, sînt sigură de asta...

În cele din urmă tatăl se lăsă înduplecat. Atunci îşi puse în gură ţigareta pe care i-o

dăruise Tom și ieși ca să-i vestească el însuși fiului său hotărîrea pe care o luase. Dar cînd coborî scările beciului, rămase înmărmurit. Tom și Tania se frecau unul pe altul în cap.

— Ce faceți acolo, neastîmpăraților, de vi s-a aburit așa părul ?

— Vreau să fac electricitate, tată ! răspunse băiatul, senin...

— Am să-ți trag o probă de *electricitate*, să mă ții minte, strigă tatăl mînios.

E drept că băiatul se pricepea la electricitate, dar tatăl era neîntrecut la scărmănat spinarea...

XII

„ȘEF" DE LABORATOR ȘI OMULEȚ NEÎNFRICAT

Tom se făcu iar vînzător ambulant și izbuti să cumpere, cu banii cîștigați, tratate groase de chimie și fizică, după care jinduia de mult. Ziua, vindea fructe și țigări, iar noaptea citea pe nerăsuflate. În

biblioteca lui din beci, cărți din ce mai groase se alăturau altora citite mai de mult.

Trecuseră primăvara și vara ; sosi iarna. În timpul acesta biblioteca băiatului creștea și, o dată cu ea, se înmulțeau cunoștințele lui Tom. Era mîndru că, prin munca și sîrguința lui, izbutise să-și cumpere cărțile acelea minunate.

Cum nu mai avea timp să vină acasă, rugase pe domnul Nelson, șeful trenului nr. 7, să-i dea voie să instaleze, într-un vagon, un mic laborator. Domnul Nelson îi împlini voia.

Tom își procură scînduri și cuie, își cumpără un mic fierăstrău și o rindea și preschimbă, la iuțeală, într-un... „laborator", compartimentul vagonului pus la dispoziția sa. Apoi își depozită aici cîteva cutii goale de conserve, sticluțe și eprubete, unde își puse „preparatele" sale. În acest „laborator" pe roate, în zdruncinarea și zgomotul vagonului de marfă, tînărul îndrăgostit de știință își făcea experiențele iar, în timpul liber, devora cele mai noi manuale de fizică și chimie. Studia cu rîvnă și fără pic de oboseală, dominat de

patima muncii și de geniul care înflorea în el.

În această perioadă a pubertății sale, se desfășură următoarea întîmplare emoționantă. Într-una din călătoriile lui cu trenul, Tom Edison poposi, odată, la Detroit. Pe neașteptate, se văzu poftit la biroul uneia dintre cele mai mari companii de navigație din oraș. Un funcționar al companiei, știindu-l mereu călător pe calea ferată, îl rugă stăruitor să ducă o scrisoare foarte urgentă și importantă directorului acelei societăți. Directorul plecase la țară, la vila sa campestră, aflată la vreo douăzeci de kilometri depărtare de o gară, pe lîngă care trecea, la întoarcerea lui acasă, tînărul vînzător de fructe. Scrisoarea trebuia să-i parvină chiar în noaptea aceea.

— Uite, îți ofer pentru asta cincisprezece dolari.

Băiatul se gîndi o clipă.

— Prea puțin, domnule! Va trebui să-mi angajez un însoțitor. Dați-mi, vă rog, douăzeci și cinci de dolari.

— Bine, consimt. Dar ia-ți tovarășul de drum și plecați numaidecît, căci, iată, se înserează.

Tom luă scrisoarea și banii, grăbindu-se să prindă trenul, împreună cu însoțitorul său, un băietan ceva mai răsărit ca el. Pe la orele opt și jumătăte seara, amîndoi postașii improvizați coborîră în gara cu pricina. Era întuneric beznă și ploua cu găleata. Înarmați numai cu felinare, băieții porniră pe jos, spre locuința destinatarului scrisorii. Era un drum lung, pustiu și sălbatic, ce se strecura printr-o pădure foarte deasă, cu tufișuri încîlcite și crengi groase, care parcă se împleteau unele cu altele, formînd un acoperiș negru și halucinant. La fiecare pas se împiedicau de rădăcini umflate ca niște șerpi monstruoși, ori riscau să alunece prin gropi desfundate de ropotele ploii. Buturugi risipite ici-colo și trunchiuri de copaci prăvălite în cale închipuiau fie spinări zbîrlite de jivine, fie boturi de fiare, hidos căscate. Tovarășul lui Tom, ud pînă la piele, tremura ca varga, răzbit, deopotrivă, de frig și de spaimă.

— Nu mai merg, Tom, nu mai pot ! Mi s-au muiat picioarele și dinții îmi clănțăne în gură... E o noapte cumplită și neagră ca un fund de ceaun !

— Și ce vrei să facem ?

— Să ne adăpostim sub un pom și să rămînem aici pînă la ziuă.

— Asta nu se poate, Will. Scrisoarea trebuie predată cît mai curînd.

— Dar, prietene, eu...

— Nici nu vreau s-aud. Înainte !

Porniră iarăși la drum, dar... culmea ghinionului, felinarele li se stinseră. Mergeau pe bîjbîite, fără să se mai vadă măcar unul pe celălalt. Ploua, tuna și fulgera de parcă iadul își desferecase porțile. Erau istoviți. Tom cedă, pînă la urmă. Înfiorîndu-se, se opriră zgribuliți sub un copac. Ochii li se umplură de lacrimi și îi podidi plînsul. Nu credeau că vor mai scăpa cu viață.

— Will, trebuie totuși să mergem înainte. Avem de îndeplinit o misiune. Nimic nu ne poate opri să ajungem la timp. Haidem la drum !

Lovindu-se de copaci, căzînd uneori, bănuiau, mai de grabă, cărarea, decît o simțeau sub picioare. Din fericire, ploaia conteni și zorile se furișară printre crengile dese. Găsiră poteca, ajunseră la vila directorului și scrisoarea fu predată.

Dolarii cîștigați cădeau tocmai bine. Tom îi învesti parte în aparate și preparate

pentru laboratorul său, parte în cărți de fizică și chimie. Le sorbea, nu atît cu ochii, cît mai ales cu mintea și cu sufletul, aprinse de curiozitate.

XIII

IZBUCNIREA RĂZBOIULUI DE SECESIUNE

În acest timp fața Americii se schimba. O schimba era capitalismului, în plină dezvoltare. Înflorea economia națională, iar în statele de nord se deschidea o largă piață pentru produsele industriale. Nordul progresa rapid, pe cînd statele din sud șovăiau întîrziind evoluția economică. Contradictorii, interesele se ciocneau.

Încurajînd și protejînd industria proprie, Nordul iniția sistemul protecționist de aplicare a unor taxe vamale mari, pentru înlăturarea concurenței europene, în special a celei engleze.

În schimb, statele sudice, lipsite de industrii locale, erau nevoite să furnizeze

Europei materii prime. Ele se ridicau deci împotriva taxelor vamale şi apărau libertatea comerţului exterior.

Dar nu numai această contradicţie se ascuţea mereu. Existau şi alte interese care, deosebindu-se în mod flagrant, se înfruntau.

În nord, căile ferate se înmulţeau şi se întindeau cu repeziciune. Capitaliştii cumpărau acolo, pe preţuri aproape derizorii, terenuri pustii, slab populate. Companiile de construcţie a căilor ferate făceau afaceri minunate. Statele nordice, intrate în era capitalismului, cedau foarte uşor terenurile solicitate de acele societăţi. La rîndul lor, companiile de căi ferate revindeau fermierilor americani loturi din prisosul terenurilor achiziţionate. Cîştigau bine atît societăţile constructoare, cît şi fermierii, care îşi vedeau domeniile sporind.

Nu aceleaşi interese colorau situaţia statelor sudice. Aici, plantatorii — proprietari de sclavi negri — se opuneau concesionării de terenuri. Ei socoteau primejdioasă întinderea căilor ferate, ca şi apariţia unor prea numeroase ferme mici, în vecinătatea latifundiilor lor. Ca atare, opreau înfăptuirea magistralelor ferate, în special, a

magistralei care ar lega ambele oceane. În plus, capitalismul nordic înţelegea că nu se putea dezvolta la maximum decît prin abolirea sclavagismului, fapt realizat în statele lui. Distrugerea puterii politice a plantatorilor din sud devenea un imperativ. Robii negri ajunseseră să fie o simplă marfă. Obiect de speculaţie la bursă, erau vînduţi şi cumpăraţi ca vitele. Sudul se îndîrjea în apărarea marilor latifundiari, a drepturilor de a deţine cît mai mulţi sclavi şi de a face negoţ cu ei. Mişcarea Nordului împotriva Sudului avea deci caracter progresist şi revoluţionar, pe cînd statele de miazăzi, unde tronau aprigii latifundiari şi sclavagismul, rămîneau în regres şi reacţiune. O dată cu instalarea lui Abraham Lincoln în funcţia de preşedinte al Statelor Unite, toată puterea politică a trecut în mîinile duşmanilor sclaviei. Adînc lovit în interesele lui, Sudul sclavagist a proclamat, la începutul anului 1861, ieşirea sa din federaţia americană, întemeindu-şi imediat o confederaţie proprie. Astfel a izbucnit războiul civil între Nordul capitalist industrial şi Sudul reacţionar şi sclavagist. Acest război fratricid şi extrem de sîngeros a durat pînă în 1865.

XIV

ZIARIST ŞI EDITOR

Ştirile despre mersul războiului, victoriile obţinute sau înfrîngerile suferite de o tabără ori de alta, pasionau lumea americană. Îndeosebi o bătălie pierdută de către generalul Mc Clelan, comandantul suprem al armatei de nord — militar bicisnic şi strateg slab — zdrobit de trupele Sudului, făcu să freamăte publicul, dornic să capete veşti cît mai amănunţite.

Tom Edison avea pe-atunci doar paisprezece ani. Urmărea şi el, ca toţi ceilalţi, cu o vie curiozitate, ritmul evenimentelor.

Mintea lui sprintenă, mereu la pîndă, veşnic în iscodire, înregistrase lăcomia cu care oamenii aşteptau şi cereau informaţii noi. Observase cum, în gară la Detroit, călătorii şi localnicii îşi smulgeau unul altuia gazeta care apărea în oraş, tipărită într-un număr redus de exemplare. Îndată, un gînd năstruşnic încolţi în creierul isteţului băiat. Va scoate şi el un ziar unde va publica telegramele şi ştirile primite de aiurea, pentru a informa călătorii din tren

despre mersul războiului. Cum obișnuia să-și pună ideile numaidecît în practică, chiar dacă pentru asta s-ar fi cuvenit să se tîrască pe brînci, Tom nu pregetă să cumpere de la Fraser — un oraș pe linia care lega Port-Huron de Detroit — o cutie cu litere și un vechi teasc de tipărit și multiplicat.

În cîteva zile învață meșteșugul tipografiei, cu acea destoinicie lipsită de șovăire ce-l va însoți toată viața. Vorbi apoi cu vechiul și bătrînul său prieten, domnul Hodges, să-i aducă mașina cu camionul și s-o așeze în vagon. Șeful trenului veni în vagonul în care se instalase Tom cu laboratorul și cu mașina de tipărit, și îl întrebă ce e cu ea? Tom nu-i dădu răgaz să mai pună întrebări. El cunoștea oamenii și slăbiciunile lor. De aceea, se folosi de un șiretlic care măguli pe șeful de tren.

— Uite, îi spuse Tom, ți-am cumpărat o lulea nouă. Te rog foarte mult s-o primești.

— Aha, bun! făcu Nelson. Tot aveam eu de gînd să cumpăr una nouă. Frumoasă pipă! Și, scoțîndu-și luleaua cea veche din gură, o aruncă departe, pe fereastra vago-

nului. Dar nu mi-ai spus ce e cu mașina asta ?

— Este o mașină de tipărit și de multiplicat, îi răspunse Tom. Vreau să scot un ziar, ca să informez lumea despre mersul războiului.

— Îmi închipui că o duci acasă, nu-i așa ? îi spuse domnul Nelson. Dar cînd ai timp să scrii, că toată ziua vinzi fructe și dulciuri în tren ?

— Tocmai din cauza asta nu-i chip s-o duc acasă, spuse Tom. Am să scot ziarul aici.

— Cum aici ? sări șeful. Ce, trenul nostru e... editură ? Asta-i curată bătaie de joc. Va să zică d-aia mi-ai dat luleaua, ca să-mi arunci praf în ochi ? Nu-mi trebuie... Ia-ți-o înapoi !...

— Nu, domnule Nelson, păstreaz-o, îl rugă Tom. Dacă reușesc să scot ziarul, înseamnă că amîndoi sîntem buni patrioți pentru că vom informa poporul despre mersul războiului și hotărîrile președintelui Lincoln.

Domnul Nelson se mai înmuie puțin.

— Dar dacă dă inspectorul peste noi ?

— Are să spună că sîntem adevărați patrioți și cu asta l-am dat gata, spuse

Tom, fericit că izbutise să-l convingă pe șeful trenului.

Ziarul apăru cu titlul *Weekly Herald*. Tom se dovedise încă o dată un tînăr ingenios și seducător în relațiile cu oamenii. Și, o dată cu fructele, vindea și ziarul, împărțindu-l călătorilor setoși de noutăți, dar și uimiți de precocitatea băiatului. În felul acesta, cîștigurile sporiră mult. Banii pe care îi cîștiga îi cheltuia pe cărți, iar o parte trimitea acasă. La vîrsta lui, omulețul deveni, astfel, atît editorul, directorul cît și tipograful și unicul redactor al pomenitei gazete.

Ziarul cuprindea telegramele, care soseau prin gările unde oprea trenul, și interviurile pe care le lua militarilor întîlniți prin vagoane. Mai publica mici întîmplări petrecute în tren, foarte gustate de călători, deoarece se recunoșteau în ele.

Popularitatea micului Tom începu să crească. Locuitorii din Port-Huron așteptau cu nerăbdare apariția ziarului editat de un *cetățean* de-al lor. Părinții săi aveau de ce să se mîndrească. Cît despre Tania, ea era în culmea fericirii. Acum putea să-și învelească păpușile în ziarul pe care-l tipărea întreprinzătorul ei frățior...

XV

UN BĂIAT ISTEȚ

Cu toate acestea, ziarul nu se vindea în prea multe exemplare : cîte cinci-șase foi într-o gară, pe care le citea întreaga populație a orașului. Un exemplar costa 5 cenți. Tom se gîndi cum să facă, cum să dreagă, ca să mărească tirajul gazetei. Hotărît, trebuia să trezească interesul și, mai ales, curiozitatea oamenilor. Dar cum ? Nu trecu prea mult timp și prilejul se ivi.

Într-o zi, sosi știrea că, în bătălia de la Shiloh, au căzut un mare număr de morți și răniți, printre care erau mulți de pe meleagurile lui... O idee îi fulgeră atunci prin minte. Dădu fuga la un birou de mișcare și telegrafie tuturor stațiunilor unde oprea trenul, următoarea telegramă :

Marea luptă de la Shiloh.
Mii de morți și răniți.
Citiți amănunte senzaționale în *Weekly-Herald* !

Telegrama fu afișată în toate stațiile, pe placardele rezervate special pentru lipirea afișelor. Știrea se răspîndi cu iuțeala ful-

gerului. Toată lumea din orașele de pe linia trenului aștepta la gară sosirea lui Tom, cu ziarele. Fiecare voia să știe cîte ceva despre soarta rudelor și cunoscuților lor. Cea dintîi gară, unde oprea trenul, se numea Utica. Aici, Tom nu vindea decît două-trei foi. Peronul gemea de lume. Cînd coborî din tren mulțimea îl asaltă și îi smulse ziarele din mînă vîndu 45 de foi.

Gara următoare se numea Mount Clemens. Aici vindea, de obicei, 10 ziare, cu 5 cenți bucata. Văzînd că treaba merge strună urcă prețul unei foi la 10 cenți. Vîndu 200 de ziare, ca pîinea caldă.

În schimb, la Port-Huron, unde se desfăceau cele mai multe ziare, nu mai avu aproape nimic de vîndut. Cele cîteva numere care-i mai rămăseseră le dădu cu 25 de cenți foaia. Astfel, datorită atît istețimii cît și spiritului său practic, cîștigă la repezeală o sumă însemnată de bani.

După cîteva săptămîni inimosul băietan, plin de inițiativă și spirit practic, deschise, în Port-Huron, două chioșcuri închiriate din banii cîștigați cu negoțul prin trenuri. Într-unul se vindeau ziare, în celălalt zarzavaturi, legume și fructe. Angajase la fiecare chioșc un băiat care, conform învo-

ielii, participa la cîştig proporţional cu vînzarea.

În perioada amintită, pe linia ferată, de la Port-Huron spre Minnesota, circulau zilnic mai multe trenuri, printre care şi unul al emigranţilor norvegieni, plecaţi din patria lor de origine. Cum emigranţii europeni soseau cu duiumul, trenul special, pus la dispoziţia lor, era totdeauna plin pînă la refuz. Bineînţeles, nici acest lucru nu-i scăpă agerimii lui Tom.

— La ce te gîndeşti, băiatul mamei ? Unde îţi tot zboară mintea ? îl întrebă, într-o seară, duioasa Nancy, oarecum îngrijorată că-şi vede odorul necontenit frămîntat de gînduri.

— Mă gîndesc, mamă, că trebuie să-mi mai iau un „asociat“ la „afaceri“ ; nu pot să distribui singur atîtea ziare, cîte se cer de către călătorii venind de departe.

În ziua următoare, un alt „asociat“ al ingeniosului „editor“ şi „comerciant“ vindea ziare şi fructe, în trenul rezervat emigranţilor scandinavi.

Între două trenuri şi două îndeletniciri obositoare, Thomas-Alva, copilandrul de paisprezece ani citea orice carte, care îi cădea în mînă. Eliminat din şcoală, el îşi

forma singur o cultură temeinică, înzestrat cu o deosebită putere de asimilare şi cu un rar spirit de discernămînt.

Citea la lumina unui felinar public, dacă în umila locuinţă a părinţilor săi i se stingea, sfîrşindu-se prea repede, căpeţelul de lumînare, pus într-un ciob de cană... Probleme de matematică, formule chimice, elemente de fizică şi mecanică, date istorice sau numiri geografice, toate erau absorbite cu insaţietate de omuleţul mereu flămînd de-a dezvălui misterele ispititoare ale ştiinţei.

XVI

STICLUŢA CU... NITROGLICERINĂ

Într-o zi întîlni în tren un căpitan din armata Nordului, care mergea la Detroit. După ce redactorul ziarului *Weekly Herald* îi luă obişnuitul interviu, îl întrebă :

— Domnule căpitan, armata noastră nu are nevoie de explozive ?

— Are destule, îi răspunse ofiţerul.

— Dar nu așa de puternice ca explozivul inventat de mine, pe care l-am botezat „Prăpădul inamicului".

Căpitanul rîse amuzat.

— Și unde e explozivul ?

Drept orice răspuns, Tom scoase o sticluță din buzunar și i-o puse în palmă.

— Uite-l ! Asta e !

— Din ce e făcut ? vru să afle ofițerul.

— Din acid sulfuric, acid nitric și glicerină, răspunse Tom foarte mîndru de „preparatul" său.

Auzind așa ceva căpitanul sări în sus, ca fript și strigă

— Dar asta e nitroglicerină. Ai grijă să nu scapi sticla, că sărim toți în aer !

Lumea din vagon se sperie. O adevărată panică se stîrni, mai ales printre femei. Cel mai neliniștit dintre toți păru Nelson, fiindcă el răspundea de viața călătorilor...

— Oprește trenul ! strigă căpitanul, către Nelson. Trebuie să aruncăm sticla asta buclucașă, adăugă el, arătînd flaconui cu nitroglicerină, care abia-și ținea echilibrul în palma lui Tom, înspăimîntat și el de zarva stîrnită și de strigătele ofițerului.

Nelson străbătu în goană toate vagoanele pe rînd şi apoi se urcă pe tenderul locomotivei

— Opreşte ! Opreşte ! porunci el mecanicului. Sărim în aer !

Mecanicul, înspăimîntat, frînă îndată şi trenul încremeni deasupra unui rîu, pe un pod de lemn. Căpitanul legă sticluţa cu o sfoară, iar Tom lăsă explozivul să lunece încet, pe fereastra vagonului, pînă ajunse în apă. Atunci toţi călătorii răsuflară uşuraţi. O femeie, care leşinase, îşi veni, cu greu, în fire.

— Afurisit copil ! Era să zburăm în aer ! scrîşni şeful trenului.

XVII

O PALMĂ GREA

În urma acestei întîmplări, Nelson, supărat foc, îi puse în vedere lui Tom să-şi ia tot calabalîcul, după ce vor ajunge la Port-Huron, şi să-l lase în pace. Băiatul se rugă să-l ierte, dar şeful rămase neînduplecat. Cu inima plină de amărăciune în-

cepu să-şi strîngă preparatele chimice şi eprubetele din laboratorul ambulant. Pe cînd împacheta, din nebăgare de seamă, răsturnă un flacon de fosfor, care se aprinse pe loc. Flăcările se întinseră cu repeziciune şi ameninţau să cuprindă vagonul, dar fură stinse pînă la urmă. Un călător aruncase peste el cîteva garniţe cu lapte, care se aflau în vagonul cu pricina.

Înfuriat peste măsură de noua poznă, Nelson nu mai ţinu seama de nimic şi-i trase lui Tom o palmă zdravănă, strigîndu-i

— Să piei din faţa ochilor mei, drac împieliţat !

Micul Edison, zdrobit, nu mai putu să îngaime o vorbă. Urechea stîngă îi ţiuia asurzitor şi parcă ceva îl înţepa mereu.

Cînd ajunseră la Port-Huron, nemilosul şef îi zvîrli pe peron tot calabalîcul — sticluţe, eprubete şi cutii care se prefăcură în ţăndări, apoi îl îmbrînci afară şi pe Tom, încheind evacuarea cu o lovitură de picior.

Bietul Tom îşi văzu distrusă, într-o singură clipă, toată munca lui de luni de zile, toate nădejdile şi visurile-i îndrăzneţe. Şi, pe lîngă durerea asta, simţea în fundul

urechii stîngi o altă durere, care avea să-l chinuiască mereu, cît timp va trăi. Se întoarse acasă deprimat, cu sufletul pustiu. Doctorul Pender îi făcu o intervenţie chirurgicală fără prea bune rezultate.

Timpanul era spart, din cauza năprazniceipalme căpătate de la Nelson şi băiatul rămase surd de urechea stîngă toată viaţa.

XVIII

PĂŢANII NEPLĂCUTE

„Puiul de cerb din Michigan“ ori „copilul cu idei măreţe“, cum avea să fie numit cîndva cînd oamenii, în admiraţia lor, îi confereau cele mai diverse şi poetice porecle, nu era însă acum, în ochii tîrgoveţilor din Port-Huron decît un dezechilibrat. Într-o bună măsură, el însuşi se simţea ruşinat, după ocara suferită în tren. Dar ce să facă „fizicianul“, „chimistul“ şi „gazetarul“ cu rămăşiţele laboratorului şi tipografiei sale azvîrlite din vagonul de marfă ? Cum să le repare şi unde să le adăpos-

tească ? Tom se scărpina în creştetul capului, de parcă ar fi vrut să prindă de moţ vreo idee salvatoare şi s-o scoată afară. De dres, se mai puteau drege pagubele ; unde să-şi ducă, însă, să-şi aşeze cioburile „ştiinţei“ dispreţuite de domnul Nelson, unde să-şi adăpostească imprimeria ?

Nu vedea alt ungher mai discret decît în subsolul casei părinteşti. Îşi transportă deci resturile laboratorului şi tipografiei în vechea pivniţă şi purcese la reparaţii urgente. În două zile, totul fu pus la punct. Stăruitor şi neînfrînt, ca totdeauna, el continuă să-şi editeze şi să-şi tipărească ziarul. Îşi luă colaborator un adolescent de vîrsta lui — un anume James Wort — talentat la scris şi cu unele însuşiri de umorist, şi amîndoi se puseră pe lucru. Mai întîi, schimbară titlul gazetei, înlocuindu-l cu altul nou *Paull Pry*. Titlul le fusese inspirat de numele unui personaj foarte popular dintr-o comedie a scriitorului Paull, pe-atunci poet şi dramaturg la modă. *Paull Pry* era un poliţist îndemînatic şi cu multă intuiţie în depistarea infractorilor urmăriţi. Ca şi numitul detectiv, ziarul lui Tom trebuia să afle şi să publice diferite întîmplări de aiurea şi din locali-

tate şi, totodată, cîteva anecdote glumeţe. În acest scop lui James Wort i se rezervase o rubrică specială, *Cronica locală*. Cu verva şi umorul său, Wort stîrnea hazul cititorilor amuzaţi, povestind fie întîmplări imaginare, fie păţanii reale ale orăşenilor din Port-Huron. Înviorată şi atractivă, gazeta cîştiga un număr tot mai mare de amatori de ştiri vesele şi se vindea ca pîinea caldă.

Dar, într-o zi, colaboratorul lui Edison — împins de vreun drăcuşor al hazului — zugrăvi portretul nu prea măgulitor al unui cetăţean din oraş. Acesta şedea ore întregi, cu un pahar de whisky în faţă, în bufetul gării, ca să-i spioneze pe pasagerii care intrau acolo. Cunoscîndu-l pe nărăvitul personaj şi descoperindu-i caricaturai portretul în paginile ziarului, cititorii se înveseliră foarte. Nu acelaşi lucru se petrecu şi cu ridiculizatul cetăţean. El se înfurie şi spumegă de indignare. Om viguros, cu o statură şi o musculatură de atlet, se gîndi la o imediată răzbunare. Se aşeză la pîndă, aşteptîndu-l pe Tom, care se întorcea acasă pe malul pustiu al rîului Sainte Claire

— Spune-mi, ticălosule, cine a cutezat să mă batjocorească în fițuica ta blestemată ?

— Nu știu, domnule, articolul mi-a fost trimis de un cititor anonim...

— Aha, nu vrei să „divulgi" numele autorului cronicii cu pricina ? Ei bine, am să-ți dau o lecție pe care n-o vei uita toată viața !

Atletul înhață de guler pe tînărul director al gazetei și, purtîndu-l pe sus ca pe-o jucărie, îl aruncă în apa rece a rîului.

După această dezagreabilă scaldă, Tom închise tipografia, suspendă ziarul și renunță, pentru totdeauna, la gazetărie.

Punînd capăt profesiunii de ziarist, neastîmpăratul întreprinzător se gîndi la altă ocupație. Se hotărî deci să construiască o linie telegrafică, de la stația Port-Huron, pînă în oraș. Ca stîlpi de telegraf, folosi parii unui gard de lemn care străjuia ulița principală. Pe timp senin și uscat, semnalele Morse erau destul de descifrabile. Dar unde să plaseze biroul telegrafic ? În casa farmacistului localnic. Pentru o comunicare scurtă, ingeniosul constructor fixă o mică taxă de 12,5 cenți. Încasările se dovediră însă mult prea slabe și afacerea fără

profit. Trebui să închidă biroul, să întrerupă telegraful şi să caute altceva de lucru.

Nici în postul de telegrafist, în biroul unui bijutier numit Wacker, nu rămase mult timp. Experienţele fizico-chimice îl preocupau la maximum, făcîndu-l să-şi neglijeze slujba de operator-telegrafist. Fu nevoit să plece şi de acolo.

După toate aceste păţanii neplăcute, Tom păru puţin descurajat. Dar numai o clipă. Încrederea îi reveni şi dorinţa de a răzbi în viaţă i se aprinse tot mai vie în suflet.

„Nu, nu se cade să mă las doborît la pămînt de orice piedică sau de prejudecăţile oamenilor lipsiţi de idei largi şi generoase. Înainte, Tom, înainte !“ îşi spunea dîrzul adolescent.

Dar, deocamdată, trebuia să muncească, să-şi găsească chiar o meserie inferioară, neconformă cu marile lui preocupări.

Se duse mai întîi la un fierar din oraş şi-l rugă să-l primească în atelierul său, ca simplu lucrător.

— N-am nevoie de smintiţi ! îi spuse ursuzul om.

Adînc jignit, flăcăiandrul plecă şi nimeri la domnul Dingle, băcanul din colţul străzii. Joe, odrasla negustorului şi fostul coleg

de școală al lui Tom, se afla în prăvălie.

— I-auzi Joe, se porni pe rîs obezul băcan zăpăcitul ăsta de Tom vrea să se angajeze la noi ca băiat de prăvălie !... Ce zici n-ar fi mai bine să-și caute de drum ?

— De ce nu te faci mai bine miliardar ? îi aruncă Joe, batjocoritor.

— Bine, dacă așa-i vorba, o să mă fac miliardar, răspunse Tom, atins în mîndria lui și le întoarse spatele.

Zi și noapte alerga după o slujbă, dar toată lumea îl alunga, strigîndu-i batjocoritor :

— Nu ne trebuie nebuni ! Sîntem sătui de aiuriți !

În cele din urmă se întoarse acasă fără nici o ispravă. Ajunsese la capătul răbdării și oboselii. Nu mai putea să îndure răutatea oamenilor înguști la minte și egoiști. De aceea, îi încolți gîndul să fugă de acasă la Detroit, ca să caute acolo de lucru.

Mama lui îl încurajă ca de obicei. De altfel, dintre toți copiii, ea îl iubea mai mult pe Tom, fiindcă-l vedea așa de nefericit și-și dădea seama că în el zvîcnește germenul unui om deosebit de ceilalți oa-

meni, care va uimi, cîndva, lumea cu darurile minţii lui.

Semnele unei boli crunte se arătară însă de mai multe ori, neliniştind-o amar pe sărmana Nancy. Cu toate acestea, femeia se ţinea dîrză pe picioare, înfruntînd suferinţa.

Într-o seară, după ce Edison-tatăl puse în vedere lui Tom să scoată din beci toate preparatele chimice, el se hotărî să fugă de acasă. Afară ploua cu nemiluita. Tom aşternu mamei cîteva rînduri, în care o ruga să-l ierte că pleacă şi s-o sărute pe Tania din partea lui ; lăsă apoi scrisoarea pe măsuţa din pivniţă şi se făcu nevăzut, în furtuna care se dezlănţuia afară.

XIX

OGLINDA BĂCANULUI

În timpul acesta mamei lui Tom îi veni rău şi căzu, sfîrşită, la pat. În casă nu era nimeni ; Edison-tatăl plecase să vîndă nişte fîn, iar copiii nu se vedeau nicăieri.

Bolnava striga, printre gemete, pe Tom, dar el era acum departe, în drum spre gară şi nu putea să-i răspundă. În schimb, o auzi Tania, care tocmai se întorcea acasă de la o prietenă.

— Ce ai, mamă, ce s-a întîmplat ?

— Cheamă repede pe Tom şi pe doctorul Pender, îi şopti epuizată mama.

Tania coborî în grabă, în pivniţă ca să-l caute pe Tom. Acolo dădu peste scrisoarea fratelui ei. O citi, emoţionată, şi abia se stăpîni să nu izbucnească în plîns. Vru, mai întîi s-o arate mamei, dar se răzgîndi şi o rupse la fugă spre gară. I se păru atît de lung drumul prin ploaia care răpăia, încît credea că nu va mai ajunge. Cînd, în sfîrşit, dădu cu ochii de el, băietanul tocmai se ruga de mecanicul maşinii să-l ia cu el la Detroit.

— Nu pot, băiete, mă opreşte regulamentul, spunea omul mînjit de funingine. Ce vrei să mă prindă cu oameni străini pe locomotivă şi să mă dea afară din slujbă ?

Tom rămase consternat, neştiind ce să facă. O clipă îi trecu prin minte să se caţere la spatele locomotivei şi s-o pornească din loc. Dar, în clipa aceea, auzi pe Tania cum îl strigă.

— Ce e Tania, s-a întîmplat ceva ?

Surioara lui, udă leoarcă şi cu sufletul la gură, îi spuse pe nerăsuflate

— Mamei îi este rău de tot. Trebuie să aducem repede pe doctorul Pender şi să dăm de ştire tatei şi lui Bill (William), fratele nostru.

Cînd auzi groaznica veste, inima lui Tom se strînse de durere. Cugetul începu să-l mustre. Ce era de făcut ? Trebuia să ia în pripă o hotărîre, căci nu era timp de pierdut.

— Urcă-te în tren şi du-te la Detroit, ca să-l aduci pe Bill, îi spuse el Taniei. Eu alerg după doctorul Pender. Cît despre tata, el trebuie să se întoarcă spre seară. Dar Tania n-avea bani la ea. Împrumută bani de la telegrafistul staţiei şi, după ce surioara se sui în tren, el o zbughi la medic. Din fericire, îl găsi acasă.

— Domnule doctor, veniţi repede, mama e bolnavă.

— Ce are ? întrebă Pender, un bărbat înalt şi voinic, cu mustăţi stufoase.

— I-a venit rău şi acum zace în pat. Dar, vă rog, grăbiţi-vă !

Medicul se îmbrăcă în pripă şi porniră împreună. Afară, ploaia încetase.

— Mamă, uite a venit doctorul ! Te simţi mai bine ?...

— Da, Tom, cred că are să-mi treacă, dragul mamei.

Doctorul Pender cercetă îndelung bolnava. Avea apendicită purulentă şi era nevoie de o grabnică intervenţie chirurgicală, ca să fie salvată. Dar începuse să se însereze şi, la lumina slabă a lămpii, părea cu neputinţă să procedeze la operaţie ; trebuia să aştepte pînă a doua zi, lumina soarelui, dar atunci ar fi fost prea tîrziu. Şi medicul se frămînta să găsească o dezlegare, ca să scape pe doamna Edison de la un deznodămînt fatal.

În timpul acesta Tom veghea la patul mamei sale şi-i mîngîia fruntea.

— Tom, copilul meu, unde eşti, murmură ea cu vocea înecată de suferinţă. revenindu-şi o clipă.

— Sînt aici, mamă, îi şopti Tom.

— Spune-mi, unde voiai să te duci ?

Tom îi mărturisi că avea de gînd să plece la Detroit.

— Eram supărat pe tata, izbucni el printre lacrimi. Am scris cîteva rînduri pe care le-am lăsat jos, în laborator.

— Tom, dragul meu băieţaş, şopti mama, de cîte ori vei fi supărat, aşterne-ţi necazul într-o scrisoare, varsă-ţi în ea toată amărăciunea, apoi rupe-o în bucăţi. Ai fost supărat pe tata. Cînd eşti supărat, trebuie să arunci vina pe cineva... de aceea sînt părinţii...

Nu putu să-i spună mai mult, căci biata femeie leşină. Tocmai atunci se întoarse şi medicul din camera vecină.

— Ce se întîmplă dacă nu-i faceţi operaţia trebuincioasă ? îl întrebă Tom, cuprins de îngrijorare, ba chiar înspăimîntat.

Doctorul tăcu. Tăcerea lui era plină de înţeles. Băiatul îşi dădu numaidecît seama că, dacă operaţia nu se săvîrşeşte la timp, mama lui moare...

— Atunci de ce staţi şi nu începeţi operaţia ?

— E cu neputinţă. La lumina slabă a lămpii nu se poate face o intervenţie chirurgicală.

— Punem mai multe lămpi la un loc ! îi spuse Tom, din ce în ce mai îngrijorat.

— Nu se poate ! Crezi că n-aş opera bolnava dacă aş avea lumină destulă ?

Pradă deznădejdii, Tom începu să-şi frămînte mintea. Ce era de făcut ? Să moară mama lui ? Doamne, ce grozăvie ! Asta nu trebuia să se întîmple, pentru nimic în lume ! Deodată băgă de seamă că pe tăbliţa uşii se reflecta lumina unei lămpi cu gaz care ardea pe masă. Reflexul lămpii părea mai strălucitor, mai puternic, decît palida ei văpaie.

Atunci, fulgerător, în minunata minte a băiatului răsări o idee salvatoare ce-ar fi dacă ar lua oglinda din prăvălia băcanului Dingle şi ar aşeza toate lămpile cu gaz în faţa ei ? Nu se va mări lumina de cel puţin două sau trei ori ? Fără să mai şadă pe gînduri Tom coborî, în fugă, scările şi alergă la băcănie. Uşa era încuiată. În casă nu se vedea nici o rază de lumină. Tom strigă pe băcan, însă nu-i răspunse nimeni. Atunci nu mai zăbovi ; sparse geamul, pătrunse înăuntru, luă oglinda cea mare din prăvălie şi o cără acasă la el. Cît ai clipi

din ochi, toate lămpile din casă fură puse în faţa ei. Isprăvind treaba, Tom chemă pe doctorul Pender, care se afla în odaia bolnavei.

— Veniţi, îi spuse el încîntat de reuşită, veniţi să vedeţi o baie de lumină. Am făcut lumină orbitoare. Am adus ziua în salon.

— Lasă-mă, sînt ocupat acum ! îi răspunse doctorul cam supărat că fusese întrerupt din veghea lui la căpătîiul bolnavei. Dar băiatul îl apucă de braţ şi-l trase pînă în salon, unde văzu minunea.

Într-adevăr, cele douăzeci de lămpi cu gaz, puse în faţa oglinzii, scăldau într-un potop de lumină masa, pe care urma să se facă operaţia. Uimit, ca în faţa unei minuni, doctorul Pender se apropie şi-şi vîrî mîinile în fascicolul orbitor. Pe faţa lui se ivi un surîs de adîncă satisfacţie.

— Cum de ţi-a venit în minte aşa ceva, năzdrăvanule dragă ?

Tom ridică din umeri. Ce era să răspundă ? Toată fiinţa lui plutea în bucuria izbînzii.

— Eşti un copil foarte deştept — adăugă doctorul, şi-l îmbrăţişă, strîngîndu-l la

piept. Acum pot să-ncep operaţia. Adă-mi două cearceafuri şi o căldare cu apă fiartă. Apoi aleargă şi cheamă o vecină, ca să-mi ajute.

XX

O BĂTAIE NEMERITATĂ

În zorii zilei, operaţia era gata ; doamna Edison scăpă cu viaţă. Obosit de lucru, doctorul se trînti într-un fotoliu să-şi odihnească puţin mădularele frînte.

— Dacă nu ţi-ar fi dat în gînd chestia cu oglinda, măicuţa ta dormea acum somnul dreptilor ! îi spuse el lui Tom, care aţipise, la rîndu-i, istovit de o noapte de nesomn.

Acesta tresări. Îşi aduse aminte că oglinda o luase de la băcanul Dingle, fără ştirea stăpînului. Se încălţă în grabă, luă oglinda şi alergă, într-un suflet, cu ea, la băcănie.

Aici, în faţa uşii cu geamul spart, se adunaseră cîţiva oameni care credeau că prăvălia fusese prădată, în timpul nopţii,

de un hoţ. Dingle, în mijlocul lor, se agita şi striga în gura mare

— Am fost prădat ! Un hoţ mi-a spart geamul şi mi-a furat oglinda ! Mă duc să reclam la poliţie...

Tocmai atunci se ivi Tom cu oglinda în braţe. Cînd dădu cu ochii de el, băcanul Dingle izbucni mînios şi-l acoperi cu ocări

— Uite hoţul care mi-a furat oglinda !...

Nici n-apucă băieţandrul să-l lămurească ce se întîmplase, că băcanul se repezi la el şi-l stîlci în bătăi. Îngrozit de întorsătura lucrurilor, Tom scăpă din braţe oglinda, care se prefăcu în ţăndări. Întărîtat la culme, băcanul puse de astă-dată mîna pe un băţ. O ploaie de lovituri căzu pe spinarea presupusului hoţ. Tom ţipa ca din gură de şarpe, dar nimeni nu sărea să-l scape din ghearele bătăuşului. Noroc că, în clipa aceea, trecu pe acolo chiar Edison-tatăl, cu căruţa lui. Vînduse furaje armatei şi acum se întorcea acasă. Cînd văzu pe Dingle cum îi bătea odrasla, opri căruţa şi coborî în grabă. El nu putea răbda ca altcineva să-i bată copilul. Că-l bătea dînsul, asta era altă socoteală. De aceea se repezi la băcan şi-l apucă de gît

— Ce ai cu el ? De ce-l baţi ? îi şuieră în urechi.

— Pentru că mi-a spart geamul şi mi-a furat oglinda, îi răspunse Dingle, clocotind de furie.

— Este adevărat ? îl întrebă Edison pe Tom, care, după ce scăpase de loviturile băcanului, era gata s-o rupă la fugă.

— Am luat-o pentru că...

— Acasă ai să-mi dai toate lămuririle. Acum piei din ochii mei !

— Îmi datorezi 12 dolari pentru oglindă şi trei pentru geamul spart, îi strigă Dingle lui Edison-tatăl.

— Stai, Dingle, să fim drepţi, se amestecă un martor ocular. Tom a spart oglinda din vina ta. L-ai lovit şi a căzut jos, cu oglindă cu tot.

— Da, da, aşa e, întăriră şi alţi oameni.

— Rămîne bun de plată numai geamul. Băcanul se împotrivi

— Nu se poate. L-am bătut pentru că mi-a furat oglinda.

— Nu ţi-a furat-o, pentru că a adus-o înapoi...

— Mie să-mi plătească 15 dolari, atîta ştiu.

— Bine, îți plătesc 15 dolari, dar mai întîi vreau să aflu cum s-au petrecut lucrurile.

— Fie. Te aștept pînă diseară. Dacă nu vii, mă voi plînge poliției.

Edison-tatăl îi întoarse spatele și, urcîndu-se în căruță, dădu bice cailor, ca să ajungă mai repede acasă. În curte, întîlni pe doctorul Pender, care încă nu plecase.

— A scăpat... totul e în regulă... îi surîse acesta.

— Cine a scăpat ? îl întrebă Edison, care credea că doctorul vorbește despre Tom.

— Soția dumitale, cine altul ? I-am făcut aseară operația urgentă. Toată noaptea am avut de furcă. Dacă n-ar fi fost Tom ca să-mi facă lumină ca ziua, cu ajutorul unei oglinzi, n-aș fi putut să întreprind nimic și bolnava ar fi plecat pe lumea cealaltă...

— Prin urmare zici că Tom ți-a ajutat, hai ?

— E un băiat tare deștept. Să-ți trăiască !

— Ce spui ? făcu tatăl, uluit. Și eu care credeam că ticălosul a furat oglinda. Mulțumesc, domnule doctor !... Acum sînt lămurit.

XXI

PODUL PRĂBUŞIT

În după-amiaza aceleiaşi zile, o mulţime de oameni se înghesuia la biroul de mişcare al gării oraşului. Pe faţa fiecăruia se citea îngrijorarea. Ce se întîmplase ? Telegrafistul primise o telegramă prin care i se anunţa că podul de peste rîul dintre Port-Huron şi Detroit se prăbuşise. Trenul nr. 7, unde se aflau mulţi localnici, printre care şi Tania cu fratele ei mai mare, Bill, îşi continua drumul. Nici unul dintre călătorii aflaţi în vagoane habar n-avea de primejdia care-i pîndea. Şi nu exista nici un mijloc de a vesti pe Nelson să oprească trenul. Cutremurată, lumea se frămînta pe peron, cuprinsă de spaimă şi neştiind ce să facă. Mamele îşi strigau copiii, părinţii cereau lămuriri, rudele se văicăreau, toţi aveau pe cîte cineva în tren. Tom îşi făcu loc, cu coatele, prin mulţime şi ajunse pînă la cabina telegrafului.

— Ce s-a întîmplat ? Ce s-a întîmplat ? se interesă el, curios din cale afară, aşa cum se arăta întotdeauna.

Cineva, din mulţime, îi spuse :

— S-a prăbuşit podul de peste Hio, l-au luat apele.

Tom rămase încremenit. În minte îi veni chipul Taniei şi al fratelui său mai mare. Amîndoi se găseau într-o mare primejdie. Dacă s-ar întîmpla să moară ? O nenorocire ca asta i-ar nimici pe toţi, toată familia. Şi mama lui, care abia scăpase cu viaţă... Nu, nu se poate ! Nu se poate ! Inima băiatului începu să bată cu putere. Ce era de făcut ? Cum să-i scape ? Tom începu să-şi frămînte mintea. Gîndindu-se, îşi smulgea sprînceana dreaptă, cum făcea de obicei, cînd era nervos. În clipa aceea, o locomotivă de tren, care manevra prin faţa staţiei fluieră o dată lung şi o dată scurt, ca să se elibereze linia. Acest semnal îi fulgeră prin minte ideea salvării, aşa cum se întîmplase şi cu oglinda izbăvitoare. Descoperise ceea ce căuta. Se repezi în biroul telegrafistului şi strigă

— Eu am să opresc trenul. Am să-l înştiinţez pe domnul Nelson despre primejdia care s-a ivit.

— Pleacă de-aici, zăpăcitule, îl îmbrînciră cîţiva oameni, cărora nu le ardea de glumă.

Tom nu se descurajă. Alergă într-un suflet la locomotiva din faţa gării şi se căţără pe tender, sprinten ca o pisică.

— „Ce vrei, puştiule ? îl luă la rost mecanicul, care nu bănuia ce are de gînd băiatul.

Drept orice răspuns, Tom se repezi în locomotivă, puse mîna pe manivela care punea în funcţiune fluieratul maşinii şi apăsînd, cînd mai lung cînd mai scurt, făcu cîteva litere din alfabetul Morse.

Telegrafistul staţiei auzi fluierăturile, care însemnau litere, îşi dete îndată seama de ingenioasa idee a lui Tom. Da, numai în chipul acesta putea fi anunţat şeful trenului 7 despre primejdie.

— Dar cine va înţelege comunicarea prin alfabetul Morse ? îl întrebă telegrafistul pe Tom, venind în fugă şi căţărîndu-se şi el în locomotivă.

— Tania, sora mea, care se află în tren. Ea cunoaşte la perfecţiune alfabetul Morse şi va opri trenul, răspunse repede Tom.

— Atunci la drum ! strigară oamenii, agăţîndu-şi sufletul de această nădejde.

Locomotiva porni. Tom fluiera mereu semnalizînd sonor iniţialele Taniei, ca să ştie cine comunica vestea. Începu, astfel,

un episod emoţionant. Maşina aluneca pe şine cu mare iuţeală, în timp ce Tom anunţa mereu, din fluierul maşinii, primejdia care pîndea pe călători.

În timpul acesta trenul nr. 7 se apropia cu iuţeală de prăpastie, fără ca vreun călător să bănuiască ceva. Tania aţipise, cu capul rezimat de umărul fratelui ei mai mare. La un moment dat însă nişte fluierături îndepărtate o treziră. Deveni, deodată, atentă. Parcă erau litere ! Ciudat ! Dar ce voiau să însemne ? Şi apoi, cărei pricini se datorau ele ? Îşi încordă auzul şi prinse cu urechea „Tania, opriţi trenul, podul rupt !“ Numaidecît îşi dădu seama că Tom era acela care făcea comunicarea şi alergă speriată la Nelson, şeful trenului.

— Ce este ? o întrebă el.

— Tom ne comunică să oprim trenul.

Dar Nelson se uită la ea cu multă compătimire.

— Hm, făcu el nepăsător, ridicînd din umeri ; apoi întorcîndu-se către călători, adăugă E trăsnită şi ea puţin, ca toţi din familia Edison.

— Opreşte trenul, nu înţelegi ? strigă Tania, scoasă din fire, podul e rupt şi ne prăbuşim în rîu.

Călătorii, care o auziseră, săriră în sus, speriați. Abia atunci Nelson se hotărî să tragă semnalul de alarmă, care era pus în legătură cu locomotiva și pe care tot micul Tom îl instalase pe vremea cînd fusese vînzător ambulant. Trenul stopă cam la un kilometru și jumătate de pod, apoi își continuă drumul încet, cu precauție, pînă la rîu, căci călătorii voiau să se convingă dacă vestea e adevărată. Într-adevăr, podul fusese rupt de revărsarea apelor. Abia atunci se cutremurară în fața pericolului care-i pîndise în umbră. Pe celălalt mal, zăriră locomotiva condusă de Powers. Lîngă mașinist se afla Tom.

— Să trăiești, Powers ! strigă Nelson. Dumitale îți datorăm viețile noastre.

— Nu mie, ci lui Tom Edison ! răspunse mecanicul.

— Bravo, Tom ! Ești un erou ! îi strigă Tania, mîndră de fapta frățiorului ei.

— E meritul tău ! se auzi vocea lui Tom de pe celălalt mal al rîului.

— Mai bine împărțiți gloria în două ca să nu iasă ceartă, interveni Powers, rîzînd voios.

— Ce face mama ? se grăbi să întrebe Tania.

— E bine, răspunse Tom. I s-a făcut operaţia necesară la timp.

De partea cealaltă a rîului, se iscă o discuţie :

— Ei, ce părere ai acum despre Tom ? îl întrebă Bill pe şeful trenului.

— Am spus întotdeauna că e un flăcău de mare ispravă, care face cinste orăşelului nostru, răspunse Nelson. Dacă cineva m-ar contrazice, l-aş scutura zdravăn.

La Port-Huron toată lumea stătea ca pe ghimpi, din pricina neliniştei care o cuprinse. Mai toţi se aşteptau să primească, dintr-o clipă într-alta, vestea nenorocirii. Bătrînul Edison, posomorît la faţă, şedea răzimat de un stîlp, cu sufletul pustiu : el avea doi copii dragi în trenul blestemat. Dar cînd locomotiva cu Tom şi tovarăşii săi se întoarse şi se află că trenul fusese oprit la timp, datorită ingenioasei idei a băiatului, toate chipurile se înseninară, iar Edison-tatăl răsuflă uşurat şi zîmbi. Tom fu luat pe sus de mulţime şi mulţi îl sărutau de bucurie şi-i strîngeau mîinile. Ajunsese eroul zilei.

Şeful gării, după ce-l felicită, îi propuse :

— N-ai vrea să fii angajat ca telegrafist la Detroit ?

— Ba da, bucuros, domnule şef. Mai întrebaţi ? !

— În cazul acesta, de mîine poţi să intri în serviciu. E un post vacant acolo şi am să te propun pe tine.

— Nu ştiu cum să vă mulţumesc, domnule şef, pentru bunătatea dv.

Tocmai atunci se arătă şi bătrînul Edison care-şi sărută feciorul pe amîndoi obrajii. Îl mai îmbrăţişă o dată zicînd

— Sînt mîndru de tine ! Mi-ai făcut multe pozne, dar ai ştiut să le răscumperi cu vîrf şi îndesat !

— Ai aflat şi despre „chestia“ cu oglinda ?

— Da, mi-a spus doctorul Pender cum s-a întîmplat.

Tom se posomorî dintr-odată.

— Am încasat o bătaie zdravănă pe degeaba...

Edison-tatăl oftă, îşi luă băiatul de mînă şi plecă.

— Lasă că ne răfuim noi cu Dingle. Nu-l las eu cu una cu două. Să mergem la el, să-i plătim.

— Mergem, tată !

Plecară amîndoi, mîndri şi ovaţionaţi de oameni, pentru că isprava lui Tom se răspîndise ca fulgerul în tot oraşul.

— Cît îţi datorez pentru oglindă ? îl întrebă Edison-tatăl pe băcan, o dată ajunşi la prăvălia acestuia.

— Ţi-am spus 12 dolari, iar pentru geamul spart 3 dolari.

— Va să zică, 15 dolari, cu totul. Poftim, ţine-i ! şi-i întinse hîrtiile. Dar cu bătaia dată băiatului cum rămîne ?

— Apoi cîte o bătaie din cînd în cînd, nu-i strică ! rînji Dingle.

— Desigur că nu strică, dar trebuie să i-o dau eu, nu dumneata. Cu ce drept mi-ai bătut băiatul, hai ?

Şi Edison-tatăl, apucînd cu o mînă de guler pe Dingle, îi cără cu cealaltă doi pumni aşa de zdraveni încît băcanul se clătină ameţit, îşi pierdu echilibrul şi se lungi pe jos. Samuel Edison îl ridică de pe podea şi-i mai trase două palme îndesate.

Joe, fiul băcanului, văzînd cele ce se întîmplase începu să strige

— Ajutor ! Ajutor !

Dar Tom îl înşfăcă de mijloc şi-l aruncă într-un butoi cu făină, albindu-l în întregime, ca pe un morar.

Cîţiva curioşi se adunară, ca să privească bătaia. În cele din urmă, veni şi şeriful oraşului.

— Ce este ? Ce s-a petrecut aici ?

Edison-tatăl povesti în gura mare pricina scandalului. Tocmai atunci trecu pe acolo şi doctorul Pender, care, după ce află cum stăteau lucrurile, ţinu să-l lămurească pe şerif.

— Copilul acesta, prin isteţimea lui, şi-a scăpat mama de la moarte. În loc să fie dat ca exemplu pentru dragostea lui faţă de maică-sa, a fost bătut ca un cîine.

— El a salvat şi trenul ! strigară cîţiva cetăţeni, din mulţime.

Şeriful, după ce cîntări în minte lucrurile, ridică din umeri şi, adresîndu-se băcanului, îi aruncă în obraz :

— N-am ce să-ţi fac, Dingle, ţi-ai meritat păruiala. Altă dată să fii mai prevăzător, căci ai putea s-o păţeşti mai rău.

*

Peste cîteva zile, Tom pleca la Detroit, ca să-şi ia în primire postul de telegrafist.

Îl petrecură la gară tatăl său, Tania, Bill şi alţi cîţiva prieteni ai casei.

Maică-sa nu putu să vină, deoarece nu se însănătoşise încă şi trebuia să rămînă în pat mai multe zile. Trenul sosi fără întîrziere şi Tom se urcă pe platforma vagonului din urmă, unde-i plăcea de obicei să călătorească.

— La revedere ! Drum bun şi reuşită în toate ! îi ură Tania, fluturînd batista.

— Rămîneţi cu bine ! Sărutări mamei ! răspunse Tom.

— Să ne dai veşti despre tine, îl rugă tatăl.

— În fiecare zi am să vă telegrafiez, la gara oraşului.

Trenul porni. Oamenii şi lucrurile din Port-Huron se făceau din ce în ce mai mici, pînă ce pieriră din bătaia văzului, ca un abur uşor.

Tom îşi simţi inima grea. Acolo îşi lăsase copilăria lui atît de zbuciumată, dar, totuşi, atît de fermecătoare.

Şi acum mergea înainte, spre alte zări, despicînd drumuri noi în necontenită harţă cu viaţa şi cu oamenii, ca să se urce, pînă la urmă, pe piscurile gloriei.

I

LA STĂPÎN

La Detroit nu stătu mult și se angajă, tot ca telegrafist, la Strattford (Canada), în apropiere de localitatea Bayerfield.

Era visul copilăriei lui : să transmită știri prin alfabetul Morse. Dar, în curînd Tom fu silit să-și mai tempereze zelul, fiindcă postul cel nou era unul de mare răspundere. Pe lîngă aceasta, lucra de la 7 seara la 7 dimineața, neîntrerupt și nu primea, ca salariu, decît 25 de dolari pe lună. Compania de cale ferată „Grand-Trunk", la care lucra, avea principii foarte severe. Ca funcționarii să nu doarmă în timpul serviciului, îi obligase să comunice unei secțiuni telegrafice numărul 6, din jumătate în jumătate de oră. Pentru colegii lui Tom acest lucru devenise un adevărat chin. Pentru Tom părea de-a dreptul plictisitor, căci îl considera ca un

fleac menit să-l irite mereu. Preocupat de cercetările lui, acea întrerupere îl scotea uneori din fire.

— Am să plec de aici ! strigă, odată, unul dintre telegrafiști. La dracu ! Nu poți să dormi măcar un ceas, ca lumea !

— Eu îmi dau demisia chiar mîine, adăugă un altul, un băiat tînăr și zvelt, care avea o legătură amoroasă, iar serviciul i-o stînjenea rău de tot.

— Cum am putea să-i tragem pe sfoară ? Știi așa, mai mult în glumă, insinuă un altul. De pildă, să dea doar unul singur, în locul tuturor celorlalți, comunicarea, din jumătate în jumătate de oră, și să facem cu rîndul.

Propunerea nu-i prea convenea lui Tom.

— Ascultați, spuse el deodată. Mi-a venit o idee. Mîine seară vom putea dormi cu toții, în liniște și fără să ne sustragem de la datorie !

Într-adevăr, în ziua următoare, secția era înștiințată, ca de obicei, din jumătate în jumătate de oră, iar în timpul acesta telegrafiștii dormeau buștean. Cum fusese cu putință ? Tom inventase un sis-

tem ingenios, prin care pusese aparatul telegrafic în legătură cu o pendulă, aşa încît, din jumătate în jumătate de oră, cînd pendula bătea — se înregistra totodată şi numărul 6, pe banda telegrafică a secţiei. În felul acesta, somnul telegrafiştilor, uimiţi de ingeniozitatea lui Tom, era asigurat.

Dar nu trecu mult timp şi, într-o bună zi, şiretlicul fu descoperit. Directorului secţiunii i se păruse că aceste comunicări se transmiteau prea cronometric, ca să nu fie ceva necurat la mijloc. Şi, într-o seară, pe cînd toţi dormeau, veni personal în birou şi găsi pricina ciudatei exactităţi pendula era pusă în legătură cu aparatul telegrafic !

— Cui i-a trăsnit aşa ceva prin minte ? întrebă el, cu asprime, pe funcţionarii care se treziră brusc din somn şi acum păreau buimăciţi de neaşteptata şi neplăcuta vizită.

— Lui Tom Edison ! strigară cîţiva telegrafişti mai laşi, ca să iasă basma curată din încurcătură şi să scape de orice răspundere.

— Aşaaa ? făcu directorul. Va să zică dumneata eşti autorul acestei înşelătorii ? Ei bine, domnule, îţi pun în vedere două lucruri mai întîi, dacă te voi mai prinde că faci astfel de năzbîtii am să te dau pur şi simplu afară ; în al doilea rînd, te invit să ne vinzi nouă această invenţie !

Tom rămase încremenit. Nu se aştepta la asemenea propunere. Crezuse că va fi concediat pe loc. Şi cînd colo, se alegea cu ceva părăluţe. Eh, sînt bune şi invenţiile la ceva...

II

FUGA LUI TOM

Într-adevăr, compania „Grand-Trunk" cumpără invenţia pe o nimica toată : 50 de dolari. Lui Tom i se puse totuşi încă o dată în vedere că, dacă va mai face vreo nouă poznă, va fi concediat, fără cruţare. El primi banii şi avertismentul cu acelaşi surîs de nedumerire. Dar, iată că a doua

poznă se ivi în curînd şi Tom fu silit să plece el singur, decît să aştepte să fie dat afară. Lucrurile se petrecură astfel

Într-o seară, Tom primi o depeşă foarte urgentă. Era anunţat să oprească numaidecît trenul de marfă nr. 12, pentru a nu se ciocni cu o altă garnitură care venea din direcţie opusă. Alergă într-un suflet la gară, unde avea un prieten, ca să-l înştiinţeze de conţinutul telegramei. Fugind pe întuneric căzu într-o groapă din nebăgare de seamă şi, lovindu-se destul de grav la cap, îşi pierdu cunoştiinţa. Trenul nr. 12 trecu prin staţie, fără să fi fost înştiinţat de primejdia care îl aştepta. Tom avu însă noroc cei doi mecanici îşi dădură seama de pericol şi reuşiră să oprească la timp ambele garnituri.

Tom fu tras la răspundere şi chemat la Toronto, la Administraţia Centrală a Căilor Ferate. Directorul general, Spencer, îl chemă în biroul său

— Am să te bag la închisoare, timp de cinci ani de zile ! îi strigă el, furios cînd telegrafistul abia intrase pe uşă. Neghiobule ! Vrei să amesteci societatea noastră în faptele unui smintit ca dumneata ?

În timpul acesta, doi vizitatori englezi, persoane suspuse, intrară solemni ca pe scena unui teatru. Directorul sări în picioare şi ieşi în întîmpinarea lor.

— Poftiţi, poftiţi, vă rog ! se ploconi el. Luaţi loc ! Nu acolo, aici e mai confortabil. Poftiţi, poftiţi !

Tom Edison atît aştepta să vadă pe director ocupat cu altcineva, ca s-o poată şterge. Într-adevăr, nu trecu mult şi, cînd directorul îl căută cu privirea pe Edison, prin birou, nu-l mai văzu.

Tom o luase la fugă spre gară. Acolo sărise în primul tren şi p-aci ţi-e drumul ! Nu ţinea de loc să intre la puşcărie tocmai acum, cînd avea în cap atîtea idei, care se cereau să fie înfăptuite.

Trenul se opri într-o gară mică, din sud-estul statului Michigan, numită ca şi oraşul ei, Adrian. Tom coborî fără nici o lescaie în buzunar, însă cu multe nădejdi în suflet. Ce era de făcut ? Să stea cu mîinile în sîn şi să aştepte să-i pice din cer o slujbă ? Aşa ceva nu se potrivea cu firea lui. Porni în grabă să caute de lucru. Poate ar fi căutat mult şi bine, dacă o întîmplare norocoasă nu i-ar fi venit în ajutor. În ziua aceea, se rupsese firul care unea Compania

telegrafică din Michigan cu gara Adrian. Şi nu se găsea nici un telegrafist prin apropiere ca să repare firul, fiindcă accidentul se petrecuse tocmai la ora mesei. Tom Edison se oferi să restabilească el legătura întreruptă.

— Ascultă, tinere, îi spuse directorul societăţii, neîncrezător, dacă-mi strici cumva instalaţiile, e vai de pielea ta !
Edison tăcu şi surîse. Directorul nici n-avu timp să se dezmeticească şi să-şi dea seama că firul fusese reparat.

— Bravo, tinere, strigă el, bucurîndu-se. Te angajez la mine, cu un salariu de 80 de dolari pe lună !

Era un post de telegrafist, în schimbul de noapte.

Edison primi fără prea multă tocmeală. De altfel, stomacul său gol-goluţ nu putea să ţină prea mult post negru. După cîteva săptămîni, se întîmplă însă ceva destul de neplăcut, care-i aduse concedierea. Acelaşi director, care-l angajase, îi trimisese o telegramă foarte importantă cu ordinul s-o comunice fără întîrziere staţiei apropiate. Dar tocmai în clipa aceea linia, pe care urma să transmită Tom mai departe telegrama, era ocupată. El nu stătu

pe gînduri şi telegrafie înapoi directorului

— Linia ocupată. Pot să întrerup ?

— Da, fu răspunsul directorului.

Atunci Tom întrerupse linia ocupată şi transmise telegrama. Dar el întrerupse legătura fără să ceară aprobarea directorului general (singurul care era în măsură să încuviinţeze sau nu întreruperea), ci numai pe răspunderea directorului. Cînd directorul general auzi aceasta, se făcu foc şi pară.

— Edison să vie numaidecît la mine, strigă el directorului care-l angajase pe Tom ca telegrafist. Auzi, ce nerușinare ! Să întrerupă linia, ca să-şi transmită el telegramele ! Tom Edison se înfăţişă.

— Află, domnule Edison, că eşti concediat din serviciu începînd chiar de astăzi, îl înştiinţă directorul general. Cred că ştii pentru ce...

— Nu ştiu...

— Lasă vorba ! Să-ţi spun eu, dacă nu ştii pentru întreruperea liniei...

— Dar... încercă Tom să se apere.

— Nici o vorbă ! se răsti directorul general. N-avem nevoie de elemente nedisciplinate, ca dumneata. Eşti liber să pleci...

Tom Edison rămase, totuşi locului fiindcă se ştia nevinovat.

Ridică ochii şi se uită la directorul din ordinul căruia lucrase. „De ce nu-mi iei apărarea ?“ spuneau parcă ochii lui muţi. „Doar din ordinul tău am lucrat !“ Dar directorul se prefăcea că cercetează atent nişte hîrtii de pe birou. Tom clătină, trist, din cap. Atît. Înţelese totul. N-avea să scoată nici un cuvînt de dojană. Avea un suflet prea generos, ca să nu treacă peste laşitatea unui director oarecare al unei companii telegrafice oarecare. Plecă din nou în necunoscut, clătinînd capul cu dispreţ.

În stradă se opri. Va să zică iarăşi era dat afară din slujbă. Asta, bineînţeles, nu i se întîmplase pentru întîia oară şi desigur nici pentru ultima dată. Va avea de întîmpinat încă multe piedici, va avea de învins şi mai multe greutăţi. „Nu te speria, Tom ! Şi isprăveşte cu gîndurile rele, care n-aduc nici un folos ! Să mergem mai departe, spre necunoscut.“

Între un suspin uşor şi o speranţă nouă, tînărul se urcă iarăşi în tren — ah, trenurile care-l purtau din loc în loc, pribeag fascinat de zări mai luminoase, de un po-

pas mai fericit ! — şi coborî în orăşelul cel mai apropiat, Fort Wayne. Era un soi de tîrg modest şi cenuşiu, cu atmosferă mohorîtă şi apăsătoare, cu oameni posomorîţi şi veşnic obosiţi. Rătăcitorul nostru adolescent, în pragul vîrstei de optsprezece ani, se angajă aici, tot la calea ferată, în gara respectivă, ca telegrafist în schimbul de zi. Munca era monotonă şi locuitorii, ursuzi şi neprimitori, nici nu-l băgau în seamă. Şeful staţiei, morocănos şi el, îl brusca din te miri ce fapt neînsemnat, făcîndu-i o viaţă amară.

În Fort Wayne, Tom nu întîrzie mai mult de două luni. Părăsi prea puţin simpaticul orăşel şi se mută la Indianopolis, centru industrial, aşezat pe rîul White River, capitala statului Indiana. Găsi un post în serviciul companiei telegrafice „Western Union". Primi sarcina de a recepţiona ştirile comunicate pentru gazete. Pe-atunci, aparatele receptoare înregistrau semnele Morse pe bandă continuă. Banda rula, cu mare iuţeală, sub ochii telegrafistului, care se vedea silit să citească şi să transcrie rapid textul cît timp nu-i dispărea din privire. Era un lucru anevoios,

solicitînd o deprindere specială, pe care tînărul nu o dobîndise încă. Desigur, Tom se dovedise, în nenumărate rînduri, un admirabil manipulator, dar îi venea foarte greu să prindă, numai dintr-o ochire, semnele rapide de pe banda rulantă. Ce putea să facă ? Geniul său inventiv îl salvă şi de data aceasta. Tînărul ataşă aparatului de înregistrare un mecanism suplimentar. Datorită mecanismului adăugat, banda de hîrtie îşi încetinea ritmul şi Tom izbutea să-şi transcrie textele absolut precis, fără nici o greşală. În plus, avea o scriere citeaţă şi frumoasă. Strălucitorul său talent şi rîvna cu care lucra îi atraseră însă şi aici invidii şi duşmănii. Sufletul curat şi nobil al înzestratului „telegrafist“ nu suporta nici pizma şi nici intriga. Sătul pînă-n gît de răutatea şi nimicnicia omenească, Edison îşi înăbuşea cu greu revolta şi indignarea. Mai bine să plece, să se ducă în altă parte, cu iluzia că va întîlni oameni mai buni şi mai generoşi.

„Hai, Tom, iarăşi la drum în căutarea norocului şi-a împlinirii noastre !“

La 11 februarie 1865, năpăstuitul tînăr porni spre Cincinnati...

III

PRIETENUL ADAMS

Cînd coborî în staţie, Tom nu mai avea în buzunar nici o para chioară. Cheltuise, pe drum, ultimul gologan. Perspectiva nu-i surîdea de loc. Avea să rabde iarăşi de foame. Însă cu lipsurile se obişnuise de mult, aşa că n-avea de ce să se sperie. Important era să găsească ceva de lucru, orişice, chiar o muncă brută, numai să cîştige cît de puţin ca să-şi asigure, pentru un timp, existenţa. Nu se luminase bine de ziuă, cînd o luă, la întîmplare, pe străzile oraşului necunoscut. Din mers, îşi arunca ochii în toate părţile. Un tînăr cam de seama lui mergea, îngîndurat, la cîţiva paşi în urmă. Din spate venea un camion în plină viteză. Tom Edison nu-l auzi, căci asurzise încă de mic — de-atunci de cînd Nelson, şeful trenului nr. 7, îi trăsese o palmă zdravănă peste urechea stîngă, dar necunoscutul, văzînd primejdia, îl apucă de mînă şi-l smuci în lături atît de tare încît amîndoi se prăvăliră pe marginea trotuarului.

La început Tom crezu că fusese atacat de un hoț și era gata să-l pocnească pe salvator. Cînd zări, însă, camionul țîșnind pe lîngă el, își dădu seama că se întîmplase un fapt cumplit și că scăpase, ca prin minune, de la o moarte sigură.

— Dar bine, îl mustră tînărul, dumneata n-auzeai autocamionul din spate ?

— Nu, răspunse Tom, surîzînd, din păcate n-aud prea bine. Noroc că ai fost dumneata, altminteri... și făcu cu mîna un gest vag.

— Da, da îmi datorezi viața, dacă bineînțeles ai ce să faci cu ea și n-o consideri cumva o povară, zise proaspătul prieten.

— Cîtă vreme sînt tînăr, îmi place să trăiesc. Poate, vreodată, am să fac și eu vreun lucru bun să-i dau un sens vieții, o rațiune. Și dumneata ești tot fără căpătîi ca și mine ?

— Cam așa ceva. Trăiesc și eu la întîmplare. Ca pasărea cerului. Mă numesc Milton F. Adams. Dar dumneata ?

— Pe mine mă cheamă Thomas-Alva Edison.

— Edison ? Parcă am auzit de numele ăsta... Nu ești cumva telegrafistul acela...

— Ba eu sînt...

— Îmi pare bine, prietene. Eu mă îndeletnicesc cu ziaristica...

— Ce spui ? Atunci... atunci dă-mi voie să-ţi răspund că şi eu am fost, cîndva, aşa ceva. La ce ziar lucrezi ?

— La *Scientific American*, cu 80 de dolari pe lună. N-ai vrea să fii angajat acolo ? Ziarul are nevoie de telegrafişti buni.

— Eşti un băiat admirabil, spuse Tom, cu entuziasm. Tocmai asta căutam şi eu ! N-am cuvinte să-ţi mulţumesc.

— Nu-mi mulţumi mie, ci norocului, zîmbi proaspătul prieten atît de afabil. Dumneata se vede treaba că eşti un om cumsecade.

— Mai de grabă un ghinionist fără pereche.

— Acum uite ce este, adăugă Adams. Îmi închipui că nu stai tocmai bine cu stomacul... Hai ? Ce zici, dac-am intra într-o lăptărie să înfulecăm ceva ?

— Ce să zic ? Aş crede că norocul ăsta le pune vîrf la toate ! se bucură Edison, rîzînd.

Cei doi prieteni intrară, bine dispuşi în cea dintîi lăptărie întîlnită în cale. După ce se ospătară în lege, Adams duse pe Edi-

son în odaia lui modestă de tînăr burlac și amîndoi începură să facă socoteli fără doar și poate, ziarul îl va angaja, pentru că avea nevoie de un telegrafist. Însă, mai spuse Adams, cei de acolo sînt nemulțumiți de faptul că știrile se transmit foârte încet și sînt prea scurte. Dac-am avea mijloace mecanice mai bune, am cîștiga mai mult...

— Drept să-ți spun, de cîtva timp mă tot gîndesc la asta, răspunse Edison. Aș vrea să construiesc un aparat, care să transmită mai multe știri dintr-odată. Dar, pînă una-alta, nu-i decît un proiect.

— Cine știe, poate c-o să-l inventezi, cîndva, și are să ți-l cumpere ziarul, îi dădu noi speranțe Adams.

Tom Edison tăcu. Nu-i plăcea să sporovăiască prea mult despre ceea ce avea de gînd să facă.

Ziarul la care lucra Adams îl angajă numaidecît și Tom Edison își arătă repede iscusința, fiind foarte prețuit de superiorii săi. În acest timp planul unei noi invenții se cocea în mintea lui pînă cînd prinse formă definitivă. Atunci, el construi faimosul său aparat *Duplex*, cu ajutorul căruia se puteau transmite două știri deodată.

Mai tîrziu, acest aparat a fost perfecționat, devenind *Triplex*, *Quadruplex* și *Multiplex* [1] — armonic. Ziarul caută să folosească invenția lui Edison, fără ca el să aibă vreo parte de cîștig. Văzînd potlogăria el recurse la un truc. Instală în redacția ziarului un aparat telegrafic care îi permitea să imprime 20-30 de cuvinte pe minut, iar pentru el și Adams un altul, avînd o rapiditate de înregistrare de 40-50 de cuvinte pe minut. În felul acesta, depeșile ziarului se transmiteau foarte repede, iar cel cîștigat era Edison, fiindcă trimitea aceste depeșe cu aparatul său ce emitea 40-50 de cuvinte pe minut, iar ziarul calcula cu aparatul propriu doar 20-30 de cuvinte pe minut...

— Asta, așa ca să-i învățăm minte, îi spunea glumind Edison lui Adams.

— Dar dac-au să descopere trucul ?

---

[1] *„Triplex"* — adică transmițător a trei știri simultane.
„Quadruplex" — prin care se transmiteau în același timp patru telegrame în sensuri opuse.
„Multiplex" — mai multe informații transmise simultan.

— O să-şi dea seama atunci că nu sîntem chiar atît de proşti, cum pesemne ne cred.

Pînă la urmă trucul a fost descoperit de către un reporter. Directorul ziarului îl chemă pe Edison în biroul său.

— Nu credeam că eşti în stare să faci asemenea lucruri, îl mustră el.

— Nici eu nu credeam că veţi fi în stare să vă folosiţi de invenţia mea fără ca eu să am parte de vreun beneficiu, răspunse înţepat Edison. În altă parte, socot că voi fi preţuit mai mult.

— În altă parte n-o să obţii o leafă mai mare ca la noi.

— În schimb, nădăjduieso să-mi valorific aşa cum se cuvine invenţiile, i-o tăie scurt Edison şi plecă din birou.

Din ziua aceea nu mai călcă pe la ziar. Tuturor le păru rău, simţindu-se stingheriţi în lipsa lui, căci nu se pricepeau să mînuiască noile aparate.

— Trebuie să te părăsesc, îi spuse Tom lui Adams cînd amîndoi prietenii se întîlniră acasă. Am să plec la Louisville. Mi s-a făcut lehamite de Cincinnati !

— Cred că nu e momentul să pleci, încercă să-l împiedice Adams, care, la gîndul

că s-ar putea să se despartă de cel mai bun prieten al său, își simțea inima cuprinsă de-o tristețe fără seamăn. În curînd vor fi alegeri. Are să fie o aglomerație prin trenuri, cum nu s-a mai văzut. Poate că nici nu știi ce înseamnă alegerile astea.

— Nu prea am idee. Cînd se vor ține ?

— Peste trei zile.

— Sînt distractive ?

— Foarte distractive. Mai ales în privința măsluirii voturilor, exclamă Adams, izbucnind în hohote de rîs.

— Se măsluiesc voturile ? Ce murdărie ! Peste tot unde te duci, se măsluiește cîte ceva ! rosti Edison, dînd cu amărăciune din cap. În cafenele se măsluiesc cărțile, la alegeri, voturile. A ! Dar mi-a venit o idee !

— Ce anume ?

— Ce-ar fi să construiesc o mașină de numărat voturile ? În felul ăsta, am pune cruce măsluirii lor. Ce zici ?

— Strașnică idee ! strigă Adams. Dar asta mi se pare ceva imposibil.

— Pentru mine, orice idee bună e realizabilă, dragul meu prieten. Cu răbdare și perseverență, o scot la capătîi, orice s-ar întîmpla. Zici că mai sînt trei zile pînă la

alegeri ? îl întrebă iarăşi Edison, plutind în gîndurile lui.

— Da, trei zile.

— Ajunge şi atît. Mai cu seamă dacă numărăm şi nopţile...

În zilele următoare, Adams îl văzu pe Edison foarte preocupat. Aproape că uita să mănînce şi să doarmă. Dar Adams înţelese că prietenul său lucra fără întrerupere la maşina sa. De aceea îşi luă el grija să-i aducă de mîncare şi să-l îndemne, cînd bătea miezul nopţii să se culce.

În ziua alegerilor, maşina de numărat voturile era gata. Mai trebuia doar brevetată.

— Să mergem la preşedintele comisiunii, îi sugeră Adams. Imposibil să nu-ţi primească invenţia asta extraordinară !

Edison surîse uşor şi puţin ironic. Îl iubea pe Adams pentru entuziasmul şi inima lui sinceră, dar el cunoştea mai bine oamenii.

— Eşti convins că are să ne-o primească ?

— Nici nu mai încape vorbă ! exclamă Adams, înflăcărat. Are să-ţi plătească o avere pe ea, fiindcă o să vadă şi el avantajele mai întîi nu o să mai poată măslui

un singur vot ; în al doilea rînd se cîştigă mult timp prin calculul automat.

— Să încercăm, şovăi Tom fără prea mult entuziasm.

Se înfăţişă cu maşina de calculat voturi preşedintelui, chiar în ziua aceea. Preşedintele o cercetă cu luare-aminte şi ascultă cu interes explicaţiile lui Edison, referitoare la invenţia lui ingenioasă.

— Tinere, îl sfidă preşedintele, păstrîndu-şi totuşi calmul, dacă există pe lumea asta o maşină de care n-avem nevoie aici, apoi este tocmai aceasta. Cu aparatul dumitale nu se poate măslui votul, ceea ce, trebuie să înţelegi, înseamnă o mare pagubă. Dacă ţi-ai fi bătut capul cu ceva mai folositor, ar fi fost spre binele dumitale.

Adams rămase uluit, Edison surîse. Atît. El va surîde întotdeauna cînd ignoranţa şi necinstea oamenilor i se vor aşeza în cale.

— Astă-seară plec la Louisville, hotărî Tom. Aici am impresia că mă sufoc.

— Şi eu ! se grăbi Adams. Plecăm împreună !

Un nou peregrinaj începu, dar de data aceasta în doi.

— Adio, Cincinnati ! Poate în alt stat, în Tennessee, vor afla mai multă cinste şi

mai multă omenie. Poate că acolo, munca și talentul vor fi prețuite și alta va fi răsplata lor. Tinerii poposiră la început chiar în capitala statului, la Nashville, urbe industrială, zgomotoasă și plină de clocotul vieții. Dacă Tom, cu meseria lui de telegrafist, putea găsi ușor o slujbă, în schimb, în fața lui Adams toate ușile rămîneau închise. Nici o redacție de ziar nu se arăta bucuroasă să-l angajeze. N-aveau nevoie de reporteri, nici de personal administrativ.

— Ce ne facem, dragă Tom ? Vrei să rămîi la Nashville, iar eu să-mi caut norocul aiurea ? se mîhni bietul Adams.

— Nu, prietene, nu ne despărțim. Mergem împreună mai departe !

Porniră la Memphis, un alt oraș din statul Tennessee. Dar nici acolo nu zăboviră multă vreme. Adams ocupă un post provizoriu de reporter la o gazetă locală. Alerga toată ziua pe drumuri, ca să culeagă știri cît mai senzaționale și era prost plătit. Edison lucra, tot ca telegrafist, la un serviciu de noapte. Își rezervase orele libere din timpul zilei ca să poată citi și face experiențe științifice. Studia pe capete. Învăța limba franceză și limba spaniolă, cerceta bibliotecile publice, scotocea

anticăriile. Citea pe nerăsuflate cărţi de ştiinţă, istorie, filozofie, biografii celebre. Printre lecturile preferate în perioada amintită se numărau *Viaţa lui Thomas Jefferson,* autorul răsunătoarei *Declaraţii a independenţei S.U.A.*, romanele ştiinţifico-fantastice ale lui Jules Verne, aventurile muşchetarilor lui Dumas-tatăl, *Mizerabilii* şi piesele de teatru ale lui Victor Hugo, doctrinele filozofice alé lui Bacon, Descartes, A. Humboldt. Îl adora pe Shakespeare.

— Mă farmecă ! Mă copleşeşte ! îi mărturisea el lui Adams. Ce idei profunde ! Ce măreţie ! Şi ce extraordinară fantezie ! Shakespeare cunoaşte sufletul omului în toate adîncimile şi cutele lui: Ştie să pătrundă în esenţa lucrurilor. Dacă n-ar fi fost un mare scriitor, ar fi putut ajunge, cu darul său de a născoci, un minunat inventator tehnic !

Dar nici în Memphis — oraşul de pe malul fluviului Mississippi — popasul celor doi prieteni nu dură prea mult. Angajamentul lui Adams ca reporter la ziarul local luă sfîrşit după cinci săptămîni. Nu le rămînea decît să se urce din nou în

tren și să plece altundeva. Alt miraj, alte iluzii ! Și care era seducătorul tărîm din necurmatele lor visuri de aur ? Louisville, în statul Kentucky, pe țărmul lui Ohio...

IV

AVENTURI LA LOUISVILLE

La Louisville, amîndoi prietenii întîmpinară nenumărate piedici, pînă să fie angajați, la o companie telegrafică. Aveau ceva bani de cheltuială, dar se isprăviră repede, mai ales că lui Adams îi cam plăcea să tragă la măsea și asta îl făcea să cheltuiască multe parale. În schimb, Tom Edison nu putea suferi alcoolul și nu cheltuia banii decît pe mîncare, chirie și cărți. Cînd dădură de fundul buzunarelor, prietenii își croiră un plan să se despartă și s-o ia fiecare într-o parte a orașului, ca să caute de lucru. Cine va găsi mai întîi, trebuie să dea de veste celuilalt. Dar cum ? Tom Edison avu și de astă-dată o idee ingenioasă. Cu banii care le mai ră-

măseseră, cumpărară cîteva artificii. În mijlocul orașului, se afla o clopotniță veche, părăsită. Cel care găsea primul de lucru trebuia să se suie în clopotniță și să dea foc artificiilor. La semnul acesta, care se putea zări din orice parte a orașului, celălalt prieten urma să vie la clopotniță, ca să afle fericita noutate. Zis și făcut. La o răscruce de străzi se despărțiră. Nici unul dintre ei nu cunoștea orașul. Cu toate acestea rătăciră pînă seara tîrziu, năzuind să găsească un loc liber, unde să poată munci. Fiecare se uita pe cer, în nădejdea că va zări urma luminoasă a artificiului. Mai ales Adams, care obosise hoinărind pe străzi, părea neliniștit și îngrijorat. Întreba pretutindeni, se interesa, însă nicăieri nu găsea de lucru. Înflăcărarea lui scădea văzînd cu ochii, iar deznădejdea începu să-și arate colții, cînd, deodată, o lumină orbitoare se ivi, ca din senin și se urcă pe cer, pînă se stinse în nemărginirea văzduhului.

Lui Adams îi veni să sară în sus de bucurie și să îmbrățișeze pe toți trecătorii.

— Ce e ? La ce te uiți așa ? îl întrebă un trecător mai puțin grăbit.

— Măi, măi, afurisitul ăla de Tom, e un om, nu glumă ! murmură Adams, fără să se uite la trecător.

— Dar ce e aia ? Vreo cometă ? îl întrebă mirat omul.

— Nu, domnule ! E semnalul că Tom Edison, cel mai genial tînăr al nostru a găsit de lucru ! îi strigă Adams, apucîndu-l de umeri, într-un delir de bucurie. Trecătorul își făcu cruce și clătină capul a mirare.

— O fi trăsnit, săracul !

La clopotniță, cei doi prieteni se îmbrățișară.

— Unde ? îl întrebă Adams, monosilabic.

— *American Telegraph Company* — răspunse Tom. Au nevoie de telegrafiști încercați. Am și făcut proba. Mîine trebuie să treci și tu examenul, ca să te angajeze și pe tine. Cred că ai să reușești, nu mă îndoiesc de asta.

— Hm, cam prost, zise Adams, scărpinîndu-se la ceafă. Eu nu sînt așa de bun telegrafist ca tine.

— Oricum, e de-ajuns că sînt deocamdată angajat eu. Mai curînd sau mai tîrziu, vei găsi și tu de lucru. Acum, haide

să închiriem o cameră. Sînt frînt de oboseală și mîine dis-de-dimineață trebuie să fim la societate.

A doua zi se înfățișară amîndoi la compania telegrafică. Adams dădu examenul impus și căzu ; era, într-adevăr, mai puțin îndemînatic. În schimb, Tom luă imediat postul în primire.

— Nu fi trist, îl consolă el pe Adams. Poate că tot o să aibă nevoie de telegrafiști și atunci te vor angaja și pe tine.

— Nu mai am nici o nădejde, murmură Adams, necăjit, plecînd capul.

— În orice caz, îmi închipui că n-o să mă părăsești. Vei rămîne cu mine pînă îți vei găsi ceva.

Adams nu mai rosti un cuvînt. Se întoarse și plecă mîhnit, cu amărăciunea în suflet.

— Te aștept diseară, îi strigă Tom. Vino să mă iei de la birou. Îmi făgăduiești ?

— Da, răspunse Adams, monosilabic, și se făcu nevăzut după colțul străzii.

În seara aceea, Tom era de serviciu, pînă a doua zi de dimineață. Îl aștepta pe Adams cu nerăbdare. La locul de muncă nu mai veghea decît el, și încă un coleg. Adams nu se arătă. Pe la miezul nop-

ții însă, ușa biroului se deschise cu zgomot și în prag se opri, clătinîndu-se o siluetă. Edison recunoscu dintr-odată pe bunul său prieten și-și dădu seama că era beat.

— Intră, prietene !

— Măi, Tom, măi... nu mai pot, auzi tu? Măi, Tom, măi... american sînt eu sau ce dracu de nație, hai ?

— Adams — îl luă cu binișorul Edison — treci și te culcă aici pe pat. Ești obosit, dragul meu.

— Eu obosit ? Nu, Tom... sînt telegrafist prost... căzut la probă... Asta sînt ! Hîc !...

— Ascultă Adams, dacă nu te culci de bunăvoie să știi că te culc cu forța ! Nu fi copil !...

— Cu forțaaa ?... să măăă... culci tu cu forța ! Nu ! Nu se poate !

Și Adams ridică un picior, îl puse pe marginea biroului și-l răsturnă într-o clipită. Toate aparatele telegrafice, instalate acolo, căzură jos și se stricară. Unora li se rupse firul, altora le săriră arcurile. Văzînd cele întîmplate Edison se luă cu mîinile de păr. Ce putea să facă în fața unui asemenea dezastru ? Mai întîi se

grăbi să apuce pe Adams de mijloc şi să-l culce în pat. Cum îşi simţi capul pe pernă, acesta adormi ca un prunc. Fără să arate cea mai uşoară supărare, Tom se apucă să dreagă aparatele. Trecuse de miezul nopţii. Pînă la ora şase de dimineaţă, totul trebuia să fie pus la punct, altminteri... îl aştepta concedierea. Edison se puse pe lucru şi toată noaptea nu se odihni o clipă măcar.

Cînd Adams se trezi în zorii zilei, toate aparatele mergeau ca pe roate. El habar n-avea ce se întîmplase, căci fusese beat turtă şi nu-şi mai aducea aminte de nimic.

— Ce ai Tom, de ce eşti aşa de obosit ?

— Am avut toată noaptea de... lucru, îngăimă tînărul telegrafist, cu un surîs obosit, dar pietenos.

— Mizerabil serviciu, dragul meu, exclamă Adams. Te rog să nu te superi că am venit cam „făcut" în biroul tău.

— Nu-i nimic, Adams. Cred că ai fost tare necăjit...

— Adevărat, Tom, foarte deprimat şi trebuia să-mi înăbuş necazul. Prea mi-au mers toate pe dos... Dar jură-mi că nu eşti supărat.

— Nu, nu sînt supărat. De altfel, nici n-am pentru ce. Tu ai dormit tot timpul liniştit şi eu am transmis telegrame...

*

Tom şi prietenul său, care găsi, în sfîrşit, de lucru, la un ziar local, rămaseră mai mult timp la Louisville. Aici Edison cunoscu pe ziaristul Tyler şi pe poetul Georges Rentice. Sub înrîurirea acestora, începu din nou să citească tot ce-i cădea în mînă. Lectura lui preferată era acum, mai ales, *North American Review* [1], revista din care strînse colecţii întregi. Citea nu numai noutăţile care apăreau în publicaţia amintită, ci şi ceea ce se tipărise cu mult timp în urmă. Arhivarul acestei reviste îşi cam găsise beleaua cu Edison care lua vrafuri întregi de foi pentru a le aduce peste cîteva zile înapoi devorate pînă la ultimul rînd. Citea, de asemenea, cu aceeaşi lăcomie cărţi de mecanică, astronomie, geologie şi biologie.

Într-o seară i se întîmplă un lucru ciudat, care ar fi putut să-i fie fatal, dacă no-

[1] *Revista nord americană.*

rocul nu i-ar fi sărit în ajutor. Căci, oricît de ghinionist se credea el, totuşi norocul îl ocrotea de multe ori. Pe cînd se întorcea grăbit de la redacţia publicaţiei *North American Review* cu un teanc de reviste la subsuoară, un sergent de stradă se apropie de el, pe la spate. Îmbrăcămintea lui neîngrijită, ca de hamal, cît şi faptul că-şi zorea mersul, la ora aceea tîrzie de noapte făcură pe agentul forţei publice să creadă că are de-a face cu un vagabond.

— Hei, amice ! strigă el lui Tom. Ia fă-te-ncoace !

Dar Tom n-auzi glasul sergentului.

— Măi, derbedeule, faci pe surdul ? Opreşte-te, n-auzi ?

Edison îşi continuă drumul tot atît de grăbit ca şi mai înainte, căci într-adevăr nu auzise, nici de rîndul ăsta vocea sergentului. Sergentul avu de astă-dată bănuiala că urmăreşte chiar un răufăcător. Şi, fără să mai şadă mult pe gînduri, scoase revolverul din toc şi... trase. Noroc că glonţul nu nimeri ţinta. Altminteri, cine ştie cît ar fi trebuit să mai aştepte omenirea pînă să-şi lumineze încăperile cu becuri electrice, să asculte cîntece la gramofon, să umble cu

tramvaiul electric sau să-şi mai uite necazurile... la cinematograf.

La auzul detunăturii puternice, Tom se întoarse, nedumerit, ca cineva trezit dintr-un vis.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el pe sergent. Am auzit un foc de armă. Cine l-o fi tras ?

Acesta îl privi cîteva clipe ca prostit. Apoi, deodată izbucni

— Cum, dumneata eşti surd ? Ţi-am strigat de două ori să te opreşti şi nici nu te-ai sinchisit. Te joci cu viaţa ?

Tom Edison înţelese şi un fior rece îi lunecă prin şira spinării. Brr... prin ce primejdie trecuse. Totuşi, binevoitor, lămuri pe sergent.

— Vezi dumneata, sînt cam surd de-o ureche. Şi apoi, mă gîndeam la ceva... La ceva foarte important, în legătură cu aparatul telegrafic. Vreau să fac în aşa fel, încît să se transmită deodată cuvintele mai multor oameni. Pricepi ? E ceva cam greu, aşa-i ?

— Greu-negreu, dumneata arată-mi mai bine carnetul de identitate.

— Poftim ! se miră Edison, scoţînd actul din buzunar. Ce-ţi închipuiai despre mine ?

— Apoi... știu și eu... Tot felul de lume mișună pe-aici, în fiecare seară. Hm ! Ești în regulă. Mulțumesc, poți să-ți vezi de treabă. Ai avut noroc că nu te-am nimerit.

— N-a fost numai norocul meu ! răspunse Tom, cu un surîs pe buze, a fost și norocul dumitale...

Însă nici unul, nici altul nu-și dădeau seama atunci că fusese chiar norocul lumii întregi faptul că Edison scăpase teafăr din acea împrejurare nenorocită.

Cînd Adams auzi întîmplarea, fu scuturat de un fior.

— Vezi de ce atîrnă viața unui om ? De-un fir de păr, nimic mai mult.

— În definitiv, e mai bine să uităm chestia asta. De vreme ce trăiesc, trebuie să-mi aduc aminte că mi-e foame. N-am pus nimic în gură de la prînz.

— Și mie îmi dă ghes stomacul.

Plecară la masă. În drum spre birtul unde mîncau de obicei, Tom care mergea îngîndurat, o luă deodată la picior...

— Tom, strigă Adams, în urma lui. Ce te-a apucat ? De ce fugi ?

— Dragul meu, viața e scurtă și eu am încă atîtea de făcut încît trebuie să alerg,

îi răspunse prietenul, fără să-şi încetinească paşii.

Adams se lovi cu palma peste frunte. Biigui

— Extraordinar ! Apoi, după o clipă de gîndire, adăugă Şi cînd mă gîndesc cît timp pierd eu şi ceilalţi oameni ! Ascultă Tom, n-ai putea să inventezi un aparat pentru economisirea timpului ?

— Ăsta este singurul lucru pe care sînt sigur că n-am să-l găsesc niciodată, îi răspunse Tom, alergînd mai departe.

— Păcat ! zise Adams, ajungîndu-l din urmă. Eu am atîta timp de prisos, încît ţi l-aş da pe degeaba, iar pe deasupra ţi-aş mai face şi cinste, dacă l-ai primi !

Cu slujba, Tom o ducea destul de bine, deşi avea foarte mult de lucru. Şefii şi colegii săi îl îndrăgiseră pentru că era cel mai sîrguincios, modest şi cinstit funcţionar. Afară de asta nu-i plăcea băutura. Colegii îl făcuseră propriul lor casier, cu condiţia să nu le dea bani de băut, decît o mică sumă pe săptămînă. Dar conştiinciozitatea cu care-şi îndeplinea această sarcină îi atraseră, din partea unora mai zurbagii, multe neplăceri.

Într-o zi, un telegrafist veni în taină la el şi-i ceru bani de băutură, mai mult decît fusese învoiala.

— Îmi pare rău, dar nu pot, răspunse Tom, cu obişnuita lui blîndeţe. Dacă-ţi dau, te îmbeţi ; dacă te îmbeţi, lucrezi prost, iar dacă lucrezi prost, te concediază. Aşa că eu nu vreau să-ţi pierzi slujba. Cît despre băutură mai bine să-ţi pui pofta în cui !

— Ascultă, Tom, nu face pe nebunul cu mine că-ţi trag o mamă de bătaie, de mă ţii minte toată viaţa. Vorba e, îmi dai sau nu banii ?

— Ascultă, Peters, fii om de înţeles şi nu mai sporovăi de pomană. Îţi pierzi timpul cu mine.

— Tom, dacă te-ai apucat să-mi faci morală, te dau dracului imediat. Ce, sînt copil, să mă duci de nas ? Şi apoi sînt banii mei ! Haide, dă-mi-i !

— Ţi-am spus. Nu pot şi pace.

— Nu face pe smintitul că nu ţi se prinde. Dă-mi banii că altfel te stîlcesc în bătaie.

— Dragă Peters, aş vrea s-o văd şi p-asta.

— Așa ? Atunci poftim ! Una caldă, proaspătă... și, spunînd aceasta, Peters îi trase, cu sete, o palmă zdravănă.

*

Tom privi pe colegul său mai mult mirat decît jignit. Ce-l găsise pe Peters ? Ridică din umeri și clătină capul, cu amărăciune. De felul său nu era răzbunător, iar mînia și grosolănia oamenilor i se păreau vrednice de compătimire. De altfel, nu era pentru întîia oară că primea o palmă. Și Nelson îl bătuse, și băcanul Dingle și cîți alții... Chiar tatăl său îl mîngîiase, de atîtea ori, cu cingătoarea. Ticăloșia lui Peters nu rămase însă nerăsplătită. Un alt coleg, Williams, care se afla în biroul vecin, zări pe geam urîta scenă și destăinui numaidecît celorlalți cele petrecute.

— Cum, Peters a îndrăznit să dea în Tom ? strigară ei, indignați.

— Da, fiindcă n-a vrut să-i dea bani de băutură.

Cînd Peters se întoarse în celălalt birou toți îl luară în primire și-i traseră o sfîntă de bătaie, încît trebui să șadă trei zile în

casă cu obrajii umflați, pînă să se poată întoarce la serviciu.

Dar ghinionul avea să se mai țină scai de Tom și altă dată.

Într-o zi, fără să vrea, Edison făcu o poznă care-i aduse concedierea și din acest post. Instalase în biroul său un mic laborator ambulant, ca altădată, în vagonul de bagaje din trenul nr. 7.

În timpul liber se ocupa cu aceeași neisprăvită pasiune de experiențele lui de totdeauna. O dată, din nebăgare de seamă, vărsă pe podele o sticlă cu acid sulfuric. Lichidul pătrunse prin crăpăturile scîndurilor și curse tocmai pe biroul șefului care lucra în odaia de dedesubt. Cît ai număra pînă la trei, toate hîrtiile și actele de pe birou luară foc și arseră, prefăcîndu-se în scrum, ba pică puțin acid și pe chelia șefului care sări în sus, ca fript...

— Ce înseamnă asta ? urlă el, pipăindu-și chelia și aruncînd priviri îngrozite pe birou, unde zăceau hîrtiile carbonizate. Trebuie să fie trăsnitul de Edison ! Numai el umblă cu preparate d-astea ucigătoare.... Dacă nu-l dăm afară o să ne arunce în aer, într-o bună zi. Ia cheamă-l încoace pe domnul ăsta...

O oră după această întîmplare nenorocită, Edison se văzu aruncat în stradă, cu tot calabalîcul. Tot așa pățise și altădată cînd vărsase fosfor pe jos și luase foc vagonul lui Nelson.

— Istoria se repetă ! șopti el cu mîhnire lui Adams, care alergase după el să-i dea curaj.

— Da, se repetă, replică Adams, dar pe spinarea ta. Acum trebuie să ne gîndim serios, ce-i de făcut ?

— Ce să fie ? Plec la Boston urgent, se decise Tom, scurt, ca într-o telegramă.

— Cum ? ! strigă Adams, să ne despărțim tocmai acum ?

— Munte cu munte se întîlnește, dar om cu om ? Ce vrei, Adams, așa e viața. Putem noi s-o schimbăm ? Cu bine !

— Cu bine, Tom ! Și nu mă uita. Scrie-mi din cînd în cînd. Am să-ți răspund.

Edison întinse mîna prietenului, i-o strînse puternic și i-o reținu mult timp într-a lui.

— Îți voi mai strînge vreodată mîna ? îngînă, tulburat, Adams, cu glasul tremurînd și ochii umezi.

— Nădăjduiesc că da, îl încurajă Edison, surîzînd mereu. Însă atunci e să ne

strîngem mîinile tot ca doi prieteni, dar în altă calitate, decît ca simpli telegrafiști !

Cei doi prieteni se despărțiră. Soarta avu grijă ca ei să se întîlnească mai tîrziu, dar după foarte mulți ani...

Da, Tom, se ținu de vorbă ; peste cincisprezece-douăzeci de ani, el nu mai era un simplu telegrafist. Ajunsese un inventator vestit.

Abia urcase în tren și gînduri zumzăitoare, ca un roi de albine, îl asaltară. Ca într-un fantastic joc de Fata Morgana, închipuiri și imagini ispititoare îi fluturau înaintea ochilor. Ce-ar fi să-și caute norocul cît mai departe de patrie, în Mexic, bunăoară ? Să se îmbarce pe un vapor și să pornească pe mare ? Mai ales că alți doi tineri, aflați în același compartiment al vagonului, nutreau un plan similar. Hai, deci, spre New-Orleans — port la ocean — și de acolo, sus, pe puntea vasului călător !

Naivi, cei trei adolescenți credeau că tot ce zboară se mănîncă. În Mexic, la Vera Cruz, îi aștepta, pe semne, jinduita fericire. Ajunși în port, tinerii prieteni, înfrățiți printr-o năzuință comună, rătăciră mult timp pe chei, pîndind un prilej noro

cos, un căpitan de vas binevoitor care să-i ia pe vapor.

Prilejul întîrzia, şi cei trei „exploratori" ai fericirii pierdeau vremea zadarnic. Ce se întîmplă ? Un bătrîn matelot spaniol — lup de mare trecut prin sute de aventuri şi avînd o dureroasă experienţă a vieţii — intră în vorbă cu ei. Edison, care învăţase limba spaniolă, le servi ca tălmaci. Mult încercatul marinar începu să le povestească peripeţiile şi decepţiile sale. Se strădui să-i lămurească sfătos că nici în Mexic, nici în America de Sud nu-i adăstau bogăţia şi fericirea, ci o nesfîrşită trudă, mizerie şi nenumărate înfrîngeri. Şi îi povăţui să renunţe la şubredele lor planuri, la emigrarea amăgitoare şi inutilă... Edison, care deşi bîntuit de iluzii şi nădejdi avea totuşi şi un accentuat simţ al realităţii, se lăsă convins de către bătrînul matelot şi, chiar în acea seară luă trenul înapoi, spre Port-Huron.

De mult nu-şi mai văzuse părinţii ; auzise doar că duc o viaţă grea, împletită din griji şi necazuri.

Rămaşi la New-Orleans, ceilalţi tovarăşi de „aventură" nu primiră însă înţeleptele sfaturi ale experimentatului marinar ; se

îmbarcară pe un vas şi coborîră la Vera Cruz, unde o molimă îngrozitoare secera sute de vieţi. În loc să întîlnească rîvnita fericire, pieriră amîndoi...

Soarta şi simţul unei bune orientări îl cruţaseră pe Tom de această cumplită primejdie.

La Port-Huron îşi găsi părinţii covîrşiţi de supărări. Comandantul trupelor din Fort Gratiot, invocînd interesele militare, evacuase pe Samuel şi Nancy din locuinţa lor şi îi obligase să se mute în altă casă, în afara fortului. Pierduseră livada cu pomi fructiferi şi grădina cu zarzavaturi şi legume. Sărăcia se abătuse asupra lor.

Evacuarea din vechea locuinţă şi grosolanul procedeu al autorităţilor locale o doborîră pe sărmana mamă. Copleşită de tristeţe, zăcea bolnavă în pat. În van se silea fiul să readucă încrederea şi optimismul în familia sa, unde pătrunseseră mizeria şi suferinţa. Cum să-şi ajute părinţii, el care n-avea nici o ocupaţie ? Să rămînă lîngă ei ? Asta ar fi însemnat încă o gură de hrănit, o povară în plus. Trebuia să plece şi de-aici, să muncească şi să-şi facă un rost aiurea. Despărţirea fu dureroasă.

Strivindu-şi o lacrimă sub pleoapă şi cu imaginea mamei bolnave în suflet, Tom se îndreptă spre Boston. Era în iarna anului 1868. Tînărul împlinise 21 de ani...

V

VIAŢA LA BOSTON

Călătoria fu lungă şi istovitoare. Viscolul înzăpezise calea ferată şi trenul, gîfîind şi luptîndu-se cu mormanele de nămeţi, străbătu distanţa de peste o mie de kilometri în zece zile. Ajuns la Boston, tînărul se strecura pe uliţele oraşului, umil şi îngîndurat, dar încă plin de speranţe. Nu arăta nici fercheş, nici mîndru de el. N-avea palton, ci numai o haină din pînză de cort, ponosită şi murdară. Pe dedesubt purta o cămaşă ţărănească, veche şi de mult nespălată. Îşi legase cu şireturi, la glezne, boţiţii pantaloni de doc. Ghetele îi erau scîlciate, rupte şi nelustruite de săptămîni. De sub pălăria spartă şi pleoştită, se revărsa o claie de păr nepieptănat. Lu-

mea îl privea miratã, întrebîndu-se cine ar putea fi acest „țărănoi plouat“, venit să cucerească viața la Boston ? El însă părea hotărît să înfrunte destinul.

Cu două luni de zile mai înainte, societatea telegrafică „Western Union“ din capitala statului Massachusetts îi oferise un angajament. Dar, credincios principiului de a nu-și schimba stăpînii, așa cum se leapădă cămășile învechite, Edison refuzase să vină aici, deși în noul post propus îi surîdeau perspective de viață mai ademenitoare decît la Louisville. Chiar leafa era cu 40 de dolari mai mare. Acum însă n-avea încotro. Trebuia să primească oferta. De altfel nu-i mai plăcea, ca altă dată, să hoinărească zile întregi, de colo pînă colo, în căutarea unui stăpîn. Prea risipise timpul fără rost și asta nu-i venea de loc la îndemînă. Începuse să-și dea seama de prețul timpului.

Uneori, cînd prietenii îl mustrau întrebîndu-l de ce nu petrece duminicile sau sărbătorile cu ei, sau de ce nu se duce pe la sindrofii, el răspundea

— Viața omenească e atît de scurtă, iar eu am atîtea de făcut, încît nu pot pierde

nici o clipă. Trebuie să mă grăbesc întotdeauna.

Chiar în ziua sosirii sale în Boston, tînărul se înfăţişă directorului Companiei „Western Union“ care-l angajă pe loc. Dar îndată ce intră în noul serviciu, proaspeţii săi colegi îi jucară o farsă, care se întoarse, bineînţeles, împotriva lor. Toţi tinerii, cam beţivi şi cam uşuratici, erau geloşi pe Tom Edison, încă înainte de a-l cunoaşte personal, fiindcă i se dusese vestea că e cel mai îndemînatic telegrafist din întreaga Americă. De aceea, se înţeleseră cu un telegrafist experimentat să-i transmită lui Edison o telegramă lungă şi într-un tempo cît se poate de rapid, pentru a-l încurca în acest fel la descifrarea ei.

— Domnule Edison, îi spuseră el, treci la aparat. Ţi se transmite o telegramă foarte importantă.

Tom se grăbi să-şi ocupe locul şi să descifreze telegrama. Colegii se strînseră grămadă în spatele lui şi-l urmăriră cu privirile lacome. Telegrama era transmisă cu repeziciunea fulgerului. Telegrafiştii surîdeau, maliţios, pe sub mustaţă

— Acum să te vedem, prietene, pe unde ai să scoţi cămaşa !

Dar Tom care înțelese numaidecît că i se juca o farsă, nu se lăsă mai prejos. Descifră telegrama cu aceeași repeziciune, cu care îi era transmisă.

— Extraordinar ! șopti un telegrafist, la urechea altuia.

— Ssst ! răspunse colegul. Nu s-a sfîrșit povestea. Acum are să-i transmită cîteva cuvinte încîlcite, ca să-l încurce definitiv. Tot trebuie să-și piardă cumpătul și să se dea bătut pînă la urmă.

Edison n-auzea șoaptele din spatele său căci era pe jumătate surd și, afară de asta, părea foarte atent să descifreze telegrama. Nu de alta, dar voia să arate colegilor că nu este chiar atît de prost, pe cît îl credeau ei. Deodată, prinse de veste că telegrama continua să fie încîlcită cu cuvinte lipsă, cu rînduri schimbate sau inversate. Cu toate acestea, Edison descifră întreaga telegramă, uimind pe toți colegii care se grămădeau în spatele lui. După ce termină, transmise și el înapoi

— Dragul meu, pe semne că ai făcut scurtă la mînă de te-ai încurcat așa de rău !

Telegrafiștii rămaseră cu gura căscată. Ciuda lor crescu și mai mult, din cauza

acestei întîmplări, dar Edison prin firea lui nu se sinchisea niciodată de invidia sau de ura oamenilor. De altfel nici nu avea timp pentru așa ceva.

Într-una din zile, o întîmplare îi atrase admirația, nu numai a șefilor, ci și a autorităților din țară. Președintele Statelor Unite, în vremea aceea Andrew Johnson, trimisese companiei un mesaj, care trebuia să fie transmis tuturor ziarelor, pentru a fi publicat. Era un act însemnat, care urma să fie adus grabnic la cunoștința poporului.

— Cine își ia răspunderea să transmită telegrafic mesajul, fără nici o greșeală? întrebă directorul Companiei pe telegrafiștii adunați în biroul său.

Toți, afară de Edison, tăceau chitic, ca o pădure de copaci pe vreme bună. Ca să ia pe umerii lor o asemenea sarcină, însemna, pe lîngă o muncă uriașă de 15—20 de ore în șir, și riscul unei răspunderi grele. Singur Tom ieși din rînduri și, înaintînd spre directorul general, zise cu îndrăzneală:

— Domnule director, iau eu această misiune.

— Bine, Edison, îmi pare bine, răspunse directorul, încîntat.

Avea şi de ce. Transmiterea mesajului îi aducea un cîştig fabulos.

— Însă, uite ce e te previn, prietenește, că îţi iei o mare răspundere. Cea mai mică greşeală poate să atragă, după ea, nu numai concedierea dumitale, dar, fii atent, chiar închisoarea...

— N-aveţi nici o grijă în privinţa asta !

Tom Edison se înclină uşor şi surîse. Ştia pe ce se poate bizui şi de aceea nu-i era de loc teamă. Ce, numai o dată muncise el 15 ore în şir, la telegraf ? De strădania aceasta nu se prea speria. Se temea puţin, doar de reaua voinţă a colegilor. N-or să încerce cumva să-i pună beţe în roate ? Ar fi în stare şi de aşa ceva.

Cum ieşi din biroul directorului, Tom se puse pe lucru. Telegrafiştii îl ocoleau acum, ca pe un om destul de primejdios. Aveau pe semne simţămîntul că răspunderea pe care şi-o luase Edison se întorcea şi asupra lor. Or, ei ar fi fost bucuroşi să primească orice sarcină numai răspunderea, nu !

Şaptesprezece ore în şir, stătu Edison la aparatul telegrafic, ţăcănind de zor. Fruntea i se brobonase de sudoare. Faţa îi pă-

lise, ca și cum i-ar fi fost de ceară. Din cînd în cînd, înfuleca, pe apucate, o felioară de pîine cu unt, ca să nu leșine de foame. Colegii, deși rămaseră cuminți pînă atunci, își pierdură răbdarea și se apucară să-l necăjească.

— Ai să te mumifici, Edison ! Mai las-o dracului de treabă !

— Uitați-vă la el, fraților. E ca un cadavru de la morgă !

— Edison, mai încetează, băiete, că o să te usuci ca țîrul !

Dar Edison nu-i auzea și nici n-ar fi vrut să-i audă. Lucra mereu, încordat, fără contenire. Cînd se ridică de la aparat, era ametit și se clătina pe picioare, ca un om beat. Dar în ochii lui strălucea, luminoasă, flacăra geniului și a biruinței. „Geniul, spuse el odată unor prieteni, este unu la sută inspirație și nouăzeci și nouă la sută transpirație !“. Acum chiar că transpirase de-a binelea...

Directorul și chiar colegii îl felicitară. Toți îl priveau ca pe un titan. Și aveau pentru ce.

Între asemenea șicane, invidii, neplăceri mărunte, geniul său inventiv își continua

activitatea. Nici îmbrăcămintea lui sărăcăcioasă, nici mizera cămăruță, plină de igrasie, pe care o închiriase transformînd-o din odaie de dormit în atelier și laborator, nu-l deznădăjduiau. Lucra cu patimă, cu neobosită putere de muncă.

Oficiul telegrafic al companiei „Western Union" funcționa la parterul unei vechi clădiri, în localul unui fost restaurant. În clădirea umedă și năpădită de mucegai, își făcuseră cuibul mii de gîndaci negri. Stăteau ascunși în căptușeala de lemn putred a pereților. Spre miezul nopții venea în oficiul telegrafic un biet moșneag, bufetier ambulant, ca să vîndă sandviciuri și dulciuri slujbașilor care lucrau în schimbul de noapte. Dar imediat ce oamenii voiau să desfacă pachetele cu alimente, sute de gîndaci invadau încăperea. Cotropeau scaunele, mesele, pereții. Pînă și tavanul părea acoperit de nori întunecați. Funcționarii azvîrleau cu scîrbă sandviciurile și renunțau la mîncare Dar cum să se înlăture paçostea ? Cine să le vină de hac dizgrațioaselor hoarde năvălitoare ? Cine putea să născocească soluția izbăvitoare ? Nimeni altul decît Edison !

— Scapă-ne, Edison, de aceşti supărători musafiri negri !

— Bine, am să încerc să vă scap !

În cîteva secunde ideea salvatoare fu pusă în practică. Deasupra biroului său, născocitorul slujbaş prinse de perete două plăci. Legă una cu polul pozitiv iar pe cealaltă cu polul negativ al bateriei de acumulatoare, care alimenta telegraful. Cățărîndu-se pe perete respingătorii gîndaci cădeau electrocutaţi, îndată ce atingeau năzdrăvanele plăci.

Curînd, o gazetă locală a publicat o notiţă elogioasă despre acest ingenios dispozitiv.

— Hm, se posomorî dirigintele schimbului de noapte al oficiului, amestecîndu-şi cuvintele cu invidia. Edison ăsta devine tot mai plictisitor... Cîştigă prea multă popularitate. Să-l dau afară din serviciu, nu pot. E un funcţionar exemplar... Dar am să-i anulez „invenţia".

Aşa şi făcu : porunci să se pună capăt „electrocutării sărmanelor victime inocente", adică gîndacilor negri !

Indiferent la intrigi, gelozii şi veninuri omeneşti, Edison studia în acest timp pe savanţii fizicieni Ampère şi Faraday.

VI

O CONFERINȚĂ ÎN HAINE... MURDARE

Puțin timp după aceea Edison primi din partea unui liceu de fete din Boston invitația de-a ține o conferință. El anunță că va ține dizertația într-o sîmbătă, după amiază, la ora 6.

În ziua hotărîtă, fetele se strînseră în amfiteatrul liceului, gătite ca de sărbătoare. Erau foarte curioase să vadă pe Tom Edison, despre care auziseră lucruri uimitoare.

— E cel mai mare telegrafist din America, spuse o elevă care auzise aceste aprecieri de la fratele ei.

— E și inventator ; se zice că a inventat o mulțime de lucruri, adăugă alta.

— O fi frumos ? se întrebau alte cîteva.

— E tînăr, dragă, și celebru. Asta face mai mult decît orice !

— Am auzit că e foarte elegant. Toți inventatorii ăștia sînt bogați și au de unde să-și cumpere haine luxoase. Eu nu m-aș mărita decît cu un inventator sau cu un director de fabrică.

— Taci, că n-o să te ia tocmai pe tine...

Naivități și visuri școlărești...

Dar timpul trecea și Edison nu-și făcea încă apariția.

— Ce-o fi cu el de nu mai vine ? Este șase și zece. Se cam lasă așteptat domnul inventator ! murmurau fetele, nerăbdătoare.

În vremea asta Edison nici nu se gîndea la conferință, pentru simplul motiv că uitase de ea. Îmbrăcat în hainele de lucru, mînjite, de sus pînă jos, de acizi și prafuri, cu care făcea tot felul de experiențe, era cocoțat pe un acoperiș și repara un fir telegrafic, cînd unul din prietenii lui îi strigă de jos :

— Tom, ascultă, uitucule, nu știi că azi, la ora 6, trebuie să ții o conferință la liceul de fete ? Ce-ai de gînd ?

— Ah, bine că mi-ai adus aminte, tresări Tom. Cît e ceasul ?

— Este șase și un sfert.

— Vai de mine ! Ce-i de făcut ? N-am timp nici măcar să-mi schimb hainele.

— Nici vorbă de asta ! Dă-te jos și aleargă la școală, că altfel te faci de rîs.

— Dar hainele ?

— Lasă, că nici una din frumoasele domnișoare n-o să te aleagă pe tine de bărbat.

— Ai dreptate...

Edison sări de pe acoperiș, se scuturâ puțin și porni în goană spre liceu.

Cînd îl văzură, îmbrăcat mai rău ca un hamal, cu fața și mîinile mînjite de negreală, pe fețele elevelor se lăsară norii decepției și aproape toate scăpară fără voie o exclamație

— Vaaai !

După aceea însă începură să chicotească, neastîmpărate, și se îmboldeau una pe alta, șușotind și rîzînd. Edison se arătă la început încurcat. Nu de alta, dar îl stingherea faptul că elevele erau toate îmbrăcate ca în zi de sărbătoare.

— La naiba ! Doar nu le-a chemat nimeni la biserică, ci la o conferință, mormăi el înciudat.

Apoi se urcă la catedră. Nimeni nu aplaudă. Văzînd indiferența cu care era întîmpinat, conferențiarul se îndîrji și, ca să le dea fetelor un bobîrnac usturător, începu

— Un vechi proverb spune „Nu haina face pe om...“

— Dar îl îmbracă, se auzi o voce din clasă, care stîrni hohote de rîs.

Hotărît lucru fusese nefericită ideea de a veni într-o clasă plină de fete îmbrăcat ca un salahor. Oare acesta era renumitul telegrafist şi inventator despre care vorbea tot oraşul ? Dar, în scurtă vreme, zîmbetele de compătimire se stinseră. Ochii începură să se deschidă mari, miraţi, şi nu se mai auzeau nici răsuflările ascultătoarelor. Incetul cu încetul, elevele prindeau să uite de ele însele şi să fie numai urechi. Toată sala respira ca un singur om, ca să audă glasul din ce în ce mai înflăcărat al lui Edison. Acesta îşi uitase şi îmbrăcămintea lui murdară, şi timiditatea lui — şi acum vorbea avîntat despre unul dintre cele mai interesante subiecte electricitatea, temă foarte la modă, pe atunci. Din cînd în cînd cita din *Cercetări experimentale asupra electricităţii* — cartea lui Faraday — aşa cum citau pastorii, pe vremea aceea, din *Biblie*. Asistenţa transpirase în încordarea cu care urmărea conferinţa. Cînd Tom Edison sfîrşi, un ropot de aplauze asurzitoare zgudui sala. Conferenţiarul fu copleşit de felicitări. Cîteva fete îi aduseră flori. Tom Edison se simţi fericit, o clipă, după atîtea necazuri şi ghini-

oane, fericit în adevăratul înțeles al cuvîntului.

Clipa aceasta n-o va uita niciodată. Mai tîrziu, în plină glorie, își va aminti cu drag de întîia lui conferință și de florile primite.

VII

LA NEW YORK

Dar visul lui Edison nu era să rămînă toată viața telegrafist, fie chiar de mîna întîi. În mintea lui clocoteau idei minunate, care se cereau înfăptuite. Invențiile de pînă acum erau mărunte și toate numai în legătură cu aparatul telegrafic. Firește că nu putea să fie mulțumit de ele. Voia să dea la iveală tot ceea ce creierul lui gîndise de ani de zile, în timpul numeroaselor și grelelor sale experiențe. Pentru aceasta, îi trebuiau însă două lucruri : timp și bani. Postul de telegrafist îi lăsa prea puțin timp liber și nu-i aducea decît un cîștig cu totul neînsemnat ; așa nu putea pune nimic

deoparte ca să-şi ajute familia. De aceea se hotărî să plece la New York. Nădăjduia ca, în marele oraş, cu posibilităţi nesfîrşite, va găsi cumva mijlocul să iasă din obscuritate şi să apară în plină lumină.

Cînd coborî în imensa gară a New York-ului, rămase năucit de măreţia ei şi a oraşului cu zgîrie nori şi străzi nesfîrşite, întinse pe zeci de kilometri. Rătăci pe Wall Street şi pe largile bulevarde şi în curînd, veşnica lui lipsă de bani prinse din nou să-l chinuiască. Începu să caute de lucru. Dar unde să se ducă ? La care uşă să bată ? Nu cunoştea pe nimeni şi necuprinsul oraş îi părea străin şi ostil. După cîteva zile de umblet şi căutări zadarnice era mai sărac şi mai singur ca oricînd. Ce va deveni ? Ce se va alege de el ?

Cărîndu-şi în spate bagajul destul de greu, se uita uimit la vitrinele marilor magazine sau la vîrfurile semeţe ale uriaşelor clădiri care păreau că se pierd în cer. Abia de-şi îngădui o ceaşcă cu ceai fierbinte, la mica tarabă a unui negustor ambulant. Deodată îşi aduse aminte că-l cunoştea pe Richard Hutchinson, un „as“ al telegrafului. El îi făcuse transmiterea în ziua cînd, abia sosit la Boston, fusese

supus la greaua probă. Hutchinson lucra la centrala societății „Western Union" din New York. Să meargă deci la expertul telegrafist și să-i ceară sprijinul pentru o recomandare la faimoasa „companie".

Își luă inima în dinți și se înfățișă iscusitului tehnician, spunîndu-și păsurile și solicitîndu-i concursul.

— Am să te ajut, Edison, firește că am să te ajut. Știi doar că-ți apreciez meritele de bun profesionist și excepționala capacitate de muncă.

Dar cu toată intervenția binevoitorului amic, Tom nu izbuti să fie angajat imediat. Nu era, deocamdată, nici un post liber. Tînărul om nu putea însă să aștepte. Foamea și lipsurile de tot felul nu-i permiteau să pribegească pe străzi, ca un ciine de pripas, fără hrană și adăpost.

— Ce să mă fac, dragă Richard ? Dă-mi, cel puțin, un sfat, o îndrumare... Unde să caut de lucru ?

— Îngăduie-mi un răgaz de două-trei zile, prietene, să mă gîndesc. Poate voi găsi „ceva" pentru dumneata. Mai treci pe la mine.

Două-trei zile de zăbavă... Destul de mult. Trebuia să rabde de foame și de frig.

Edison oftă şi porni să hoinărească iarăşi pe ademenitoarele bulevarde, atît de plăcute celor care aveau o locuinţă şi bani destui în buzunare. Noaptea, dormea într-o veche magazie, părăsită, iar ziua se mulţumea cu o cană cu ceai cald.

Peste trei zile se duse din nou la Hutchinson.

— Am vorbit, dragă Edison, cu un prieten al meu, Franklin Pope. Mi-a făgăduit că te va ajuta. Du-te la el fără întîrziere.

Acest excepţional telegrafist lucra acum la Compania „Gold Reporting", care fabrica semnalizatori mecanici ai preţurilor, la bursa aurului. O luminiţă de nădejde scînteie în inima lui Tom. Nu, nu va muri de foame, ca un cîine alungat şi zgribulit pe maidane. Va învinge, cu siguranţă. Steaua lui încă nu răsărise la orizont. Nu era omul care să se dea bătut în lupta cu viaţa. Îşi amintea de conferinţa ţinută la şcoala din Boston, de aplauzele şi de florile primite în dar.

Dăinuia în el o forţă creatoare, palpitau sîrguinţa şi flacăra unei personalităţi în devenire. Se va realiza în aspiraţiile sale, va birui... Nu trebuia să-şi piardă cumpătul. Îşi reînvioră sufletul, îşi adună puterile

și parcă prinse noi aripi pentru zbor. Se prezentă lui Franklin Pope. Dar nici la „Gold Reporting“ nu se găsea încă un post liber.

— M-aș mulțumi, domnule Pope, chiar cu o biată slujbă de portar...

Franklin era un om de inimă. Prin sprijinul său i se permise lui Edison să se aciuieze în clădirea „Companiei“ pînă va intra în serviciu. Societatea aceasta se ocupa, după cum am arătat, cu transmiterea fluctuațiilor valorii de pe piață ale aurului. În acest scop, avea instalate mașini enorme, greu de condus și de supravegheat care erau în directă legătură prin fire telegrafice, cu toate birourile din țară. O defectare a acestor mașini ar fi adus întreprinderii pagube de milioane de dolari.

Pe cînd Edison, într-o seară, lîncezea pe un scaun, biet șomer căruia i se îngăduise să stea aici pînă la vacanța unui post, și se lăsa pradă gîndurilor care îl frămîntau, năvăliră în birou zeci de lucrători, cuprinși de panică.

— S-au defectat mașinile ! Transmisiunile sînt întrerupte, strigau ei, alarmați, cu figurile congestionate de spaimă.

Directorul companiei ieşi din birou. Cînd află despre ce e vorba, îngălbeni ca un cadavru.

— Trimiteţi, numaidecît, după inginer. Să vie inginerul ! — strigă el disperat. Şi, împreună cu lucrătorii care se grămădiră în jurul său, coborî în sala maşinilor. Tom Edison coborî laolaltă cu ei. Maşiniştii căutară pricina defectării, dar n-o găsiră. Între timp, sosi şi inginerul Laws, inventatorul acelor aparate. El cercetă la rîndul său maşinile, vreme îndelungată, cu deosebită migală, dar degeaba.

— Să le ia dracu de maşini ! strigă el, ridicînd din umeri.

Atunci se întîmplă un fapt care uimi pe director, pe inginer şi pe toţi specialiştii.

— Daţi-mi voie să încerc şi eu, propuse Edison. Cred că voi găsi buba.

Toată lumea îl privi cu neîncredere. Cine mai era şi prăpăditul ăsta ? Şi de unde răsărise ? Dar, pentru că în astfel de împrejurări se caută remediul pînă şi în cele mai imposibile lucruri, îl lăsară să încerce şi-l urmăriră curioşi să vadă ce face.

— O să strice şi mai rău maşinile, îşi dădu cu părerea un mecanic bătrîn.

— Nu, Antony, lasă-l, spuse directorul. Voi atîţia lucrători-specialişti n-aţi făcut nimic ; poate c-o să reuşească el... Dacă nu... avem noi ac de cojocul lui !

Edison nu se intimidă. De reuşita sau de nereuşita acestei încercări avea să depindă soarta lui la New York. Îşi dădea bine seama. „Astăzi sau niciodată“ — îşi spuse el, cu dîrzenie, şi se apucă de lucru. După un sfert de oră, în care timp întreaga asistenţă îl urmărise cu răsuflarea tăiată, Edison rosti simplu de tot :

— Am găsit.

Sute de piepturi răsuflară uşurate. Directorul se lumină la chip. Inginerul se schimbă la faţă, îngălbenind ca un mort.

— Este un simplu arc plesnit, care a căzut între două angrenaje, îi lămuri Tom. Aduceţi-mi scule !

I se aduseră scule. Munca dură vreo două ceasuri. Edison se ridică şi vesti pe toţi cu obişnuita lui simplitate :

— Gata !

Mecanicii dădură drumul maşinilor. Văzînd că funcţionează din nou ca mai înainte, nu le venea să creadă ochilor. Directorul se repezi la Edison şi-l îmbrăţişă.

— Tinere, te felicit, eşti foarte isteţ. Vrei să te angajezi la noi ?

— Da, de ce nu ? răspunse Tom care abia aştepta o asemenea propunere.

— Atunci eşti angajat chiar cu începere de astăzi, în postul de inspector al maşinilor. Ce pretenţii ai ?

— Drept să vă spun, primesc cît îmi daţi.

— Eşti mulţumit cu 1550 dolari pe lună ?

— Oh, prea mulţumit...

Tom rămase cu gura căscată. Suma aceasta era o mică avere. În viaţa lui nu i se oferise atîţia bani !

După cîtva timp îşi dădu seama însă că serviciul acesta era nespus de greu trebuia să lucreze, nici mai mult, nici mai puţin, decît 20 de ore pe zi în continuare. Prin urmare, nu se odihnea mai mult de 4 ore pe noapte. Hotărît, o asemenea muncă istovitoare, supraomenească, l-ar fi dat gata în cîteva luni. Şi, în afară de asta, la ce îi folosea leafa lui atît de mare dacă n-avea o clipă liberă, ca să se poată gîndi la invenţiile lui, să lucreze şi pentru el ?

Pînă acum își prăpădise cei mai frumoși ani ai tinereții, muncind pentru alții.

Nu numai că nu se împăca de loc cu o astfel de viață — pe care o socotea meschină și frustrată de largi orizonturi, de nobile aspirații, dar îl tulburau, îl indispuneau, deopotrivă, aspectele hidoase ale epocii capitaliste, în mijlocul căreia se vedea constrîns să trăiască. Oribilul joc al bancnotelor, cupiditatea bancherilor Wall Street-ului, insolența „regilor" diverselor consorții, exploatarea nerușinată a mîinii de lucru, fluctuațiile bursei, indicînd instabilitatea monetară, pauperizarea claselor de jos jigneau adînc cinstitul, nepîngăritul cuget al tînărului bărbat.

Așa cum se întîmplă în urma conflictelor armate și Războiul de secesiune, groaznicul război civil din perioada anilor 1861—1865, zdruncinase profund finanțele S.U.A. Ca să poată face față enormelor cheltuieli de război, guvernul Statelor Unite emisese o imensă cantitate de bancnote verzi, fără acoperire, deși „garantate" de stat. Consecință fatală, la sfîrșitul Războiului de secesiune, urmase inflația, prăbușirea valorii monetare. Cursul obli-

gaţiilor emise de stat scăzuse vertiginos. Milioanele de bancnote devalorizate deveniseră o povară inutilă, de care şi guvernul, şi cetăţenii americani se străduiau să scape. Cum banii de metal fuseseră retraşi din vistieriile statului, atît băncile cît şi Ministerul de finanţe încetaseră de-a mai face plăţile în monedă sunătoare. Fenomen cunoscut, urmare firească a devalorizării bancnotelor, preţul aurului înregistra o creştere fabuloasă. El nu putea fi obţinut decît în schimbul unei mari cantităţi de bancnote. Speculaţiile cu aurul erau în toi. Bursa de pe Wall-Street se găsea în pline seisme financiare.

Exact în acea perioadă de instabilitate şi îngrijorare, Laws născocise sistemul de semnalizare centralizată a preţurilor la aur, prin folosirea unui transmiţător telegrafic. La început, în primii trei ani, după terminarea războiului, afacerea se arăta destul de rentabilă. Aproape trei sute de instituţii bancare şi agenţii de bursă din New York instalară aparatele lui Laws, recepţionînd de la centrala sa, cu regularitate, cursul şi fluctuaţiile aurului.

Lăcomia stăpînilor trusturilor dădea lovituri de moarte micilor bănci și mărunțelor cercuri financiare. Cei mai greu loviți se vădeau, firește, funcționarii, micii comercianți și muncitorii. Concurența ucigătoare utiliza cele mai inoneste mijloace și capcane. Cursul aurului pe piețele americane avea să ducă, în mod inevitabil, la o diabolică uneltire, la ceea ce s-a chemat, pe-atunci, „complotul aurului".

A fost una dintre cele mai scandaloase afaceri care a zguduit Statele Unite. „Regele" căilor ferate, Jay Gould, un hrăpăreț nerușinat și un speculant plin de abilitate, a umflat, în chip artificial, prețul aurului. Printr-o întreagă șleahtă de samsari, Gould cumpăra cu nemiluita și vindea, totodată, în secret, stocurile de aur, făcînd să crească rapid prețurile monezilor de aur. În urma acestor sordide „lovituri", visteria Statelor Unite s-a văzut silită să lanseze pe piață rezervele sale de aur. Prețul aurului a început să scadă și speculația a luat sfîrșit. Dar, între timp — prin „complotul" urzit — Gould cîștigase milioane de dolari, nepăsător la zecile de falimente, bancrută și sinucideri ale altor capitaliști ruinați.

Curînd şi Laws primi o astfel de teribilă „lovitură". O companie concurentă „Gold et Stock Telegraph Company" îi înghiţi întreprinderea. Laws fu nevoit să-şi vîndă cota parte de acţiuni noului proprietar, generalul Lefferts.

Veghind lîngă aparatele lui, Tom Edison urmărea calm, dar adînc scîrbit în sinea lui, monstruosul joc al bursei aurului, salturile şi prăbuşirile acestui „miraj", încîntător pentru unii şi distrugător pentru alţii. Dar era un simplu salariat şi trebuia să-şi vadă de slujba lui. În conştiinţa sa, se convingea tot mai mult de imperfecţiunea sistemului de semnalizare electrică a cursului aurului.

Sătul pînă-n gît de cele ce se petreceau în jurul său, uluit de gangrena morală întinsă în marile cercuri financiare, îşi dădea seama cît de exploatate îi erau munca şi forţa talentului inventiv. De ce n-ar pune capăt speculaţiei, a cărei victimă devenea el însuşi ? De ce, adică, n-ar munci de aci înainte şi pentru sine, valorificîndu-şi energia, capacitatea de lucru, zecile de proiecte şi invenţii, care îi forfoteau în

creier ? Ce-ar fi dacă ar deschide un birou, o mică asociaţie, deocamdată undeva, într-un cartier industrial ?

I-ar trebui poate un asociat... Mai ales că bani nu prea avea şi un mic capital era indispensabil pentru înfăptuirea îndrăzneţului proiect. Dar pe cine să asocieze la planul său ? Pe nimeni altul, decît pe Franklin Pope, virtuosul telegrafist de la „Gold Reporting". Alergă la el, într-un suflet.

— Domnule Pope, om de inimă şi binefăcător al meu, n-ai vrea să-mi fii asociat ? Să deschidem, împreună, un mic birou tehnic, o mică „afacere" pe cont propriu...

Şi se grăbi să-i expună planul său. Entuziast şi aprins de elanuri, la rîndul său, Pope acceptă. Se ştia şi el exploatat de către stăpînii Companiei unde lucra, pentru un salariu derizoriu, şi nutrea şi el gînduri şi năzuinţe frumoase.

La 1 octombrie 1869, în ziarul *Telegraphist* din New York, apărea următorul anunţ *Pope, Edison et Comp. Ingineri-electricieni şi agenţie generală de telegrafie. Broadway, nr. 78—80, camera nr. 48.*

VIII

CEL DINTÎI BIROU-SOCIETATE AL LUI EDISON

Înflăcărații tineri porniră la drum, realizîndu-și minunatul lor vis.

Franklin Pope își asumă conducerea administrativă a „societății", iar Tom conducerea tehnică.

— Ce-ar fi, dragă Franklin, (deveniseră acum prieteni buni) dacă ne-am mai lua un asociat ?

— La cine te gîndești, năstrușnicul meu Tom ?

— La un gazetar, de pildă. Știi, biroul nostru va avea nevoie de oarecare publicitate, de reclamă...

Nu trebuia să caute prea mult. Găsiră noul asociat în persoana lui Ashley, editorul gazetei *Telegraphist.*

— Primești, domnule Ashley, să conduci reclama societății noastre ?

— Desigur, primesc cu dragă inimă ! Sînt, oricînd, dispus să ofer concursul meu unor tineri atît de idealiști, dar și înzestrați cu un strașnic simț practic, ca dumneavoastră.

Şi „societatea“ începu să funcţioneze cu cele mai fructuoase rezultate. Acum Edison se simţea în largul său. Era ca un corăbier scăpat din ghearele unui ciclon turbat. Casele, străzile, zgîrie-norii, oamenii de pe uriaşele bulevarde, toţi şi toate păreau că-i zîmbesc şi că-l îmbrăţişează. Putea să lucreze, să născocească, să creeze, să fie folositor omenirii în alt mod decît trusturile şi companiile exploatatoare. Edison avea atunci 22 de ani.

Prima lucrare la care purcese Tom, cu o sîrguinţă parcă mai sporită, fu perfecţionarea sistemului de telegrafiere a buletinelor de bursă, adică a aparatului numit „Ticker“, pe care Laws îl introdusese, la New York, în 1867. În cursul celor doi ani următori, Franklin Pope adusese unele îmbunătăţiri aparatului. În 1869, o dată cu înfiinţarea asociaţiei entuziaştilor tineri, Edison îl puse definitiv la punct. E singurul tip de aparat înregistrator rapid al informaţiilor de bursă, care s-a menţinut pînă în zilele noastre, în marile metropole ale statelor capitaliste occidentale. Şi azi mai bîzîie, în birourile bancherilor şi afaceriştilor de pe Wall Street-ul newyorkez, „nepotul“ aparatului „Ticker“, perfecţio-

nat de Edison la sfîrşitul celui de al şaptelea deceniu al secolului trecut.

Vestea perfecţionării mecanismului „Ticker" pătrunse, cu repeziciunea fulgerului, în cabinetele consorţiilor, trusturilor şi băncilor americane. Ştirea ajunse şi în biroul preşedintelui Companiei „Gold et Stock Telegraph Company", generalul Marschall Lefferts, acelaşi care înghiţise întreprinderea lui Laws şi îi cumpărase cota-parte de acţiuni.

El hotărî să-i cumpere lui Edison aparatul perfecţionat, împreună cu toate brevetele modificărilor şi ameliorărilor aduse mecanismului. Ca atare, într-o bună zi, preşedintele puternicii companii îl invită în biroul său.

— Vreau să-ţi cumpăr aparatul şi toate brevetele, îi propuse generalul Lefferts. Cît ceri pe ele ?

Edison chibzui. Să-i ceară 3.000 de dolari ? Să-i ceară 5.000 ? Suma aceasta i se părea prea mare, cealaltă prea mică. Deodată, se răzgîndi şi zise

— Spuneţi dv. o cifră, domnule general, să văd ce părere aveţi. Eu mi-am făcut socotelile.

— Să zicem 40.000 de dolari. E bine ?

Edison simți că i se moaie picioarele, de la genunchi. Nici prin vis n-ar fi îndrăznit să se gîndească la o asemenea sumă. Numai că nu trebuia să-și arate uimirea față de general. De aceea luă o înfățișare destul de calmă, își potrivi pe chip o expresie rece, și, după cîteva clipe de gîndire, răspunse :

— Mda, primesc. Cred că suma oferită se apropie de socotelile mele...

Contractul fu semnat, și președintele îi înmînă cecul respectiv. Cu prilejul acesta, Tom căpătă o nouă experiență : niciodată să nu rostească el prețul invențiilor sale, pînă ce nu va auzi, mai întîi, oferta cumpărătorilor. Năucit de bucuria neașteptatului cîștig, Tom alergă la bancă, să încaseze cecul pe care-l purta în buzunarul de la piept. Din cînd în cînd, cu un gest aproape involuntar, ducea mîna la buzunar, ca și cum ar fi vrut să mîngîie minunata foaie de hîrtie. O dulce amețeală îl cuprinsese. Casele, străzile, trecătorii parcă dansau în jurul său. Ajuns la bancă, se prezentă la ghișeu, tremurînd de emoție. Atîția bani ! O avere întreagă !...

Casierul luă cecul, îl examină cu atenţie şi i-l restitui.

— Nu e semnat, domnul meu. Nu vă pot număra suma...

Cum, surd de o ureche, Edison nu auzea bine şi cum era şi foarte emoţionat, crezu că cecul emis de preşedintele Companiei „Gold et Stock Telegraph Company“ nu are nici o valoare.

„M-a înşelat generalul, m-a înşelat, murmura el, abia reţinîndu-şi lacrimile. Am fost un mare naiv... Ce naiv ? Prost de-a binelea !“

Gîfîind şi adînc tulburat, tînărul inventator alergă înapoi, la preşedintele Companiei.

— Domnule general, cecul nu e valabil... Am fost indus în eroare.

Intrigat, Lefferts privi cecul, aruncă apoi o ocheadă veselă lui Tom şi rîse cu poftă.

— Am uitat să-l semnez, dragul meu. O clipă de neatenţie... Scuză-mă, te rog. Uite, îmi pun semnătura... cu litere mari... În prezent e perfect valabil. Edison fugi iarăşi la bancă.

Crezîndu-l un biet prostănac, care nu mai pusese vreodată piciorul în marile instituţii ale Wall-Street-ului, casierul îi

numără, în bătaie de joc, întreaga sumă în bancnote mărunte. Tînărul om ieşi de-acolo buimac, cu buzunarele doldora de bani, parcă umflate cu pompa.

— Nu cumva să fiu luat iarăşi drept hoţ şi înşfăcat de poliţie, se îngrozea Tom.

În odaia lui modestă, posesorul nesperatei averi, n-a închis ochii toată noaptea. A doua zi, de dimineaţă, tot Lefferts l-a ajutat să-şi depună banii la bancă şi să-şi deschidă un cont curent.

IX

MOARTEA MAMEI

La început firma „Pope-Edison" se îndeletnicea cu aplicaţiile electricităţii şi construia, întreţinea şi repara firele telegrafice, cablurile, bateriile şi altele...

În perioada amintită, cei doi patroni angajaseră vreo cincizeci de lucrători. Tom Edison lucra în mijlocul lor, la rînd cu ei. Nu se deosebea de dînşii, decît prin expresia figurii lui veşnic inspirată şi iluminată.

Cele mai de seamă invenţii ale sale începură să-i mijească în minte. Lucra din zorii zilei pînă noaptea tîrziu. Dormea numai două-trei ore. Munca aceasta brută, alături de cea intelectuală, îl aşează pe Edison mai presus de toţi inventatorii cunoscuţi pînă la el. Pentru Tom, munca, sub orice formă s-ar produce, era considerată un cult. „Omul acesta şi opera lui constitiuie un exemplu pentru toate timpurile", a spus odată Ford despre el. Îşi înfăptuise pînă acum primul vis să scape de robia patronilor. Mai rămînea să-şi realizeze şi pe al doilea : un atelier propriu, condus şi supravegheat numai de el.

Cu banii dobîndiţi prin cedarea aparatului perfecţionat „Ticker" şi a brevetelor sale, Edison izbuti să-şi înfăptuiască şi acest vis.

Îşi deschisese, de curînd, un atelier propriu în Newark, la cîţiva kilometri de New York. Cumpără bancuri de lucru, scule şi maşini-unelte şi munca începu din nou. Cu mai mult drag, cu mai mult spor şi cu mai multă putere de inventivitate.

Primea comenzi din toate părţile. Prosperitatea venea cu paşi mari. În scurtă vreme numărul muncitorilor care lucrau

în atelierul său crescu la o sută cincizeci. Tom era acum patronul, inginerul şef, inventatorul şi întîiul muncitor din întreprinderea lui, adevărat stup de neobosite albine. Un torent de comenzi se revărsa de pretutindeni, încît harnicul conducător trebui să deschidă încă două ateliere. Cîteva companii telegrafice încheiară cu el contracte pentru permanenta furnizare şi reparaţie a aparatelor. Cîştiga bine şi, nefiind nici lacom, cîştigau frumos şi lucrătorii săi.

Generos din fire, rudă şi fiu afectuos, îşi ajuta părinţii, fratele şi sora. Trimitea bani şi scrisori pline de dragoste şi duioşie mamei lui, Nancy, interesîndu-se necontenit de sănătatea ei şubredă. Ar fi vrut să se smulgă barem două zile multiplelor sale ocupaţiuni, să dea o fugă pînă la Port-Huron, să-şi vadă şi să-şi îmbrăţişeze familia, dar nu reuşea să se desprindă de-atîtea treburi, care-l cereau mereu prezent, ca sechestrat de ele.

Ajuns, cu timpul, şi fin psiholog, Edison cunoştea oamenii şi se pricepea să-şi aleagă colaboratori destoinici şi subordonaţi iscusiţi. În atelierele lui au lucrat, de pildă, tehnicieni îndemînatici, care aveau să-şi

facă, mai tîrziu, strălucite situaţii, devenind, la rîndul lor, întemeietori şi directori de întreprinderi, ca Siegemund Bergman şi Schuckert, sau ingineri capabili ca John Kruesi.

Vrednicul patron de la Newark nu se limita însă la conducerea tehnică şi la munca sa proprie, cot la cot cu ceilalţi lucrători în ateliere. Îşi ţinea singur şi contabilitatea întreprinderii. Era un ochi care veghea peste tot şi un braţ vînjos care nu şovăia să intervină acolo unde se strica o maşină sau efectuarea comenzilor mergea prea încet.

Atelierele din Newark deveniseră celebre. Numele lui Edison flutura nu numai pe buzele bancherilor, industriaşilor sau ale preşedinţilor şi directorilor de societăţi şi întreprinderi, dar şi pe buzele simplilor cetăţeni curioşi să-i urmărească, din relatarea ziarelor, activitatea prodigioasă şi noile invenţii. O dată directorul general al societăţii „Telegraful automat“ îl pofti la el, pentru încheierea unui contract.

— Domnule Edison, îţi propunem să lucrezi în atelierele dumitale, la perfecţionarea sistemului de telegrafie automată,

descoperit, după cum cred că ştii, de englezul George Little.

— Am auzit vorbindu-se despre acest „sistem“ domnule director general.

— Din nefericire, aparatele lui Little funcţionează numai pe distanţe mici. Iată dezavantajul, în ciuda foloaselor pe care sistemul automat ni le aduce. Accepţi să te ocupi de perfecţionarea sistemului Little ? In caz de reuşită, îţi oferim 25.000 de dolari.

— Primesc oferta şi încep chiar de mîine, studierea şi rezolvarea acestei probleme tehnice.

Îşi strînseră mîinile, şi energicul conducător al Newark-ului plecă. Nu trecură nici trei luni şi Tom reuşi să perfecţioneze aparatul Little, obţinînd un sistem de telegrafiere rapidă pe distanţe mari.

Defectul vechiului mecanism, utilizat pînă atunci, consta în următorul fapt : aparatul de recepţie prindea destul de clar, la viteza de transmitere manuală, impulsurile intermitente emise de manipulatorul telegrafic. În schimb, la o sporire însemnată a vitezei, impulsurile ajunse în aparatul de recepţie se contopeau din cauza insuficientei sensibilităţi a circuitului. Cu cît

circuitul era mai lung, cu atît apăreau mai accentuate imperfecţiunile.

Tom Edison descoperi remediul „maladiei" tehnice a aparatului Little. El introduse în mecanismul de recepţie sistemul „shunt-urilor". Prin noul sistem, după fiecare impuls se producea un curent invers ce, momentan, întrerupea acţiunea semnalului. Perfecţionat, aparatul putea să funcţioneze acum şi pe distanţe mari. Totodată, dar după mai multe experienţe şi trudă, Tom rezolvă şi problema insuficientei rezistenţe a benzii de hîrtie perforată. El o înlocui prin hîrtie impregnată cu parafină. În loc de patruzeci-cincizeci de cuvinte pe minut, cît se obţineau prin viteza maximă de transmitere a aparatului manual, de astădată sistemul automat născocit de Edison transmitea 200 de cuvinte pe minut, la o distanţă de 250 de mile. Mai tîrziu, mărind viteza emisiunii, Tom izbuti să transmită trei mii de cuvinte pe minut. Triumfase şi de data aceasta.

Într-o zi, căpătă o comandă de aparate telegrafice speciale, în valoare de 30.000 de dolari. Cînd aparatele erau gata, Edison constată, cu mirare, că nu funcţiona nici unul cum trebuie. Şi aparatele, potrivit

contractului, trebuiau să fie predate peste patru zile. În caz că nu se livrau la timp, pierdea comanda şi rămînea cu ele pe cap. Edison nu stătu mult pe gînduri. Chemă toţi lucrătorii şi tehnicienii în atelier, apoi se duse la uşă şi o închise cu cheia :

— Acum, dragii mei, le spuse el, nu veţi ieşi de aici, pînă cînd nu vor merge strună toate aparatele.

Munciră 60 de ore în şir. În acest timp, Edison nu dormi barem o singură clipă. În felul acesta înţelegea el să lucreze.

*

Nu mult după aceea, primi vestea că mama lui, Nancy, se stinsese din viaţă. Încercă o durere cumplită, ca şi cum s-ar fi rupt ceva în el. Plecă la Port-Huron şi, cît dură drumul, călători cu inima strînsă.

Revăzu oraşul unde îşi legănase copilăria. Cîte se mai schimbaseră în timpul acesta ! Tania crescuse mare, se măritase cu un telegrafist de la Detroit şi avea un copil. Amîndoi lucrau la o societate locală. Dingle, băcanul, murise ; nesuferitul de Joe avea grija prăvăliei. Lewis deschisese o farmacie mare şi acum i-ar fi dat şi o

sută de kilograme de amoniac. Dar şcoala ? Nu mai era de mult. Tot pe locul acela, se ridicase acum o clădire mîndră şi arătoasă. Nici vechea institutoare nu mai învăţa, acolo, elevii, cu varga în mînă şi vorbe urîcioase pe buze. Despre domnişoara Howard auzi că înnebunise şi că fusese internată într-o casă de sănătate.

O dată cu mamă-sa, Tom îşi îngropase copilăria, departe, pe colinele Port-Huronului, unde zburdase şi făcuse atîtea pozne. Durerea îl copleşi amarnic. De-aci înainte, ani de-a rîndul avea să-şi amintească de chipul blînd şi duios al scumpei lui Nancy. Simţea, în dezvoltarea personalităţii sale, binefăcătoarea influenţă a nobilului ei suflet.

X

CĂSĂTORIA

Trecură doi ani şi, în timpul acesta, viaţa îşi continua mersul obişnuit. Era prin anul 1871. Edison avea acum 24 de ani.

Deşi treburile mergeau din ce în ce mai bine şi întreprinderea prospera, totuşi nu se simţea mulţumit. Parcă îi lipsea ceva. Într-o bună zi, sosiră, la Newark, Tania cu bărbatul ei şi copilul, ca să-i facă o vizită. Văzînd cu cîtă plăcere se joacă cu pruncul ei, sora îl întrebă

— Toate bune, Tom, îţi merge din plin, eşti sănătos, muncitor, stimat de societate, dar de ce nu te însori ?

— Vezi, la asta nu m-am gîndit...

— Abia atunci îţi faci şi tu un rost ca lumea. Şi apoi, văd că-ţi plac copiii.

— La drept vorbind, mă prăpădesc după ei.

După ce plecă surioara, gîndul însurătorii începu să-l obsedeze.

Într-o zi, Tom ieşi din laboratorul său, cu gîndul de a merge la o societate din apropiere pentru semnarea unor contracte. Afară, cădea o ploaie mărunţă şi rece de toamnă. Cerul era plumburiu şi mohorît. Sub portalul clădirii atelierelor, se adăpostiseră două tinere domnişoare, temîndu-se să nu le ude ploaia. Edison se oferi să le conducă pînă acasă, apărîndu-le cu umbrela sa de burniţa plictisitoare.

— Vă mulțumim pentru amabilitate, domnule...

— Thomas-Alva Edison, se prezentă tînărul, scoțîndu-și pălăria.

— Mary și Alice Stilwell... Sîntem surori, îi zîmbiră cu grația lor, tinerele fete.

În special Mary făcuse o excelentă impresie asupra harnicului patron de la Newark. Era suavă și delicată, așa cum în visurile lui și-o închipuia pe viitoarea tovarășă de viață.

Curînd după această întîmplare, Tom avu o plăcută surpriză.

Intrînd într-unul din birourile sale, văzu, bătînd la mașina de scris, pe însăși frumoasa și harnica Mary. Ciudat, cum nu observase, pînă atunci, că fata lucrează chiar în întreprinderea lui ? Edison rămase pironit locului, ca vrăjit de fermecătoarea imagine din fața sa. O fixă cu privirile atît de stăruitor, încît, intimidată, dactilografa încetă să mai bată la mașină actele pe care le copia.

— Iartă-mă, dacă te-am întrerupt din lucru, murmură Tom.

— Nu, dar...

— Desigur, ne-am cunoscut zilele trecute „pe ploaie", surîse tînărul bărbat, dar

nu știam că lucrezi aici. Cum a fost cu putință să nu fi observat ? Scuză-mă, te rog !

Și, deodată luă o hotărîre bruscă. De ce să mai aștepte ? Minunatul prilej se ivise, pe negîndite, și nu trebuia să-l piardă.

— Uite ce e, nu vreau să mă încurc cu fraze inutile. Te întreb scurt și precis Vrei să fii soția mea ?

Fata se fîstîci, se uită uimită și speriată la el, neștiind ce să răspundă. Hîrtiile căzură de pe masă și se împrăștiară pe jos. Pereții păreau că se clatină în jurul ei și ochii i se aburiră ușor.

— Glumiți, se vede, domnule Edison.

— Nu, nu glumesc de loc. Dimpotrivă, vorbesc foarte serios.

— Bine, dar o cerere de căsătorie... așa... într-o clipă...

— Așa se iau hotărîrile mari într-o clipă. Și, apoi, viața e atît de scurtă, încît trebuie să cîntărim timpul cu gramul. Ce zici ? Primești propunerea mea ? Îți dau cinci minute de gîndire.

— Cinci minute ? se miră Mary. Oh, e prea mult ! N-aș vrea să așteptați atîta...

— Atunci care îți este răspunsul ? stărui Tom.

— Primesc, murmură fata, înroşindu-se toată de fericire.

Drept orice altă replică, Edison îi sărută mîna. Apoi spuse :

— Ce avem astăzi ? Luni... Bun. Duminică, socot că am putea face nunta.

— Duminica asta e prea devreme. Aş zice duminica viitoare.

— Bine, fie şi aşa. Dar, domnişoară dactilografă, sper că şi de-aci înainte tot eu voi dicta. Nu-i aşa ?

— La maşina de scris, da.

— Bun ! Mi-a plăcut răspunsul !

Amîndoi izbucniră în hohote de rîs. După cîteva zile, fata, încă nedumerită, îl întrebă

— Domnule Edison, mi-aţi făcut deunăzi o propunere. O menţineţi ?

— Sigur că da.

— Asta voiam să ştiu.

Tom părea cam contrariat.

— Cum adică, dumneata credeai că am glumit ? Că-mi pierd vremea cu glume prosteşti ?

— Nu, însă mi-era teamă să nu fi fost doar un capriciu din partea dumneavoastră.

— Capriciu, de ce ?

— Pentru că nici o dată nu mi-ați arătat că ați avea vreo afecțiune pentru mine. Totul s-a petrecut atît de fulgerător, atît de ciudat...

Edison se înfurie

— Dar nu înțelegi, domnișoară, că n-am timp? La mine orele sînt măsurate. Cînd era să-ți fac curte? Și pe urmă nici nu mă pricep la așa ceva. Nu mi-a plăcut niciodată nici să sucesc mintea unei fete și nici să-i fac în glumă propuneri de căsătorie. Astfel de lucruri nu intră în firea mea...

*

În seara nunții, se întîmplă un fapt plin de haz. La un moment dat mirele se făcu nevăzut. Cînd invitații își dădură seama de absența lui, începură să-l caute, îngrijorați, prin toată casa, chiar și prin curte. Dar nu era chip să dea de urma lui. Ce s-a întîmplat? Unde o fi dispărut? se întrebau toți.

Numai Mary, tînăra mireasă nu dădea semne de neliniște, și căuta să amuze musafirii în continure. Văzînd însă că Tom se întrece cu gluma și nu se întoarce în salon, chemă pe fratele ei și-l rugă

— Caută pe Tom în laborator... Acolo trebuie să fie, cu siguranță că e acolo.

— În laborator ? Nu-mi vine să cred. Ce să caute la ora asta în laborator ?

— Lucrează, firește, la aparatele lui...

Tînărul se repezi în ateliere, și, spre marea lui mirare, îl găsi, într-adevăr lucrînd în laborator.

— Ce faci, aici, dragă cumnate ?

— Ce să fac, lucrez, nu vezi ?

— Dar, bine, uiți că te-ai însurat și că nuntașii te așteaptă ?

Edison, preocupat de o nouă invenție, fusese atît de absorbit de aceasta încît uitase, cu desăvîrșire, că în ziua aceea avea nunta. Deci cînd cumnatul său îi aduse aminte că fericitul eveniment se desfășura în salon „fără el", sări drept în picioare și-și lovi fruntea cu palma

— Extraordinar ! Asta nu mi s-a mai întîmplat ! Îți mulțumesc că ai venit să mă iei. Mary trebuie să fie supărată, nu-i așa ?

— Nu cred. Doar n-ai făcut-o într-adins.

— De bună seamă. Cît să fie ceasul acum ?

— Apoi e miezul nopții...

— Ce spui ? Miezul nopții ? Dumnezeule, repede mai trece timpul. Să mergem. Hai, repede !...

Se întoarse grăbnic, în mijlocul invitaților care, după ce fură lămuriți cum se întîmplaseră lucrurile, îi făcură o manifestație de simpatie. Însăși mireasa spuse rîzînd, în auzul tuturor.

— Ce vreți, trebuie să-i trecem cu vederea unele... „lipsuri“ E un om atît de deosebit de ceilalți !

Și petrecerea continuă pînă în zori.

Mary Stillwell se dovedi o bună tovarășă de viață. Îndată după căsătorie începu să lucreze în laboratorul soțului ei, renunțînd la mașina de scris și la copierea contractelor. Devotată, pînă la abnegație, își ajuta, din toate puterile, bărbatul, pe care-l admira și ale cărui nobile năzuințe le înțelegea. În 1873, ea născu o fetiță, căreia fericiții părinți îi dădură numele Marion-Estelle ; în următorii trei ani mai văzură lumina zilei doi băieți William-Leslie, nume dat în cinstea fratelui mai vîrstnic al inventatorului — și Thomas Alva-junior. Și, fiindcă telegraful prilejuise primele strălucite născociri tehnice

ale lui Edison, părinţii îşi porecliră fetiţa *Dot* — adică *Punct* — spunîndu-i ultimului născut *Dash* — adică *Linioară*.

Din nenorocire, după treisprezece ani de la căsătorie, atunci cînd familia, părăsind Newark-ul, se va muta în micul cătun Menlo-Park, sărmana Mary va muri, răpusă de o boală crudă.

XI

INTENSA ACTIVITATE A LUI EDISON CONTINUĂ

Întreaga Americă se pasiona urmărind, cu înfrigurare, intensa activitate a lui Edison. Nici lumea oamenilor de ştiinţă din străinătate nu rămînea nepăsătoare în faţa tumultului de energie şi de inventivitate al uimitorului tînăr. Numele său trecuse acum hotarele continentului îl cunoştea şi Europa. Invitaţiile de-a traversa Atlanticul şi de-a veni în alte ţări se ţineau lanţ. Ocupat în atelierele sale din Newark şi

captivat de noi proiecte şi idealuri tehnice, Tom refuza aceste invitaţii. Dar Anglia se arăta tot mai stăruitoare. Îndeosebi, Administraţia britanică a poştelor şi telegrafului insista, rugîndu-l să facă, la Londra, demonstraţia aparatului Little, perfecţionat şi completat de el. Edison nu putu să mai refuze. În 1873 — anul cînd soţia îi născuse o fetiţă — Tom se decise să părăsească pentru prima oară Statele Unite şi să plece pentru scurt timp în Europa. Odată ajuns în Anglia, Administraţia poştelor şi telegrafului din Marea Britanie îi propuse să-şi experimenteze noul sistem pe linia Londra—Liverpool. Condiţiile de lucru erau extrem de dificile, iar invidioşii stăteau la pîndă, gata să explodeze în strigăte de bucurie, în cazul unei nereuşite. Dar nu ei biruiră, ci tot geniul şi tenacitatea impetuosului tînăr. Aparatele funcţionară ireproşabil şi Edison repurtă un mare succes.

Nu tot aşa a triumfat demonstraţia funcţionării telegrafiei pe cablul submarin, experienţă pe care dibaciul inventator o încercă, profitînd de împrejurarea că se afla în Anglia. De cîţiva ani Europa era legată

cu America printr-un cablu telegrafic transatlantic. Cablul însă nu funcţiona din cauza eşuării observaţiilor asupra mecanismelor de transmitere şi recepţie, instalate fiecare pe cîte unul din cele două continente.

Pe un alt cablu, de-aceeaşi lungime, încolăcit şi lansat la fundul mării, lîngă ţărm, Edison se străduí să-şi experimenteze aparatele automate. Demonstraţia nu reuşi însă. O neaşteptată inducţie, din cauze neidentificate, făcea ca „punctele" semnalizate de aparatul transmiţător să fie interceptate de aparatul de recepţie, sub forma unor linii foarte lungi.

A fost unul din extrem de rarele eşecuri ale neşovăitorului Tom. În ce priveşte însă reaua credinţă a unor conducători de societăţi care — cu cîţiva ani mai înainte de deplasarea lui Edison în Anglia — scoseseră beneficii uriaşe de pe urma invenţiilor lui, exploatîndu-l cu o deplorabilă obrăznicie, cazurile au întrecut cu mult foarte puţinele insuccese ale acestuia. Aşa se petrecuseră, de pildă, faptele cu sistemul telegrafic *quadruplex*, minunata sa născocire.

Atît directorul „Companiei Western Union" cît şi faimosul Jay Gould, „regele" căilor ferate, l-au tras pe sfoară, pur şi simplu. Cel dintîi i-a „cumpărat" invenţia numai pe hîrtie, amăgindu-l cu vorbe goale şi neachitîndu-i suma făgăduită.

Cel de-al doilea, după ce l-a solicitat să instaleze ingeniosul *quadruplex* pe liniile companiei sale, şi-a însuşit brevetul inventatorului şi nu i-a plătit nici un dolar.

Bilanţul călătoriei lui Edison în Europa nu se dovedi prea fructuos, aşa că înşelatul, dar niciodată şi înfrîntul tînăr, se grăbi să se întoarcă în America. S-a întors dezamăgit de oameni, de cupiditatea şi lipsa lor de cinste, dar cu o şi mai vie rîvnă de-a munci, cu o şi mai mare sete de a învinge orice obstacol şi de-a îmbogăţi cuceririle ştiinţei.

În atelierele lui din Newark, Tom se abandonă cu patimă planurilor, lucrărilor, experienţelor. Astfel numai între anii 1873 şi 1876, el se prezentă cu patruzeci şi cinci de cereri pentru brevete personale la direcţia generală a invenţiilor din Statele Unite. Puse definitiv la punct maşina de scris model Sholes, înlăturîndu-i insufi-

clienţele şi vînzînd tipul perfecţionat fraţilor Remington. Născocì mimeograful, un aparat de reprodus şi multiplicat, înrudit cu şapirograful, inventînd în acest scop, peniţa electrică, adică un vîrf ascuţit care, ca acul maşinii de cusut, perfora pe hîrtie parafinată textul trimis pentru multiplicare.

— Domnule Edison, îl întîmpină într-o dimineaţă, la intrarea în ateliere, unul dintre colaboratori, iată inventate şi maşina de multiplicat, şi „peniţa electrică", şi hîrtia impregnată cu parafină, — la ce vă gîndiţi în prezent ?

— Deocamdată, şi chiar în clipa de faţă, mă gîndesc la un lucru mărunt, la un moft aş putea spune. Ce ar fi dacă aş propune întreprinderilor comerciale folosirea hîrtiei parafinate pentru ambalarea ciocolatei şi a dulciurilor ? Ştii, bomboanele, zaharicalele şi ciocolata sînt bucuria copiilor.

Şi hîrtia parafinată fu utilizată, de atunci înainte, ca ambalaj.

„Scumpul meu tată, scria Tom în vara anului 1875 bătrînului său părinte, rămas văduv la Port-Huron, o duci, pesemne, tare greu în singurătatea ta de acolo. Lipsit

de draga-ţi tovarăşă de viaţă, te bănuiesc copleşit de griji, nevoi şi amărăciune, necăjit mai ales la gîndul că, după atîţia ani de muncă neîntreruptă, te afli acum fără nici o ocupaţie... Mary şi eu te poftim să te muţi la noi, pentru totdeauna. Vei avea tot ce-ţi trebuie şi ai putea să cîştigi şi cîţiva bani, să-i pui de-o parte, dacă ai vrea să-mi dai o mînă de ajutor la supravegherea ordinei şi îngrijirea aparatajului din laboratorul meu. Te aşteptăm, vino neapărat..."

Aşa s-a întîmplat că, într-o frumoasă zi de august, bătrînul Samuel, care număra nu mai puţin de şaptezeci de ani, dar era încă plin de vlagă, a răsărit în pragul vilei din Newark.

Părăsise Port-Huron, pentru a se statornici la fiul său. Între timp, tînărul inventator îşi dăduse seama că pentru activitatea lui creatoare, din ce în ce mai sporită, atît atelierele cît şi laboratorul din Newark deveniseră neîncăpătoare.

— Aş dori să găsesc, dragă tată, un loc mai potrivit pentru dezvoltarea întreprinderii mele.

Bătrînul dar vajnicul Samuel nu şovăi. Puse caii la trăsură şi începu să caute rîv-

nitul loc, cercetînd împrejurimile. Curînd, îl descoperi la vreo douăzeci şi cinci de mile de New York, nu departe de staţia de cale ferată. Era Menlo-Park.

Cu puteri crescute, purceseră la treabă, construind acolo alt laborator şi ateliere mai cuprinzătoare.

I

EDISON LA MENLO-PARK

În anul 1873, în micul sat Menlo-Park, la vîrsta de 26 de ani, Tom Edison își ridică așadar celebrul laborator. Nu numai laboratorul, dar și neînsemnata localitate de pînă atunci va deveni vestită, atrăgător colț de pelerinaj pentru oameni de știință, directori de fabrici și uzine, artiști, pictori și literați. Aici, la Menlo-Park, ilustrul inventator avu lîngă el cîțiva eminenți colaboratori pe Charles Batcheler, un mecanic de-o scăpărătoare inteligență, pe Francis Upton, matematician, pe Hammer, Forell, Yehl, Kruesi, Matt, Isacs, Nichols și alții. Acum se desfășoară munca lui de titan, care-i va aduce, în scurt timp, gloria universală. Lucra toată ziua și, dacă n-am socoti cele 2—3 ore de somn, pe care cu greu și le îngăduia, s-ar putea spune și toată noaptea. Cînd îl întîlnea vreun prieten, îl vedea veșnic absorbit de gînduri.

Uita de multe ori să mănînce sau să se ducă la culcare. În timp ce lucra la unele invenţii, se gîndea la altele. Mintea lui neobosită era în veşnică frămîntare. Astfel se poate înţelege întîmplarea de mai jos.

Edison primise cîteva avize, de la percepţie pe care uita regulat să le plătească. În cele din urmă, un aviz drastic îl somă să achite impozitul. Edison plecă la percepţie. La ghişeu văzu o mare aglomeraţie de lume. Acolo, aşteptă, pierdut în mulţime, să-i vină rîndul. În timpul acesta, se gîndea la îmbunătăţirea uneia din invenţiile lui mai vechi, *multiplex armonic*, aparatul prin care se putea transmite, dintr-odată, 16 telegrame. Luat de valul mulţimii, ajunse, fără să-şi sea seama în faţa ghişeului.

— Cum te cheamă ? îl întrebă perceptorul, prin fereastra ghişeului.

Edison tresări, trezit ca dintr-un vis şi răspunse

— Nu ştiu.

— Eşti nebun ? îi strigă, mîniat, funcţionarul. Atunci dă-te la o parte de aici că încurci lumea degeaba !

Nedumerit, inventatorul nu înţelese ce-i spunea slujbaşul, şi nici nu-şi dădea seama

ce se petrecea cu el. Se trase, docil, la o parte, îmbrîncit de mulțimea care-l privea cu zîmbete de batjocură, ca pe un picat din lună. Acești oameni obișnuiți izbuteau să răspundă cu ușurință cum îi cheamă, dacă îi întreba cineva, dar nu erau niciodată în stare să înțeleagă că omul necunoscut, de care rîdeau, putea să fie furat de o idee care n-avea nici o legătură cu silabele numelui său. Și așa se făcu că Edison plecă de la percepție, fără să plătească impozitul nici de data asta. Cînd se întoarse la Menlo-Park, un tînăr, îmbrăcat ca un hamal, ceru să-i vorbească.

— Ce dorești dumneata ?

— Aș vrea să lucrez la dumneavoastră.

Edison îl cercetă cîteva clipe, în tăcere.

— Poți să faci din piesele astea o mașină care să funcționeze ?

Omul privi piesele, își dădu seama că ele erau de fapt o mașină demontată și răspunse cu convingere :

— Pot !

— Dar dacă n-ai să poți ?

— Atunci nu-mi veți plăti nimic.

Edison îl lăsă cu piesele și plecă.

După două ceasuri mașina funcționa de minune. Tînărul fu numaidecît angajat. În

două săptămîni, ajunse șeful uneia dintre uzinele lui Edison : era Charles Batcheler, cel mai destoinic mecanic și tovarăș de lucru de mai tîrziu al marelui inventator. Edison nu l-a întrebat niciodată — ca și pe ceilalți, de altfel — dacă are vreo diplomă sau vreun act de bună purtare, ci l-a încercat să vadă ce poate face cu mintea și mîinile lui.

Tot așa, într-o zi, ceru inginerilor să-i schițeze trei planuri de mașini. Cînd planurile fură gata, Edison le cercetă și își dădu îndată seama că nu prețuia, nici unul, doi bani.

— Nu puteți să întocmiți alte planuri ?

— Imposibil, răspunseră inginerii.

— Sînteți siguri ?

— Absolut siguri.

— Bine, zise Edison, apoi își văzu de treabă.

Peste două zile, veni în cabinetul inginerilor și depuse pe masa lor 48 de planuri de mașini, întemeiate pe aceleași principii tehnice.

Inginerii cu diplome și cu studii strălucite în străinătate rămaseră cu gurile căscate, în fața omului care fusese izgonit de

la şcoală, fără să isprăvească măcar patru clase primare.

Laboratorul, acum prevăzut cu toate utilajele necesare şi despărţit printr-un simplu perete de cuptoarele chimice şi nişele cu aparataje, se afla într-o clădire cu etaj. La parter, se găseau biroul şi biblioteca. După doi ani, Edison simţi că are nevoie de spaţii mai largi pentru continuarea şi desăvîrşirea lucrărilor sale. Îşi chemă tatăl — bunul său sprijin — şi colaboratorii în birou.

— Dragii mei, ne trebuie noi clădiri. În primul rînd, vom clădi un atelier, unde vom aşeza dinamul şi celelalte maşini necesare pentru introducerea noului sistem de iluminat electric. Ce părere aveţi ?

Toţi aplaudară frenetic iniţiativa energicului şef. Astfel luă fiinţă cea dintîi centrală electrică de pe glob, cu care neobositul inventator ilumină fostul cătun, devenit în prezent un mic orăşel. Urmară şi alte construcţii : o clădire din piatră, servind expoziţiile de proiecte şi aparate create ; un edificiu, rezervat locuinţelor colaboratorilor : tehnicieni şi mecanici ; un atelier de tîmplărie şi un altul de suflat

sticlă, născut din rîvna lui Tom de-a fabrica primele becuri electrice cu incandescență.

Muncind pe capete, extraordinarul om își îngăduia și unele momente de umor. Atunci născocea, în glumă, mici mecanisme distractive și totuși folositoare. Cum să trezească, de exemplu, din somn, pe unii laboranți care, istoviți de lucru, adormeau la mesele lor și sforăiau de se cutremura încăperea ? Nimic mai simplu. O rotiță dințată, cu manivelă, montată într-o cutie, fără capac, și învîrtită cu repeziciune, zbîrnîia puternic, deșteptînd din dulcile lui vise pe cel care dormea buștean...

Chiar zilele de odihnă pe care Edison și le acorda, rareori primăvara, pe coasta oceanului, în Florida, se schimbau în ore de aprigă muncă, de experiențe și noi invenții. Așa apăru, pe țărmul Atlanticului, proaspătul laborator instalat de harnicul și biruitorul bărbat.

— Munca e pentru mine cea mai întremătoare odihnă, afirma el.

În acest laborator avea să fie desăvîrșit fonograful și să continue multe din cercetările și înfăptuirile genialului Tom.

II

PERFECȚIONAREA TELEFONULUI

La cîtăva vreme după stabilirea sa în Menlo-Park, Edison fu invitat de către o mare societate de telefoane, pentru a semna un contract deosebit de ispititor remedierea defectelor și perfecționarea unei invenții recente, telefonul lui Graham Bell. În realitate nu era vorba de o primă încercare în acest domeniu. Ca și atîtea alte invenții, telefonul își avea precursorii lui. Page, în 1837, și Helmholt, în 1863, se străduiseră să obțină sunete, reproducînd vocea omenească prin diferite mijloace fie introducînd o bară magnetică în interiorul unei bobine de sîrmă izolată și trecînd prin sîrmă un curent electric alternativ — fie făcînd să sune simultan cîteva diapazoane.

Paralel cu invenția lui Graham Bell, care se cerea perfecționată, Elisha Gray își prezentase la rîndul său biroului de eliberare a brevetelor o invenție similară. Rivalitatea dintre cei doi oameni de știință iscase un lung proces, pînă cînd Curtea

Supremă din S.U.A. recunoscu definitiv prioritatea lui Bell asupra noii invenții.

Totuși telefonul lui Graham Bell avea nevoie de revizuiri și îmbunătățiri. Meteahna cea mare era mai ales aceea că, de la o distanță lungă, nu se putea auzi, decît foarte slab, glasul omenesc. Edison primi bucuros oferta. Își dădu seama numaidecît că trebuia să desăvîrșească una dintre cele mai moderne și mai utile născociri ale timpului. Se dărui, cu acéeași cunoscută pasiune, experiențelor preliminare în laboratorul său. Rezultatul fu strălucit. Totul depindea de sensibilitatea microfonului. Folosirea cărbunelui curat soluționase problema. Adăugînd și o bobină de inducție, introdusă în telefon, curentul de mică tensiune din circuitul microfonului se transforma în curent alternativ, cu tensiune mai înaltă, care învingea ușor rezistența conductorilor.

— *Evrika*, exclamă Edison și se grăbi să-și experimenteze microfonul perfecționat. Demonstrația se făcu între New York și Filadelphia și reuși de minune. Tom vorbea de la New York, iar din Filadelphia îi răspundea un reprezentant al Societății, totodată prieten al inventatorului. Convor-

birea dură un sfert de oră şi se auzi nespus de limpede.

— Alo, Nicols, telefonă Edison. Ce faci acolo ? Se aude clar ?

— Foarte clar, după cum vedeţi.

— Atunci s-ar putea spune că am reuşit, ce zici ?

— Vă mai îndoiţi ? De altfel pe tot ce puneţi mîna trebuie să izbutească. Asta e lege !...

— Mă măguleşti, Nicols, şi nu trebuie să faci aşa ceva, prietene.

— Maestre, mă iertaţi, nu spun decît adevărul.

— Ei bine, Nicols, adevărul e că sînt tot nemulţumit de telefonul ăsta... Aş vrea să *găsesc* unul mai bun.

Edison nu spunea niciodată să *inventez*, ci să *găsesc*.

— Maestre, nu m-am îndoit o singură clipă că veţi crea un nou tip de telefon... care să răscolească universul. Vă urez succes, din toată inima.

Din perfecţionările pe care le aduse telefonului, Edison cîştigase vreo 100.000 de dolari. Nu vru să primească o dată toţi banii, ci numai cîte o parte din ei, cîte 150 de dolari pe săptămînă, timp de cinci ani.

— De ce doriţi să primiţi în rate suma ce vi se cuvine ? îl întrebă directorul societăţii de telefoane, mirat de o asemenea propunere ciudată.

— Pentru că sînt prea cheltuitor, răspunse Edison.

— Cum aşa ? Jucaţi cărţi ? Sau poate aveţi patima beţiei ? glumi directorul.

— Nici una, nici alta. Adevărul este că arunc banii, cu nemiluita, pe materiile prime de care am nevoie...

— Dar asta nu-i o risipă... dimpotrivă. În sfîrşit, cum doriţi... zise directorul şi zîmbi de naivitatea genialului inventator. Apoi îşi spuse în gînd :

— Toţi oamenii mari sînt, în fond, copii mici !

Mai tîrziu, cînd inventă telefonul electric, telefonul chimic, telefonul magnetic, telefonul cu mercur, telefonul cu apă, telefonul cu pilă, aceeaşi societate se grăbi să i le cumpere.

— Cît cereţi pe ele ? îl întrebă directorul.

— Fă-mi dumneata o ofertă.

— Vă dau 300.000 de dolari. De ajuns ?

— Da, spuse Edison, care îşi închipuise

că nu va obține mai mult de 150.000 de dolari. Banii aceștia îi primi, de asemenea, în rate anuale, adică anual cîte 6000 de dolari, ca nu cumva să-i „cheltuiască" prea repede...

Nu trecu mult timp după aceste întîmplări și născoci un nou tip de microfon care stă la baza radiofoniei. Compania Bell din Anglia îi cumpără această invenție. Ea îi trimise o telegramă cu cuprinsul următor :

„Cumpărăm invenția microfon. Plătim 30.000".

Edison crezu că era vorba de 30.000 de dolari. Nu mică-i fu mirarea cînd primi 30.000 de lire sterline, care făceau 750.000 de dolari. Banii începură să curgă potop și potopul nu mai contenea. Acum, Edison nu mai știa cîți bani are, pentru că nu găsea timp să-i numere. Mai mult, habar n-avea de valoarea lor. Dacă cineva i-ar fi oferit pentru o invenție 10.000 de dolari, i-ar fi primit tot așa de senin și bucuros ca și în cazul că i-ar fi dat 100.000 de dolari. Averea sa sporise atît de mult încît trebui, în cele din urmă, să înființeze, la Menlo-Park, un birou de contabilitate cu zeci de

funcţionari, care să ţină socotelile... Tot în epoca aceasta, Edison inventă electromo-graful sau metofonul, apoi tasimetrul, un aparat care indica puterea de încălzire a apei şi, în genere, a oricărui corp. Acest aparat era atît de sensibil încît se putea măsura cu el radiaţiile calorice ale celor mai depărtate stele. O ţigară, aprinsă la 3 metri în faţa lui, îl impresiona. El servea de asemenea la descoperirea incendiilor izbucnite pe neaşteptate şi la determinarea poziţiei icebergurilor (munţi de gheaţă dis-locaţi de la pol, care plutesc în apele ocea-nelor şi ale mărilor).

Într-o zi, se întîmplă un fapt hazliu. Un mecanic se apropie de aparat, cu pipa aprinsă în gură ca să-l examineze. Deo-dată, văzu înspăimîntat că aparatul indică un incendiu.

— Domnule Edison ! Domnule Edison, strigă el îngrozit, veniţi, repede ! Aparatul indică un incendiu.

Edison, speriat, alergă într-un suflet, se apropie şi cercetă aparatul. Numaidecît însă îşi dădu seama ce se petrecuse şi zîmbi, înseninduse la faţă.

— Wilkie, scoate-ţi mai bine pipa din gură, căci incendiul este în gura ta.

Mecanicul se uită prostit la el și se cruci. Aparatul ăsta era diavolul în persoană! Auzi dumneata, să simtă el pînă și focul din pipă... Wilkie povesti tuturor întîmplarea și toți prietenii săi se mirară, dar nu atîta de aparat, cît de acela care-l născocise.

— Edison ăsta e un vrăjitor! nu putu să-și stăpînească uimirea Wilkie. Puterea minții lui e atît de mare încît poate să facă adevărate minuni. Vorbele lui Wilkie se răspîndiră cu iuțeala gîndului. Puțin după aceea oricine vorbea despre Edison, îi spunea „Vrăjitorul din Menlo-Park!"

III

POVESTEA FONOGRAFULUI

Ideea unei mașini vorbitoare îi veni lui Edison în 1877, pe cînd lucra la perfecționarea telefonului automat. El observase că, ori de cîte ori făcea să treacă un ac de oțel pe benzi metalice, cu linii și puncte în

relief, se auzeau unele sunete melodioase. Pe de altă parte, pe cînd perfecţiona telefonul, constatase însuşirea diafragmei de a reţine vibraţiile sunetului. În acelaşi timp, îi stăruia în minte *fonoautograful*, inventat de Scott, un aparat care poate fi considerat drept „strămoş“ al fonografului, şi prin care se studia vibraţiile sonore pe cale grafică. Bizuindu-se pe aceste descoperiri, Tom se hotărî, într-o bună zi, să construiască o „maşină vorbitoare“.

Într-o zi, pe cînd era preocupat de această nouă născocire, un tovarăş de lucru, John Kruesi, îl întrebă :

— La ce vă mai gîndiţi, domnule Edison ?

— Dragul meu, să-ţi spun drept mă gîndesc la o maşină care să poată vorbi ca mine şi ca dumneata. Pe scurt, o maşină care să reproducă vorbele oamenilor.

Kruesi rămase năucit de-a binelea. Auzi colo, o maşină care să vorbească ! Dar acest lucru părea de domeniul fanteziei !

— Domnule Edison, încercă el să-i abată gîndurile, n-ar fi mai bine să vă gîndiţi la ceva mai... cum să spun... mai „realizabil“?

— Dragul meu, nici o idee bună, care mi-a trecut pînă acum prin minte, n-a fost irealizabilă... De ce asta să fie altfel ?

— Pentru că... vedeţi... o „maşină vorbitoare“ numai Dumnezeu ar putea s-o facă !

Un zîmbet poposi, ca o rază de lumină, pe faţa lui Edison. Nici un om nu surîdea aşa de frumos ca el.

— Prietene, Dumnezeu are alte treburi, acolo în cer. Dacă am aştepta să le facă el pe toate, apoi fii sigur că n-am ajunge, niciodată, să descoperim tainele vieţii, să supunem natura.

John Kruesi înclină neîncrezător capul şi plecă să destăinuiască şi celorlalţi colaboratori minunea cu care se ocupa acum maestrul lor. Toţi izbucniră în rîsete.

— Eu îl înţeleg, spuse cu vocea lui gravă matematicianul Francis Upton şi, din cauza asta, vă mărturisesc, sînt foarte îngrijorat...

— Pentru care motiv ?

— Mi-e teamă să nu se fi scrîntit la cap.

— Eu cred, mai degrabă că noi sîntem scrîntiţi la cap, strigă mecanicul Charles.

— De ce noi ? îl întrebară ceilalţi, miraţi.

— Pentru că mintea noastră e atît de strîmtă, încît nu poate măcar să imagineze o maşină vorbitoare.

Totuşi, sub sugestiile şi directivele lui Edison, chiar mecanicul Kruesi — cel care îşi manifestase surprinderea auzind năzdrăvana hotărîre a inventatorului — se aşternu pe lucru şi construi după schiţele maestrului un mecanism vorbitor. Tom îl corectă şi-l desăvîrşi în laboratorul său, aşa cum făcea întotdeauna cînd se apuca să perfecţioneze vreun nou tip de aparat sau de maşină.

Tot timpul cît se ocupa de invenţie, vrăjitorul fu privit de aproape toţi colaboratorii ca un om „scrîntit la cap de atîtea invenţii".

Iată, însă, că după vreo două săptămîni, Edison convocă întreg personalul tehnic în laboratorul său. Un aparat ciudat, cu o înfăţişare aproape caraghioasă, era aşezat pe birou.

— Cine suferă de inimă să iasă, strigă Edison. Altminteri, nu garantez de viaţa lui...

Nimeni nu se clinti, deşi fiecare îşi simţea inima zvîcnind în coşul pieptului. Toţi

erau curioşi şi nerăbdători din cale-afară aşteptînd să înceapă experienţa. Edison puse aparatul în funcţiune. Deodată, mulţimea de lucrători şi tehnicieni auzi, cuprinsă de spaimă, cum din cutia de lemn, se înalţă sonor un cîntec pe atunci la modă : *Maria are un mieluşel.* Toţi înmărmuriră ca în faţa unei minuni înfricoşătoare, la care luaseră parte, împotriva voinţei lor.

— A coborît Dumnezeu pe pămînt ! exclamă un tehnician, cuprins, în acelaşi timp de teamă şi evlavie.

La auzul acestor vorbe, cîţiva lucrători căzură în genunchi, înspăimîntaţi, în faţa „Vrăjitorului", care părea aureolat de o lumină suprafirească.

— Ridicaţi-vă, dragii mei, se amuză Edison, surîzînd. Eu nu sînt un sfînt, ci tot om ca voi...

Mecanicul Charles Batcheler nu-şi putu înfrîna pornirea şi, apropiindu-se de patronul său, îl îmbrăţişă şi-l acoperi de sărutări.

— Iată singurul om de pe pămînt pentru care mi-aş da bucuros viaţa.

— Ai face o prostie, Charles, grăi Edison. Prefer de o mie de ori să trăieşti...

Matematicianul Upton, care nu mai contenea minunîndu-se, îşi ceru scuze, pocăit, că-l socotise pe Edison „scrîntit la cap". Tot aşa şi Porell, Matt şi alţi cîţiva.

Edison, bine dispus, făcu mare haz de această chestiune şi spuse

— Avem în Statele Unite atîtea capete întregi, încît mi se pare o cinste deosebită să mai găsim cîte unul „scrîntit".

— Dar care e principiul pe temeiul căruia funcţionează noua minune creată de dumneavoastră ? îl rugară să-i lămurească unii dintre colaboratorii săi.

— Nu e prea complicat, surîse inventatorul. Iată cum se petrece „minunea". Transmiţînd vibraţiile sonore unei plăci foarte subţiri, de sticlă sau de mică, ele se imprimă cu ajutorul unui ac ascuţit pe suprafaţa cilindrului care se roteşte. Punînd apoi acul aparatului să lunece pe *şanţurile* imprimate, vom auzi tot ce s-a spus ori s-a cîntat în faţa *năzdrăvăniei* mele...

— Şi cum veţi numi *maşina* asta divină?

— Fonograf — o combinaţie de două cuvinte greceşti *phone*, care înseamnă voce, şi *graphein*, adică scriere.

Voia bună era în toi. Cînd fonograful cîntă o melodie populară, toţi lucrătorii, tehnicienii şi inginerii, în frunte cu Edison, se prinseră roată în jurul aparatului şi începură un joc îndrăcit.

...Pînă dimineaţa chiuiră şi jucară ca nişte flăcăi. Astfel fu sărbătorită ivirea pe lume a fonografului.

Cînd Edison vesti lumii noua sa invenţie, nimeni nu voia să creadă într-o asemenea vrăjitorie. Şi, într-adevăr, nici nu era de crezut, într-atît părea supranaturală această născocire. Cei care auzeau vocea lui Edison la fonograf, credeau că stă cineva ascuns cine ştie unde şi vorbeşte de acolo, ca să-i amăgească. Chiar Al. Beach, directorul ziarului *Scientific American,* nu catadixi să acorde încrederea domniei-sale noii invenţii. Edison, puţin cam supărat, luă aparatul subsuoară şi intră cu el în biroul domnului director. Fonograful începu să reproducă vestita melodie *Maria are un mieluşel*, pe care însuşi Edison o cîntase. Domnul Beach ridică privirile în plafon şi exclamă

— Opreşte aparatul, că e gata să se prăbuşească tavanul.

A doua zi toate gazetele din Statele Unite publicau pe prima pagină, senzaţionala ştire despre *cutia muzicală*.

Însuşi preşedintele S.U.A., pe atunci Rutherford Birchard Hayes, îl invită pe Edison la Casa Albă ca să asculte şi el fonograful şi să cunoască pe inventator. Nimeni nu dormi în noaptea aceea la Casa Albă. Rămăseseră treji, pînă la ora trei dimineaţa, ascultînd uluiţi fonograful şi explicaţiile lui Edison.

La un moment dat, preşedintele Hayes îl întrebă

— Îngăduie-mi să te întreb, domnule Edison, unde ai făcut studiile de inginerie ?... Aici, sau în Europa ?

Părintele fonografului zîmbi, cu tristeţe.

— Dacă doriţi să aflaţi ce studii am, iată diploma mea. Şi scoţînd din portmoneu o hîrtie împăturită, o întinse preşedintelui. Acesta citi, cu aceeaşi uluire, cu care ascultase minunata maşină vorbitoare.

...Băiatul dumitale Tom e prost, leneş, rău şi obraznic. Dacă l-aş ţine mai departe în clasă, ar însemna să stric bunul renume de care se bucură şcoala mea. Ai face bine să-l trimiţi să

pască porcii, deoarece cred că n-are să iasă nimic bun din el.

Directoarea şcolii primare din Port — Huron...

Selecta asistenţă, alcătuită din familia preşedintelui şi cîţiva miniştri, rămase consternată, auzind trăsnăile cuprinse în ridicola adresă „oficială".

Hayes se adresă atunci ministrului şcoalelor, care era de faţă

— Ce spui despre asta ?

— Domnule preşedinte, sînt de părere ca şcolii primare din Port-Huron să i se dea numele domnului Edison.

— Aprob propunerea dumitale. Te rog să-mi prezinţi mîine un decret în această privinţă.

Toţi cei de faţă aplaudară cu însufleţire, în timp ce lui Edison i se umplură ochii de lacrimi.

— Socot, totuşi, că nu este de ajuns această reparaţie. Trebuie să ştergem insultele aduse de acea institutoare smintită. Şi spunînd acestea, preşedintele îl sărută pe Tom pe amîndoi obrajii.

Apoi adăugă

— Sînt mîndru că am în republicile mele un geniu ca dumneata. Te felicit din

toată inima şi-ţi doresc gloria nepieritoare, de care eşti vrednic.

Niciodată Edison nu trăi clipe atît de înălţătoare...

*

Într-un interviu, acordat revistei *North American Review*, în vara anului 1878, ilustrul inventator, pe atunci în vîrstă de 31 de ani, indica unsprezece compartimente, unde socotea că poate fi folosit fonograful său. Cele mai importante erau :

a) ajutorarea orbilor, prin punerea unor cărţi fonografice la dispoziţia lor ;

b) înregistrarea vocilor şi concertelor celebre ;

c) înregistrarea şi reproducerea glasului unor persoane iubite în familie ;

d) învăţarea limbilor străine, cu pronunţia exactă a cuvintelor ;

e) înregistrarea conferinţelor savanţilor, artiştilor şi a discursurilor marilor oameni politici ;

f) fabricarea de cutii-jucărie cu muzicuţe.

Aşa avea să se nască, mai tîrziu, gramofonul, şi-n urmă, strănepotul fonografului : patefonul.

Noua invenţie a lui Edison pătrunse curînd şi în Europa, uimind lumea bătrînului continent. Nu lipsesc nici episoadele hazlii. Aşa s-au petrecut lucrurile la una din şedinţele Academiei de ştiinţe de la Paris. Cînd vestitul fizician Du Moncelle făcu o demonstraţie cu fonograful marelui american, academicianul Bugeau exclamă, plin de indignare

— E curată şarlatanie ! Să nu-şi închipuie domnul acesta că vom îngădui unui ventrilog să ne păcălească !

„Drăceasca" maşinărie fusese adusă, între timp, şi în Rusia ţaristă. Dar cînd posesorul „infernalei scornituri" făcu o demonstraţie publică cu „monstruosul aparat", el fu trimis în faţa justiţiei şi osîndit la trei luni închisoare !

În schimb, la Londra, prim-ministrul Angliei, Gladstone, ascultînd, în cabinetul său, salutul şi mesajul lui Edison către poporul britanic — ambele reproduse de fonograf — se grăbi să-i transmită faimosului inventator mulţumirile şi omagiile lui, tot prin intermediul „revoluţionarei" maşini !

IV

EPISCOPUL VINCENT ŞI... FONOGRAFUL

Vestea despre această invenţie surprinzătoare ajunse pînă la urechile episcopului Vincent din New York. Acesta nu crezu, după cum nimănui nu-i venea să creadă într-o „maşină" cu grai omenesc.

— Mă duc la Edison să-i cer să rostească în faţa „flaşnetei" anumite cuvinte, declară episcopul ziariştilor veniţi să-i ceară părerea. Dacă izbuteşte să mi le reproducă exact, atunci, da, voi crede că nu este o înşelătorie la mijloc.

Înaltul prelat uitase că biblia spunea ceva asemănător despre Toma necredinciosul. Edison îl primi binevoitor. Îi ascultă dorinţa şi-l conduse, apoi, în faţa fonografului.

Episcopul ezită să se apropie prea mult de aparat. Parcă i-ar fi fost frică.

— Nu vă temeţi, îl linişti Edison, fonograful nu muşcă...

Atunci prelatul căpătă curaj şi se apucă să cerceteze, cu mare băgare de seamă,

aparatul. Îi pipăia, curios, fiecare piesă şi dădea mereu din cap, nedumerit. Se aplecă să vadă dacă nu era ascuns cineva sub masă şi, după ce se încredinţă că nu se pitulase nimeni, zise neîncrezător :

— Putem începe ?

— Da, răspunse Edison. Vorbiţi orice. „Maşina“ aşteaptă nerăbdătoare să înregistreze cuvintele sfinţiei-voastre.

— Pot să mă exprim în latineşte ?

— În orice limbă doriţi. Fonograful meu cunoaşte toate limbile pămîntului, chiar şi pe cele „moarte“ de sute de ani...

— Bine, să încercăm...

Înaltul prelat îşi drese mai întîi glasul, tuşind de cîteva ori, apoi începu să debiteze, pe nerăsuflate, un potop de cuvinte latineşti, pe care nimeni n-ar fi fost în stare să le repete. După ce isprăvi, îşi frecă mîinile, mulţumit, încîntat de el însuşi.

— Acum să-l auzim pe „dumnealui“, rosti episcopul, arătînd batjocoritor fonograful, dacă e în stare să le reproducă...

Edison nu răspunse nimic. Invită pe înaltul musafir să la ioc pe scaun şi puse aparatul în funcţiune. „Cutia vorbitoare“ arătă mai întîi cum episcopul îşi dresese glasul, tuşind de trei ori, apoi reproduse

cuvintele latineşti cu aceeaşi repeziciune, cu care fuseseră rostite.

Episcopul rămase cu gura căscată şi mult timp nu-şi veni în fire. Înainte de a pleca, adăugă, de astă-dată încredinţat de realitatea existenţei fonografului

— Încă nu s-a născut în Statele Unite un om care să fie în stare să-mi reproducă aceste fraze.

— Există însă fonograful, sări prompt Edison, cu un surîs de biruinţă în colţul gurii.

— Da... Şi mă plec în faţa geniului care l-a conceput. Şi strîngîndu-i mîna cu putere, episcopul se despărţi de „Vrăjitorul din Menlo-Park...“

V

ADAMS REDIVIVUS

In această perioadă de glorie a inventatorului, Milton Adams, bunul prieten cu care Edison îşi împărţise bucuriile şi amarul tinereţii cît timp stătuseră împreună la

Louisville, sosi, pe neașteptate, într-o bună zi la Menlo-Park. Auzise și el, ca toată lumea, de minunatele invenții ale lui Tom, și-i era dor să-l vadă și să mai șadă de vorbă cu marele său prieten.

Edison lucra, ca de obicei, în laborator. Afară se întunecase. Lămpi cu gaz ardeau, agățate din loc în loc, pe pereți, împrăștiind o lumină palidă, vlăguită. Acest lucru îi era tare neplăcut lui Edison. Să lucrezi pe lumina asta chioară, în secolul al XIX-lea ! De mult îi venise în minte să folosească electricitatea la luminat. Acum era tocmai pe urmele noii sale invenții, care avea să schimbe noaptea în zi. Cînd Adams intră în atelier, Edison era atît de preocupat, încît crezu că omul sosit este un lucrător care trebuia să-i aducă niște probe de filament.

— Cum, Wilkie, ai și terminat lucrul ? îl întrebă Edison, mirat.

— Sînt Adams, dragă Tom, exclamă prietenul, apropiindu-se.

Dar Edison nu auzi. Întrebă din nou pe colaboratorul său :

— De ce nu răspunzi, Wilkie ?

— Dragă Tom, eu sînt Adams ! strigă prietenul, îndurerat. Nu mă mai cunoști ?

Edison înălță capul și privi, uimit, pe Adams. Apoi se ridică pentru a-și îmbrățișa prietenul :

— Adams, tu aici ?

— Da, Tom, mi-era dor să te văd. Nu ne-am văzut de-atîta timp...

Vechii prieteni stătură de vorbă, pînă după miezul nopții. Adams îi istorisi o mulțime de întîmplări. Rămăsese tot la Louisville, dar acum voia să plece de la „American Telegraph-Company", fiindcă nu putea înghiți pe noul director, un om rău și grozav de încrezut. Cînd sfîrși, îl întrebă, naiv, pe Edison

— Iar tu ? Tu în timpul acesta ai ajuns celebru, în toată lumea. Cîte invenții ai mai făcut ! Ți-aduci aminte de mașina de numărat voturile ?

Rîseră amîndoi, cu poftă.

— Ascultă, Adams, tare m-aș bucura dacă nu te-ai mai întoarce la Louisville.

— Drept să-ți spun, mi s-a făcut leha-mite de orașul acela nenorocit. Dar, aici, ce-aș putea face ? Ai ceva de lucru pentru mine ?

— Tocmai la asta mă gîndeam, zîmbi Edison. Aș vrea să trimit o expediție în Africa, să caute bambus. Cred că din

bambus am să scot filamentul care-mi trebuie pentru lampa electrică, la care lucrez.

— Lampă electrică ? La_p ce mai folosește și asta ?

— La luminat, dragă Adams. Lămpile cu gaz ne strică vederea, pentru că dau prea puțină lumină. Și mai sînt pe deasupra și costisitoare. Pe cîtă vreme lampa electrică ar lumina ca soarele. Și toată chestiunea constă numai în faptul de-a găsi un filament, care să devie incandescent sub acțiunea electricității, într-un glob de sticlă unde s-a creat vid. Globul de sticlă și vidul se pot obține, le-am și obținut. Îmi mai lipsește filamentul. Pentru el vreau să organizez expediția, de care ți-am vorbit.

— Înțeleg, spuse Adams, cu entuziasm. S-ar zice, dragă Tom, că am sosit chiar la timp, nu-i așa ? Cînd trebuie să plec în Africa ? Astăzi ? Mîine ?

— Nu, dragul meu, nu e chiar așa de simplu. Dacă ai putea pleca peste o lună, ar fi foarte bine. Dar vom mai vorbi noi despre asta. Pînă una-alta, du-te și te odihnește în odaia pe care ți-o va pregăti scția mea.

Adams plecă să-şi mai dezmorţească oasele, căci se simţea destul de obosit după un drum atît de lung. Edison rămase în laborator, să-şi continue lucrările. Deodată îi veni o idee hazlie. Surîse. Ce-ar fi să-i joace o farsă lui Adams, folosind fonograful ? De fapt, Edison era un om serios, dar, cu toate astea, îi plăcea să facă, din cînd în cînd, cîte-o glumă.

Pe la miezul nopţii, cînd Adams era gata să adoarmă, auzi venind de undeva, din necunoscut, un glas adînc şi misterios, ce nu semăna de loc a fi omenesc, şi care-i strigă

— Ascultă, Milton Adams, sfîrşitul zilelor tale a sosit ! Fii gata, înainte de ivirea zorilor să te înfăţişezi lui Dumnezeu, care te va judeca pentru faptele tale.

Adams sări din pat şi inima începu să-i bată cu putere.

— Cine e ? Ce vrei ? îngăimă el, cu sufletul la gură.

Din acelaşi loc, dar cu un alt ton, glasul răspunse

— Nu te speria, degeaba, Adams, e fonograful prietenului tău, care ţi-a făcut o farsă.

În aceeaşi clipă, se ivi Edison, rîzînd în hohote.

— Ce zici, ţi-am jucat un renghiu !

Adams rîdea şi el.

— Ştiu că am tras o spaimă... de m-au trecut năduşelile. Dar unde se află afurisitul ăsta de fonograf ?

— Iată-l !... L-am pus sub patul tău. De-acum înainte n-ai să te mai îndoieşti de el, ca alţii.

— O, te cred. Nu mă îndoiesc de loc şi nu mi-e frică...

În acelaşi an, după ce Adams plecă în fruntea unei expediţii în Africa, la Paris se deschise o expoziţie universală. Tom Edison trimise un reprezentant al său să ducă fonograful, ca să-l expună publicului, sosit din întreaga lume. Cu prilejul acesta, se întîmplă ceva ciudat. Pe nimeni nu-l mai interesa altceva decît „maşina vorbitoare". Toate celelalte exponate rămaseră în umbră. Chiar şi cei cîţiva negri şi indieni, care luaseră şi ei parte şi se credea că vor stîrni cel mai viu interes, trecură nebăgaţi în seamă. La locul expoziţiei se făceau pelerinaje, fără început şi sfîrşit. Omul lui Edison, ca să aţîţe şi mai mult interesul publicului, înregistră, la fo-

nograf, vocea negrilor și a pieilor roșii. Cînd sălbatecii își auziră glasul reprodus, se speriară așa de rău, încît o luară la sănătoasa.

— Numai atotputernicul spirit al lui Quetzalcuatl [1] poate să facă o minune ca asta ! strigă un indian, care făcea parte din renumita trupă de arcași ai lui Bufallo Bill.

Dacă descoperirea electricității și aplicarea ei în unele sectoare parcursese, pînă atunci, un drum lung și anevoios, problema iluminatului electric chinuia încă multe minți.

Cu cîteva decenii mai înainte, locul lumînărilor și-al candelabrelor îl luaseră lămpile cu petrol. Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, fuseseră introduse fitilul tubular și sticlele de lampă. Urmase, la jumătatea veacului al XIX-lea, utilizarea gazului aerian, pentru iluminatul caselor și al sălilor de spectacol. Țări ca Anglia, Franța și Rusia îl foloseau.

Pentru dobîndirea incandescenței prin acțiunile termice ale curentului electric se

[1] Zeul oceanului ceresc, al lunii și al vîntului (la precolumbieni).

străduiseră, între timp, mulţi fizicieni de seamă. Aşa încercaseră, prin diverse experienţe, Alessandro Volta, descoperitorul elementului galvanic (1800), V. V. Petrov (1802) şi Davy (1808), creatorii arcului electric. Dimpotrivă, numeroşi fizicieni şi chimişti din America şi Europa contestau „posibilitatea divizării energiei luminoase". Odată dovedită acţiunea termică a curentului electric pentru obţinerea luminii, Grovi inventase chiar o lampă primitivă (1848), folosind drept corp incandescent un fir de platină în spirală. Atît costul platinei, cît şi rezistenţa ei limitată la o tensiune electrică mai înaltă, îi restrîngeau însă utilizarea deschizînd problema unui „filament" mult mai rezistent. Dar ce filament ? se întrebau fizicienii, continuîndu-şi cercetările. Poate cărbunele ? El are proprietatea de a rezista, fără să se topească, la temperaturi înalte, pînă la 3 000 de grade Celsius.

Experienţele se găseau în plină desfăşurare, în momentul cînd geniul lui Edison interveni şi de data aceasta. Întorcîndu-se după o scurtă vacanţă petrecută în Colorado, inventatorul îşi întrerupse călătoria, pentru a-l vizita pe bunul său prieten, An-

thony Wallace. Fizicianul tocmai jubila, părîndu-i-se că a rezolvat problema întrebuinţarea electrozilor de cărbune în lămpi electrice cu arc.

— Interesant, dragă Wallace, dar nu e încă ceea ce ar trebui. Nu mergi pe adevăratul drum. Am să încerc şi eu şi, probabil, voi depăşi „rezultatele" dumitale...

VI

ZÎNA LUMINII

În timpul acesta Edison lucra la cea mai de seamă invenţie a sa, lampa electrică. Inventase, mai demult, un fel de maşină pneumatică, o născocire care scotea aerul din sticlă. Acum era în căutarea filamentului, pentru care trimisese pe Adams în Africa.

Ajuns la Menlo-Park, Tom nu zăbovi o singură clipă. Purcese la treabă. Se strădui să descopere singur filamentul cel mai rezistent. La 18 octombrie 1879, crezu că filamentul de coton este mai bun decît cel

de platină sau de cărbune. Făcu întîia încercare. Chemă pe unul dintre cei mai buni ingineri ai săi şi-l instrui cum să procedeze.

— După ce termini, comunică-mi rezultatul, îi spuse Edison şi se cufundă iar în lucrul său.

Abia trecu un sfert de oră, că inginerul se apropie, sfios, şi raportă

— Filamentul s-a consumat.

— Nu e nimic, vom găsi altul mai bun, ridică din umeri Edison, netulburîndu-se de loc.

După cîteva zile de căutări, descoperi alt filament, alcătuit din cărbune şi coton. Firul fu întins la soare, ca să se întărească. Un vînt puternic se porni deodată să sufle şi-l rupse. Inginerii dădură buzna în laboratorul lui Edison şi începură să se văicărească.

— Ce ghinion ! Vîntul ne-a rupt filamentul !

— Nu e nimic ! Vom face altul, îi linişti Edison, cu aceeaşi seninătate în privire.

Şi construi un alt filament. Pus în globul de sticlă, el nu arse decît trei minute. Edison nu se descurajă, căci descurajarea e semnul oamenilor slabi. Făcu noi încer-

cări, folosind filamente din metale nobile — ca platina și iridiul — apoi hîrtie, mucava, carton, hîrtie îmbibată în gudron fiert, fire vulcanizate, celuloid, lemn de merișor, fire de scoarță de cocos, surcele de brad, de nuc, de lemn de trandafir, lemn pietrificat, plută, cînepă, in și alte numeroase materiale. Iar, pe deasupra, se adăuga munca încordată, neobosită, din zori pînă noaptea.

Filamentul de bumbac carbonizat i se păru cel mai rezistent la tensiuni electrice înalte. Trecuseră luni întregi de căutări febrile, de îndoieli și iarăși de speranțe și încredere.

Mai rămînea încă nesoluționată de predecesorii săi problema producerii vidului în globurile de sticlă folosite la iluminatul electric. Și Edison triumfă și-acum. El obținu un vid de circa o milionime de atmosferă, datorită unor combinații speciale a pompelor de aer. Odată filamentul descoperit și vidul obținut în globul de sticlă — becul electric putea fi considerat ca născut. Iar tatăl lui era tot „vrăjitorul din Menlo-Park".

În sfîrșit, la 21 octombrie 1879, lampa incandescentă era gata. Puse becul în

legătură cu curentul electric. O lumină strălucitoare îi orbi. Toţi, afară de Edison, care abia surîdea, exclamară încîntaţi

— Ce minune ! Asta e o adevărată minune ! Oamenii din ateliere se strînseră în jurul „vrăjitorului“, care, asemeni lui Prometeu, răpise întunericului şi neştiinţei această minune strălucitoare, devenită zeiţa luminii ! Inginerii şi muncitorii priveau, laolaltă, ca amuţiţi globul de sticlă orbitor. Rămaseră astfel înmărmuriţi dc uimire timp de cinci ore. Becul nu se stinse. Edison, la rîndul său, îl privea cu încordare. Se lăsase o tăcere de mormînt, de parcă fiecare se temea să nu stingă „farmecul“ luminos, dacă va sufla o singură şoaptă. Mai rămaseră în tăcere de piatră încă zece ore, apoi cincisprezece. Frunţile începuseră să asude, de atîta încordare. Trecuseră douăzeci şi patru de ore. Feţele păliseră ca turtele de ceară. În revărsatul zorilor, după încă zece ore, nimeni nu se mişcase, ca şi cum se prefăcuseră în stane de cremene. Trecură încă şaptesprezece ore şi, în sfîrşit, becul se stinse. Arsese încontinuu patruzeci şi şapte de ore. Din toate piepturile ieşi un singur strigăt :

— Doamne !

Apoi toți lucrătorii căzură într-un somn de plumb. Dormiră patruzeci și opt de ore în șir.

Astfel se petrecu această nouă biruință asupra întunericului. Cînd fu vestită lumii, din cele patru părți ale pămîntului veniră, în adevărate pelerinaje, oameni curioși să vadă „minunea de la Menlo-Park". Într-adevăr, de departe, se putea vedea lumina strălucitoare, care arăta ca ziua, clădirile din Menlo-Park ale „Vrăjitorului". Era o feerie ca de vis, ce lua ochii tuturora ! Nimeni nu văzuse ceva mai desăvîrșit ca becul electric cu sîmburele său rupt din soare ! Laboratorul lui Edison era puternic luminat și părea că se află în sărbătoare mare. Maestrul dădea tuturor lămuriri și curioșii nu mai conteneau cu întrebările. În mijlocul oamenilor, chipul lui senin lumina deopotrivă, asemenea unor lămpi incandescente, din fundul ochilor săi pătrunzători și blînzi.

În dimineața zilei de 21 decembrie 1879, vînzătorii de ziare alergau pe străzile New York-ului, strigînd cît îi ținea gura „Edison a inventat becul electric !" Pe bulevarde, prin birouri, prin magazine oamenii

smulgeau foile, citindu-le pe nerăsuflate... În prima pagină a gazetei *New York Herald* se găsea, tipărit cu litere groase și semnat de Fox, excelent reporter și bun cunoscător al problemelor științifice, un articol intitulat *Triumful marelui inventator în domeniul iluminatului electric.*

După un scurt istoric al experiențelor anterioare — tensiune și incandescență electrică — corespondentul ziarului analiza încercările făcute de către alți fizicieni pentru a dobîndi un filament mai rezistent. Povestea apoi despre lunga muncă de laborator a lui Edison, subliniind izbînda sa în descoperirea filamentului de bumbac carbonizat. Elogia strădaniile inventatorului și aducea un cald omagiu geniului său creator. Articolul se încheia cu o informație senzațională în noaptea de Anul nou — 31 decembrie — „orășelul Menlo-Park va fi iluminat, în întregime, cu becurile Edison".

Articolul l-a surprins și indispus profund pe directorul gazetei. El nu-l citise înainte de apariție. Cum e posibil să se publice în ziarul său asemenea „bazaconii" ? Cum o să se transmită lumina prin fir ! E o farsă de prost gust, un scandal !

Ar trebui să „reabiliteze“ gazeta, publicînd o dezmințire...

În ciuda opiniilor negative și a mentalităților înapoiate, demonstrația avu, totuși, loc. În noaptea de Anul nou, șapte sute de becuri iluminară orășelul. Mii de oameni umpluseră străzile, îmbulzindu-se să vadă minunea. Veniseră la Menlo-Park, printre alții, fruntași politici, fizicieni, chimiști, scriitori, gazetari. Triumful anunțat de reporterul Fox, se confirmase prin splendida realizare !

Relatarea evenimentului petrecut la Menlo-Park încărcă, zile de-a rîndul, paginile tuturor ziarelor.

După orășelul „vrăjitorului“, fu iluminat hotelul Blue Mount, situat în munții Statelor Unite. La începutul anului 1880, becurile electrice transformară în ghirlande de aur biserica City Temple din Londra, iar doi ani mai tîrziu întreg New York-ul se scălda în feerica lumină.

Curînd, Edison primi invitația de-a instala pe nava „Jeannette“ fire și aparate telefonice. Cu acest prilej, el montă, aici, și sistemul său electric, cu generator propriu. Exemplul se repetă și pe nava „Columbia“, cel mai puternic vas american,

care naviga de-a lungul coastelor oceanelor Atlantic şi Pacific.

Nici teatrele din Massachusetts şi Boston nu voiră să rămînă în urmă. Poftiră, cu toată ceremonia cuvenită, pe marele inventator să le ilumineze electric. La spectacolul „inaugural" de pe scena din Boston, Edison se afla, într-o lojă, împreună cu soţia sa. La un moment dat, observă că intensitatea luminii scădea treptat-treptat. Nu şovăi. Ieşi din sală şi alergă în camera maşinilor, unde descoperi pricina „defectării" fochistul adormise şi presiunea din cazan scăzuse, focul nemaifiind întreţinut cum trebuia. Tom îşi lepădă, în grabă, haina şi începu să arunce cărbuni, cu lopata, în jăratecul care abia mai pîlpîia. Trezi pe fochist, ciupindu-l uşor de urechi, îl mustră părinteşte şi se întoarse în sală. Lumina îşi recăpătă întreaga intensitate !

În primăvara anului 1880, alte gînduri îl frămîntau pe inventator perfecţionarea dinamului, a maşinilor electromagnetice şi a motoarelor electrice. Firește, tot el găsi cea mai bună soluţie şi aici.

Cel dintîi dinam construit şi instalat de Edison în atelierul din Menlo-Park ali-

menta cu curent electric numai șaizeci de becuri. Perfecționarea se impunea. Dinamul, îmbunătățit și cuplat direct cu motorul, putea să alimenteze, în aprilie 1881, o mie două sute de lămpi electrice, iar în vara aceluiași an ieși din atelierele sale, prototipul unei gigantice mașini generatoare de „lumină".

Dar atelierele din Menlo-Park nu aveau capacitatea necesară pentru a construi dinamuri în serie. Numai la New York era cu putință să funcționeze o asemenea întreprindere. Și, într-adevăr, într-o veche și spațioasă clădire din imensul oraș, Edison își organiză o mare fabrică de dinamuri „tip propriu". Mai tîrziu, faimoasa fabrică fu mutată la Schenectady, la o depărtare de 300 kilometri de New York.

VII

ULUITOAREA CENTRALĂ ELECTRICĂ

Pînă la apariția becului electric, în marile orașe americane se foloseau „gazele de iluminat", procedeu mai rudimentar

decît utilizarea energiei electrice şi mult mai costisitor. Edison însă descoperise filamentul de bumbac carbonizat şi perfecţionase dinamul. Nu se putea opri, totuşi, numai la acestea. Nu trebuia oare să smulgă dinamurilor forţe noi, pentru a lumina cartiere întregi şi chiar vaste metropole de pe continentul american ? Nu trebuia să creeze, pentru atingerea nobilului scop, centrale electrice ?

— M-am hotărît, dragii mei Upton şi Kruesi, se adresă el colaboratorilor săi devotaţi ; voi ridica o centrală electrică.

— Şi unde vă gîndiţi s-o instalaţi, stimate maestre ?

— La New York, bunii mei prieteni, bineînţeles, numai într-un sector al oraşului, deocamdată.

Pornind grabnic şi la realizarea noului vis, neodihnitul născocitor de minuni alese partea de jos a metropolei, amplasîndu-şi prima vastă centrală electrică în trei clădiri din cartierul Pearl Street. „Compania Edison“ se angaja să monteze 13.000 de becuri şi să furnizeze energie electrică pînă la cinci cai putere, fiecărui „consumator“ din sector. Preţul abonamentului prevedea acelaşi tarif perceput

la iluminatul cu gaz aerian, consumatorii „divinei lumini“ primind, totodată, în mod gratuit, becurile trebuincioase.

Locuitorii din alte cartiere priveau cu invidie casele şi magazinele din Pearl Street, strălucind sub magia globurilor incandescente.

— Domnule Edison, se înfăţişară, curînd, în biroul său, cetăţenii din Madison Avenue, unul dintre cele mai întinse sectoare ale New York-ului ; şi noi vă rugăm să ne aduceţi binefăcătoarea lumină în locuinţele noastre...

— Bine, încuviinţă inventatorul, dispus, ca întotdeauna, să fie de folos semenilor săi ; o veţi avea cît mai repede cu putinţă.

A doua centrală electrică fu deci instalată în Madison Avenue, Edison triplînd, de data asta, numărul becurilor. Dar, în calea noii realizări, se ivise o dificultate prea marea cantitate de cupru impusă de construirea reţelei proiectate. Cu promptitudinea obişnuită şi geniul său nicicînd obosit, Tom depăşi greaua pedică : crease un sistem propriu de distribuţie a curentului electric, economisind o însemnată cantitate de cupru. O altă economie, dar de spaţiu urban, apăru simultan. Bulevardele

și străzile uriașului oraș erau înțesate de stîlpi și fire telegrafice și telefonice. Întinderea rețelelor electrice ar fi complicat situația. Tot ilustrul inventator găsise cea mai eficientă soluție : conductele subterane, adică tuburi de fier subpămîntene, fiecare cu un diametru de circa 50 milimetri, prin care treceau doi conductori de cupru, separați între ei printr-un material izolator. Proiectul întîlnea însă grele obstacole financiare. Statele Unite se aflau într-un impas economic și nici „Compania Edison" nu avea suficiente resurse proprii. Începu „lupta" inventatorului cu băncile, lungile sale convorbiri cu bancherii Wall Street-ului, obstinați în părerile lor de-a nu investi, prea ușor, importante capitaluri. Pînă la urmă, răzbătătorul om îi convinse le prezentă calcule amănunțite, le dovedi că iluminatul electric și folosirea cablurilor subterane sînt mai ieftine decît întrebuințarea gazului aerian și, mai ales, făcu să reiasă marile profituri bănești, pe care lacomii bancheri aveau să le scoată dintr-o astfel de „splendidă afacere".

Abia în septembrie 1882, Edison putu să respire liniștit. După nenumărate greu-

tăți și discuții spinoase, cea dintîi uriașă centrală electrică, cu șase puternice dinamuri, transmițînd curentul prin conducte subterane ce traversau, pe dedesubt, bulevardele și străzile, intră în funcțiune. Palatele, instituțiile publice, arterele comerciale și locuințele abonaților păreau că jubilează sub jerbe de lumină. New York-ul întreg era iluminat electric !

În aceeași zi de glorie a inteligenței umane, întîmplarea punctată, adeseori cu haz, puse față în față pe triumfătorul inventator și pe directorul ziarului *New York Herald*.

— Extraordinar, domnule Edison ! Ați realizat un lucru superb... Felicitările mele !

— Vă mulțumesc pentru frumoasele cuvinte, domnule director. Dar permiteți-mi o întrebare nu tot dumneavoastră ați poruncit să apară o „dezmințire" în gazeta proprie, infirmînd reușita becului electric cu filament ?

— Ba da, tot eu, ilustre domnule Edison... și regret sincer, însă prea mi se părea fantastică o asemenea înfăptuire... Vă cer mii de scuze.

— Scuzele ce mi-ați adus acum prețuiesc mai mult decît elogiile.

— Un singur lucru v-aș reproșa, totuși — ținu să glumească directorul amintitei gazete, pentru a acoperi cu o pojghiță de umor neplăcutul incident din iarna anului 1879 — la becurile cu filament inventate de dumneavoastră nu mai pot să-mi aprind țigara... La cele cu gaz aerian, reușeam...

După douăzeci de ani de la triumful primei centrale electrice, alte treizeci și trei de centrale și subcentrale asigurau iluminatul New York-ului, avînd înscriși 110.000 de abonați și făcînd să strălucească soarele nocturn în 4.600.000 de becuri cu incandescență! Și toate aparțineau „Companiei Edison".

VIII

TRAMVAIUL ELECTRIC

La 13 mai 1882, Edison sărbători o nouă biruință tramvaiul electric. Ideea aceasta îi venise văzînd atîta lume care venea pe

jos, ca să se minuneze de lumina ce se zărea de la mari depărtări. Pe atunci, nu existau decît care cu cai, care făceau mult zgomot și se mișcau încet. Într-o zi, o bătrînă, după ce străbătuse pe jos 12 kilometri, numai ca să vadă și ea „minunea" lumii, începu să se plîngă că o dor picioarele, chiar lui Edison, pe care nu-l cunoștea.

— Of ! maică, sînt frîntă de oboseală. Am venit tîrîș-grăpiș cale de două ceasuri și jumătate și nu mai pot de picioare. Dar, fie că face să vii chiar și de la capătul pămîntului ! Mare om, maică, Edison ăsta. Cum i-o fi dat lui în gînd să facă perele alea de sticlă și să le umple cu lumină ?

— Apăi, mătușă, dacă îl întrebi, ți-o spune...

— El o să-mi spună și eu o să pricep buștean. Mai bine, îmi văd de treabă. Cînd mă gîndesc să iau din nou drumul în picioare, parcă mă apucă amețeala. Zău, n-ar face rău domnu' Edison, dac-ar născoci niscaiva mașini, care să te ducă de colo pînă colo...

— Nu sînt tramcarele cu cai, mătușică? o întrebă Edison.

— Să nu te aud vorbind de ele. Nu pot să le văd în ochi. Prea fac zgomot de-ți zdruncină și creierii din cap.

— Dar cum ai vrea dumneata să fie tramcarele ?

— Apoi, dacă e după mine, maică, aș vrea să fie fără cai..., să umble singure.

Edison făcu ochii mari și o scrută adînc pe bătrînă.

— Să umble singure ? Cum, adică, să umble singure ?

— Apăi domnu' Edison știe cum... că el le dichisește pe toate. Dacă face lumină cu „corent", de ce să nu mîie și tramcarul ?

— Să mîie tramcarul cu curent electric ? strigă Edison, stăpîn pe o nouă idee. Să știi, mătușă, că s-a făcut.

— Ce s-a făcut ?

— Ceea ce vrei dumneata ! *tramvaiul electric...*

Baba cătă la el, nedumerită, măsurîndu-l cu privirile de sus pînă jos.

— Ori, maică, nu ești în toate mințile ?

— Eu sînt Edison, mătușă, și dumitale îți datorez ideea tramvaiului electric.

— Aoleo, maică, dumneata ești Edison ? Spui drept ? De mult vream să te văd

cum arăţi ! Da' parcă nu-mi vine să cred, că prea semeni cu toţi oamenii.

— Păi, tot om sînt şi eu, rîse Edison, înveselit, şi-i dădu bătrînei 100 de dolari.

— Nu, maică, ce să fac cu atîţia bani, pe nemuncite ? Mi-ajunge numai un dolar, şi vru să-i dea înapoi hîrtia...

— I-ai muncit, mătuşă, mi-ai dat o idee straşnică. Eu am să cîştig de pe urma ei de o mie de ori mai mult decît dumneata !

După ce o lămuri că munca intelectuală este mai preţioasă decît cea manuală, şi că ideea ei era muncă intelectuală, bătrîna primi banii, dar încă neconvinsă.

— N-am să te uit cît oi trăi, îi spuse ea, la plecare.

— Am să te chem eu, măicuţă, cînd o fi gata tramvaiul dumitale.

— Viu, maică, viu... Da fă-l repede, să nu-nchid ochii pînă atunci.

Chiar a doua zi, Edison înştiinţă societatea de tramcare că avea de gînd să le ia caii, dar, în schimb, să pună „tramvaie" în mişcare, prin electricitate. Ceru ca prima linie să fie făcută de la New York la Menlo-Park. Dacă experienţa reuşea, atunci Edison se obliga să vîndă societăţii noua invenţie. Zis şi făcut. Cîteva zeci de

lucrători se puseră pe lucru, ca să construiască noua linie. Edison însuşi lucră cot la cot cu ei, mînuind sapa şi tîrnăcopul tot aşa de bine ca eprubetele sau aparatele din laborator. Noaptea, dormea învelit într-o manta, pe marginea liniei. Ai fi zis că e un muncitor necalificat. Dar era cel mai mare om al timpului său şi cel mai modern. Fiindcă el nu s-a mulţumit numai cu inspiraţia, ci a şi transpirat vîrtos, după teoria sa, ca să-şi transpună în faptă ideile. Lucrătorii îl priveau unii cu admiraţie, alţii cu bănuieli.

Cei dintîi spuneau

— Asta om, nu glumă ! Ce voinţă şi dragoste de muncă la el ! Dacă cineva ar vrea să-l omoare, ar fi deajuns să-l închidă într-o odaie şi să nu-i dea de lucru trei zile.

Ceilalţi erau de altă părere :

— Trebuie să fie puţin „sărit", ca să dea cu tîrnăcopul în piatră, să muncească ziua-ntreagă pe deşelate şi să doarmă noaptea pe marginea şanţului, cînd are atîtea milioane de dolari şi ar putea să nu mişte un deget toată viaţa...

Mecanicul Charles, care îi auzise sfădindu-se, îi înfruntă :

— Un om care s-a pomenit muncind va dispreţui totdeauna lenea. Căruia dintre voi îi dă lenea să mănînce ?

— Apoi lenea nu se uită la noi, nişte nespălaţi ! Ţică e cocoană mare dumneaei... spuse un muncitor, stîrnind rîsul celorlalţi.

Lucrul fu isprăvit în trei săptămîni. Acum lumea se înghesuia să vină la Menlo-Park, în cel dintîi „tramvai“ fără cai. Bătrîna, care avusese ideea, fu poftită să se plimbe cu tramvaiul electric şi nu mai contenea cu laudele. Cînd dădu cu ochii de Edison, i se lumină faţa de fericire şi grăi emoţionată

— Il făcuşi, maică, nu te lăsaşi !

— Mătuşă, dacă ţi-am făgăduit, trebuia — nu-i aşa ? — să mă ţin de vorbă. Ei, îţi place ?

— Să-ţi spun drept, toată ziulica m-aş plimba în „electricu' ăsta“, parc-am dat în mintea copiilor. Dar tot nu pricep cum poate să umble fără cai. N-o fi cumva vrăjit ?

— Nu, mătuşă, zise Edison, vrăjitoria nu e decît în închipuirea oamenilor.

— O fi, maică, o fi şi aşa...

Edison interveni pe lîngă societatea tramvaielor să plătească bătrînei o pensie, iar el îi dărui o casă cu grădiniță. Ea mai trăi zece ani după aceea și trăi împărăteşte... În acest deceniu, găsi destul timp ca să-și dea seama cît prețuiește o simplă idee.

IX

DE LA TRAMVAI, LA CALEA FERATĂ ELECTRICĂ

De la tramvaiul „fără cai" la calea ferată electrică, Edison nu făcu decît un singur pas. Din schițele și calculele sale, se născură o locomotivă ce folosea energia electrică și o linie ferată, lungă de 500 de metri. Experimentarea „zmeului de fier" — cum botezaseră localnicii „dihania" născocită de miraculoasa putere de inventivitate a nu mai puțin năzdrăvanului om — avu loc, tot la Menlo-Park. Motorul era un dinam cu o forță de doisprezece cai putere. Alte două dinamuri, așezate

însă în atelierul maşinilor, generau curentul electric, ducîndu-l la şine prin cabluri subterane. Tom fixase şinele prin buloane de metal, pe traverse de lemn, iar traversele le pusese direct pe pămînt. Locomotiva izbutea să tragă trei vagoane, urcînd cîteva pante şi parcurgînd lesne coborîşuri şi curbe periculoase... Muncitorii şi tehnicienii din ateliere şi laboratoare umpleau, pînă la refuz, vagoanele, cîntînd şi aclamîndu-l pe Edison, care conducea el însuşi locomotiva.

Un nou prilej de exclamaţii, de întrebări, de laude, dar şi de invidii răutăcioase... Oamenii din împrejurimi abia se obişnuiseră cu locomotiva cu abur, *monstrul care mînca foc*, creaţia lui Stephenson...

Superstiţioşii se temuseră de ea ; unii scoseseră traversele, alţii grămădiseră buşteni şi pietroaie pe linia ferată, ca să împiedice „scornirea diavolului“ să prăpădească ţarinele şi fermele. Cu greu se resemnaseră s-o vadă aruncînd scîntei şi fum „pe nări“, şi acum apăruse altă „drăcie“, fără cărbuni şi flăcări, care luneca pe şine de parcă ar fi avut patine, nu roţi !

Ziarele și revistele comentau elogios noua invenție a lui Edison și pelerinajul la Menlo-Park reîncepu. Fizicieni, ingineri, constructori de mașini și nave, „regi“ ai diferitelor societăți și trusturi americane, laolaltă cu fermierii din vecinătate se îmbulzeau să admire locomotiva electrică sau să se plimbe, o jumătate de oră, în „fermecatele“ vagoane.

Senzaționala veste ajunse și la urechile lui H. Villard, președintele Societății căilor ferate ale Pacificului de Nord și vechi prieten al marelui inventator. Întîlnirea lor avu loc peste puțin timp.

— Scumpul meu Edison, îi propuse Villard, ce-ar fi să prelungești linia ferată electrică de la Menlo-Park, spre regiunile din Vest ?

— La ce distanță te gîndești s-o prelungim, bunul meu Henry ?

— Să zicem încă patru-cinci kilometri.

— Da, nu e imposibil, dar va trebui să construiesc locomotive mai puternice.

— Le vei construi, Tom, sînt sigur că le vei construi și că vei obține iarăși o răsunătoare izbîndă !

Lucrările nu întîrziară. Perfecționată și prelungită, calea ferată electrică străbătea coline, văi și păduri. Se construiseră poduri, mici gări, cantoane, două depouri și trei linii de garaj. Acum circulau două trenuri : unul de marfă, pentru transportul cerealelor, și altul de persoane. Fiecare își avea locomotiva proprie.

În curînd fu electrificată și calea ferată „Harten Pacific Railroad".

— Te încumeți să-ți iei asupra dumitale și această grea sarcină, dragă Tom ? îl întrebă Villard, punîndu-i sub ochi un nou contract pentru a-l semna. Știi, e o regiune plină de dealuri înalte și urcușuri abrupte.

— Nu există obstacole, Henry, cînd ești hotărît să învingi și să ajuți progresul tehnicii moderne. Sînt decis să încep construirea noii linii electrificate.

În acest scop, Edison inventă un ingenios sistem „a treia șină și frîna cu patină".

Nici de data asta nu lipsiră neîncrederea și împotrivirile „capitaliștilor", care vedeau în proiectul inventatorului o întreprindere prea cutezătoare și neproductivă bănește. Dar Tom birui încă o dată.

X

SOCOTELILE LUI EDISON

După brevetarea lămpii incandescente, directorul societății „Light Company“ din New York veni la Edison.

— Aș vrea să închei un contract cu dumneavoastră, îi propuse el.

— În legătură cu lămpile ?

— Da. Ne angajăm să cumpărăm toate becurile pe care le fabricați. Cît cereți pe bucată ?

— Fă-mi dumneata o ofertă.

— 40 de cenți, mai mult nu putem să dăm.

Edison rămase, o clipă, pe gînduri. Pe el o lampă incandescentă îl costa 1 dolar și 25 de cenți, iar acest director zgîrîie-brînză îi plătea numai 40 de cenți. Deodată, se hotărî

— Bine, primesc. Însă cu o condiție

— Care ?

— Să vă furnizați becuri numai de la mine tot timpul cît va dura brevetul.

— Primesc, strigă directorul, plin de bucurie, crezînd că a dat o lovitură formidabilă.

Dar lovitura o dădu Edison, şi iată cum

În cel dintîi an, el furniză societăţii 30.000 de becuri, care-l costau, după cum am spus, un dolar şi 25 cenţi bucata. Societatea le cumpără cu 40 de cenţi şi le vîndu cu 1 dolar şi 10 cenţi bucata. Edison pierdu 21.000 dolari. În al doilea an, aduse îmbunătăţiri becului şi-l costă 70 de cenţi bucata. Cum scosese un nou brevet pentru becurile perfecţionate, contractul se prelungi pe încă ün an — doar aşa fusese înţelegerea. Anul acesta, pierderile fură mai mari, fiindcă se vîndură mai multe becuri. În anul al treilea, Edison aduse alte îmbunătăţiri becului şi mai scoase un brevet. Pe el îl costa acum 50 de cenţi becul, dar îl vindea tot cu 40. Dat fiind numărul enorm de becuri vîndute, în anul acesta pierderea fu mai mare decît în cei doi ani de la început.

În anul al patrulea, însă, Edison izbuti să fabrice un bec care-l costa 37 de cenţi. El îl vîndu tot cu 40. În acest an, cîştigă atît, încît îşi acoperi toate cheltuielile din ceilalţi ani.

În anul al cincilea, costul unui bec se micşoră la 22 de cenţi pentru Edison, dar societatea le cumpăra tot cu 40 de cenţi. Cîştigul se ridică la o sumă fantastică. În anii următori, nu mai vorbim...

XI

MINA MILLER ŞI ATELIERELE DIN WEST ORANGE

Prima soţie a lui Edison — Mary Stilwell — murise în 1884, răpusă de tifos exantematic. Sub năprasnica lovitură morală, marele inventator încerca să-şi aline cum putea suferinţa şi gîndurile negre. Cel mai bun mijloc de-a alunga amintirile tulburătoare şi a-şi înăbuşi zbuciumul sufletesc erau scurtele călătorii în California, în Florida sau în cîte o metropolă industrială. Într-un popas la Boston, unde îşi vizitase un prieten, Tom avu prilejul s-o cunoască pe Mina Miller, o tînără şi inteligentă fată, care tocmai se întorsese în patrie după o croazieră în Atlantic şi o pere-

grinare prin cîteva țări din Europa. Era fiica unui bogat industriaș, fabricant de mașini agricole. În cursul anului 1885, familia Miller îl invită, în repetate rînduri, pe Edison, să-i fie oaspete în Arkon (Ohio), sau pe țărmul poeticului lac Sihatokva. Cultura, vioiciunea, replicele prompte și inteligente ale seducătoarei domnișoare îl cuceriră pe inventator, a cărui vindecare sufletească nu zăbovi să se arate.

În februarie 1886, el se căsători cu Mina Miller. După călătoria de nuntă, făcută în Florida, soții se stabiliră în apropiere de West Orange, într-o frumoasă vilă cumpărată de curînd. Mina era o femeie de lume, cu alese relații în societatea înaltă a vremii. Alături de soțul ei, primea oaspeți de seamă și oferea dineuri somptuoase. Copiii din prima căsătorie a lui Tom începură să o iubească, tînăra femeie fiindu-le și o bună călăuză în formarea culturii lor literare. Nici casa, nici atelierele din Menlo-Park nu-l mai atrăgeau pe Edison. Erau prea încărcate de amintiri dureroase, de imaginea sărmanei Mary, dispărută în chip atît de tragic. Inventatorul se gîndi să le părăsească și să se așeze definitiv la West Orange. Luase hotărîrea aceasta, nu

numai în urma unei chibzuieli adînci, dar și sub influența soției sale Mina, totdeauna dispusă să-i dea o sugestie sau un sfat înțelept. Tom trecu la fapte, construind și ridicînd noi pavilioane și ateliere. Nu departe de vila unde locuia, își instală vastul laborator, utilat, după toate cerințele tehnicii moderne și alcătuit din parter și două etaje, o solidă clădire de cărămidă. În alt edificiu central, se adăposteau biblioteca, birourile, încăperile pentru experiențe chimice, sala mașinilor electrice și depozitele. Urmau atelierele — unde se confecționau diverse tipuri de aparate și mașini, unelte și instrumente de precizie — sala cazanelor, camerele rezervate muncii tehnicienilor și colaboratorilor lui Edison.

Locuința propriu-zisă era o vilă superbă, înconjurată de un pitoresc parc. Aici își petrecea harnicul născocitor de minuni puținele sale ceasuri de răgaz.

— Dar acordă-ți mai mult timp de odihnă, dragul meu Tom, îi spunea, adeseori, Mina, îngrijorată că-l vedea muncind, pînă noaptea tîrziu, în laborator și chiar în ateliere.

— Nu e vreme de odihnă, prea grijulia mea doamnă, îi răspundea, surîzînd bărba-

tul, cînd mai sînt atîtea de făcut şi am încă teancuri de cărţi şi reviste ştiinţifice, care aşteaptă să le citesc.

— Azi-noapte, pe la orele trei, te-am găsit citind, cu lumina aprinsă şi patul nedesfăcut. Ce lectură te absorbea atît de mult ?

— Citeam *Cursul de filozofie pozitivă* al lui Auguste Comte. Filozoful ăsta gîndeşte limpede şi precis ; nu ca un simplu vînturător de idei, ci ca un veritabil om de ştiinţă.

Într-adevăr, lecturile lui erau deosebit de variate : ştiinţă, beletristică, filozofie, istorie. Îşi însemna, cu creion subţire, comentariile pe marginile cărţilor, refuzuri sau reflecţii admirative. Citea zilnic toate ziarele şi revistele de specialitate. Învăţase pe dinafară pagini întregi din *Hamlet* şi *Regele Lear*, zeci de poezii din lirica lui Victor Hugo.

— Da, Mina, îmi place enorm acest Victor Hugo... Cîtă vibraţie în versurile lui, ce sentimente generoase !...

— Aşa e, încuviinţă soţia, a cărei cultură literară depăşea pe aceea a lui Tom, dar mai sînt şi alţi poeţi, poate mai pro-

funzi şi mai subtili... Simţi cum versurile lor te poartă în sfere înalte...

— Ştiinţa nu e oare şi ea tot poezie ? se entuziasma soţul, arătînd spre biblioteca unde se înşirau tomuri grele de chimie, fizică, geologie. Ştiinţă, ocrotitoarea omenirii, nu te urcă şi ea în sferele înalte ?

Bucuria lui Edison i-o dăruia viaţa de familie. În mijlocul ei îşi afla adevărata destindere. Şi cînd veniră pe lume ceilalţi trei copii — Madeleine, Charles şi Theodor — prima născută în 1888, iar ultimul în 1898, tatăl îşi petrecea cele mai frumoase minute lîngă odrasle şi soţie. Cu ei se amuza, jucînd „domino“ sau un vechi joc indian „parcezi“. Rareori îşi îngăduia o partidă de biliard cu vreun prieten ori colaborator. Numai duminica „evada“, pentru cîteva ore, din vilă şi laborator. Atunci se ducea să pescuiască pe malul rîului, fumînd cu pipa şi mai ales torcînd visuri după visuri, noi proiecte, noi generoase năzuinţe. Dormea puţin, prînzea şi cina, însă, cu poftă.

— Nu mă împac, scumpa mea Mina, cu dejunurile oficiale şi cu dineurile de gală,

glumea el, privindu-şi soţia, ştrengăreşte, pe sub gene. Nu mă satur, trebuie să-mi iau, în buzunar, mîncare de-acasă...

Căci Edison era dispus să arunce, oricînd, o vorbă de duh. Aşa se scurgea viaţa lui la West Orange, între febrile zile de muncă intensă şi uşoare amuzamente familiale. Şi tot aici se născu cinetograful şi se iviră descoperiri uimitoare, revoluţionînd lumea ştiinţifică.

XII

BUNICUL CINEMATOGRAFULUI

Răsunetul pe care îl stîrniseră invenţiile sale în lumea întreagă îi dădu lui Edison noi puteri de muncă şi aripi tot mai cuprinzătoare fanteziei sale.

De-acum înainte, nu se va mai opri, şi numai moartea va pune capăt acestei uriaşe activităţi. Din experienţele anterioare, Edison observase ceva cu totul nou pentru ştiinţa omenească — anume că retina ochiului reţine o imagine oarecare, timp de

o frîntură de clipă. Atunci îi veni un gînd dacă ar trece o seamă de imagini pe dinaintea ochilor, nu va putea oare să obțină iluzia mișcării ? Faptul era teoretic cu putință, deoarece pe retină, pînă să se șteargă prima imagine, venea cea de-a doua, care se suprapunea timp de o frîntură de secundă peste cea dintîi ; a treia imagine se suprapunea peste a doua, a patra peste a treia și așa mai departe... Dacă această înșiruire de imagini se execută repede și uniform, atunci iluzia mișcării era dobîndită.

Stăpînit de acest gînd, Edison se puse pe lucru. În realitate, la baza hotărîrii părintelui fonografului stătea o mai veche experiență a lui Maybridge. Încă din anul 1878, acesta așezase unul lîngă altul mai multe aparate fotografice. Prin fața lor pusese să meargă un cal, în timp ce se declanșau succesiv aparatele. Proiectînd apoi, mai repede, pozele, în aceeași succesiune, pe un ecran, obținuse imaginile calului în mișcare.

Pornind de la experiența lui Maybridge, Edison preluă ideea realizînd-o într-un singur aparat, în locul mai multor lentile

fotografice — aparat pe care avea să-l numească *cinetograf*.

— Acum la ce mai lucrați maestre ? îl întrebă colaboratorul său, Dikson.

— Dragul meu, vreau să construiesc un aparat care să proiecteze pe perete imagini mișcătoare, răspunse maestrul cu un surîs tainic pe buze.

— Și la ce folosește o asemenea mașină ?

— Încă nu pot să-mi dau seama de foloasele ei practice. Mai întîi să construiesc eu aparatul, că se vor găsi pe urmă destui care să vadă foloasele și să le speculeze.

Cînd la Menlo-Park se răspîndi vestea că Edison lucrează la o mașină care va proiecta, pe zid sau pe o bucată de pînză albă, imagini mișcătoare, nimeni nu se miră și nici nu surîse sceptic, ridicînd din umeri. Dimpotrivă, toți colaboratorii săi, de la muncitorul necalificat și pînă la inginerul tobă de carte, așteptară, plini de nerăbdare, apariția noii minuni. Inventarea fonografului și a lămpii incandescente fusese pentru toți învățătură de minte despre „puterea vrăjitorească“ a lui Edison. El poseda acum, nu un simplu aparat foto-

grafic, ci o adevărată „cameră de luat vederi", pe benzi înguste de celuloid.

După cîteva săptămîni, Edison chema pe colaboratorii săi ca de obicei, în laborator. Cînd îl văzură trăgînd transperantele la ferestre, ca să astupe lumina, se mirară iarăşi.

— Ce-o mai fi şi asta ? Ce-o fi vrînd maestrul să facă ?

Aşteptau cu nerăbdare şi arşi de curiozitate să vadă ce se va întîmpla. În timpul acesta, Edison umbla în preajma unui aparat straniu, cocoţat pe o masă înaltă, în fundul laboratorului.

— Atenţie ! strigă Edison. Uitaţi-vă drept înainte !

Toţi se uitară înainte, urmărind degetul inventatorului, care indica peretele. La început, nu văzură decît zidul, a cărui albeaţă licărea uşor prin întuneric. Apoi, deodată, un mănunchi de raze porni din ochiul aparatului acela bizar şi se topi pe perete într-o pată vie de lumină, tot aşa de strălucitoare ca lumina soarelui. Numaidecît, după aceea, se ivjră cîteva rînduri scrise şi cei dintîi spectatori ai „cinetografului" citiră următoarea înştiinţare

Oameni de pretutindeni, răspîndiţi pe cele cinci continente, în curînd vă veţi bucura de un nou mijloc, prin care se va putea difuza ştiinţa în lumea largă. „Cinetograful", ultima invenţiune modernă, va mijloci între voi şi tainele rămase vouă necunoscute, proiectînd, pe un perete sau pe o pînză albă, imagini mărite ale fiinţelor şi corpurilor mici, care nu pot fi văzute cu ochiul liber.

Apoi urmă proiectarea unor imagini cunoscute, dar mişcătoare. Colaboratorii priveau înmărmuriţi plantele din sera lui Edison, mişcîndu-se la cea mai uşoară adiere de vînt, pomi cu frunzişul clătinîndu-se, cîini alergînd şi dînd din coadă, ca în viaţa cea de toate zilele, apoi — culmea înfricoşării — îl văzură proiectat pe însuşi Edison, da, da, „vrăjitorul" lor umbla acum pe perete cu mersul său obişnuit, rîdea, apoi îşi scotea pălăria, ştergîndu-şi cu batista sudoarea de pe frunte. Numai că nu vorbea... încolo... Pe urmă, se ivi a doua lui soţie, fosta Miss Mina Miller. Era întovărăşită de copii, care alergau încoace şi-ncolo, jucîndu-se cu mingea. Îi vedeau cum vorbesc, cum mişcau buzele, cum clipesc din ochi, întocmai ca în realitate. Dacă i-ar fi auzit şi vorbind, cu siguranţă

că tot personalul ar fi murit de groază. Cînd se făcu din nou lumină, toţi izbucniră într-un singur glas

— Uraaa ! Trăiască „vrăjitorul“ nostru!

Fiecare ţinu să-i strîngă mîna şi să felicite personal pe Edison. Cînd cel din urmă lucrător încheie felicitările, mîna lui Edison era neagră, ca fundul ceaunului. Soţia lui vru să-i aducă apă să se spele, dar el o opri.

— Hei, draga mea, cîţi oameni n-ar rîvni să aibă o mînă neagră ca asta !

După aceea, Edison îi filmă pe lucrătorii săi, la lucru, la masă, în picioare, culcaţi pe jos, vorbind, plimbîndu-se. Cînd ei priviră pelicula şi se recunoscură în imaginile mişcătoare, proiectate pe zid, fiecăruia i se părea că visează un vis neverosimil. Oricum, era ceva nemaipomenit să te vezi, cu proprii tăi ochi, cum te mişti şi cum gesticulezi, acolo, pe un perete cu pînză albă !

„Filmările“ continuară. Se înregistrară pe benzile de celuloid scene cu dansuri, curse de cai, lupte între urşi, exerciţii de scrimă şi chiar meciuri de box...

În timpul tuturor acestor operaţiuni — punerea la punct a noului aparat, îmbu-

nătăţirea peliculei, luarea imaginilor „mişcătoare“ — cel mai bun sprijin al lui Edison i-au fost destoinicii şi devotaţii colaboratori Dikson şi Charles Batcheler. Acesta din urmă construise, sub indicaţiile inventatorului, un studio pentru filmări, cu acoperiş de sticlă, expus razelor solare. Dar numai la anumite ore din zi se putea filma aici.

— Dragul meu Batcheler, spuse maestrul, cu fruntea încreţită de noi gînduri care îi treceau prin minte — ne trebuie un alt studio... L-aş vrea mobil, adică mişcîndu-se mereu după lumina soarelui. Ce-ar fi să-l facem pe roţi, întorcîndu-se el în căutarea astrului zilei ?

— Îl facem neapărat, ilustre conducător de lumină, explodă bucuria lui Charles. Şi, pentru o mai izbutită filmare, îi vom pune nu numai roţi, dar şi pereţi negri, atit în interior cît şi afară.

În 1892, studioul astfel perfecţionat era gata.

— Hei, ce-i cu năzdrăvănia asta neagră ? exclamă unul dintre muncitorii atelierului maşinilor, crucindu-se încă o dată.

— Ce să fie ? Nu vezi ? Este „Maria ocheşica“, ţigăncuşa noastră care ne face

farmece, izbucni în rîs un laborant, cunoscător al noii „năzdrăvănii".

Şi „Maria ocheşica" rămase numele minunatului „cărucior" cu ochii magici.

Cinetograful îşi cucerea victoriile una după alta. Printre titlurile peliculelor, ieşite din măiestria lui Edison şi a iscusiţilor săi colaboratori, se numără unele de-a dreptul încîntătoare în agreabila lor naivitate *Teddy, căţelul scamator şi pisicile scamatoare, Fetele vesele, Vagabondul John Wilson, Salturile periculoase ale şeicului Gagi Tagara, Clownii Walter şi Slavia, unul mare, altul mic, Hazlîa descindere a poliţiei în tripoul de fumători de opiu, Dansul nălucirilor.*

Născocind cinetograful, util unui număr restrîns de spectatori, Edison deschidea largul drum al cinematografului. Era bunicul acestei creaţii, pe care Fraţii Lumière aveau s-o desăvîrşească în 1895, oferind unor vaste săli de admiratori minunea imaginilor mişcătoare.

Dar marele inventator nu se opri aici. Neastîmpărul său născocitor era în permanentă iscodire, în neîntreruptă căutare.

— Dikson, bravul meu Dikson, ştii ce-mi trece prin cap ?

— Voi şti, maestre, dacă îmi veţi spune. Dar nu poate fi decît o nouă idee formidabilă, ca toate ideile dumneavoastră...

— Mă gîndesc, iubite Dikson, să împerechez fonograful cu cinetograful.

— Şi ce-o să iasă din „împerecherea" plănuită, stimate maestre ?

— O peliculă care vorbeşte, dragă prietene... Imagini de oameni, care glăsuiesc, ca dumneata şi ca mine.

— Nemaipomenit, domnule Edison, nemaipomenit ! Sînteţi un înger al paradisului omenesc sau un diavol sublim, aducător de fericite surprize.

— Hai, vrednice Charles, hai la lucru ! Să începem imediat experienţele cu *cinetofonul*, căci aşa voi boteza „bastardul" împerecherii pe care o vom face !

Peste cîteva săptămîni, în faţa tehnicienilor şi muncitorilor din ateliere, rula un nou film. Spre sfîrşitul proiecţiei, pe ecran apăru însuşi Dikson. Omul îşi scoase pălăria, în vreme ce un surîs îi lumina figura. Şi — minunea minunilor — Dikson începu să cuvînteze.

— Vă salut, mister Edison, şi vă salut, totodată şi pe voi, dragi tovarăşi de muncă!

Sper că vă place *cinetofonul*, recenta creație a genialului nostru maestru !

Numai două fraze, dar întiiul „film vorbitor“ ieșise din strălucita minte a „sublimului diavol“ de la West Orange, cu trei decenii mai înainte de izbînda definitivă a peliculei sonore.

Și dacă prietenii și colaboratorii au sărbătorit cinetofonul lui Edison, însăși cinematografia a ținut să-i aducă, mai tîrziu, omagiul ei i-a închinat bunicului său un film, în care multe din întîmplările povestite în această cărticică au fost depănate pe dinaintea ochilor omenirii întregi.

XIII

DESCHIZĂTOR DE DRUMURI

În 1884, Tom Edison împlinise treizeci și șapte de ani.. Era un bărbat în plină vigoare a trupului și a minții, vigoare pe care de altfel, avea să și-o păstreze pînă la vîrsta zăpezilor.

Cu puține zile înainte de sfîrșitul anului, redactorul-șef al unei gazete de mare tiraj îi solicitase, în numele cititorilor nerăbdători de-a afla amănunte interesante, o convorbire, care se desfășura chiar în cabinetul de lucru al inventatorului.

— Domnule Edison, la recenta expoziție industrială din Philadelphia vi s-a rezervat un stand special. Vizitînd exponatele dumneavoastră, publicul a putut să vadă un electrod izolat, constînd dintr-o lamă îngustă de platină, introdus, paralel cu filamentul de cărbune, într-o lampă cu incandescență. La aprinderea lămpii, un galvanometru, conectat între electrod și capătul filamentului, arăta prezența unui curent, al cărui sens varia după modul cum fusese conectat galvanometrul, adică la polul pozitiv sau la polul negativ al filamentului. Permiteți-mi să vă întreb, pentru lămurirea cititorilor noștri, ce însemna sau, mai bine zis, ce dovedea acest experiment ?

— Dovedea, domnule Cannery, zise inventatorul, privindu-l amuzat pe curiosul ziarist, că, prin vid, în interiorul lămpii, trecea un curent. E un fenomen puțin mai

greu de explicat. La conectarea galvanometrului cu polul pozitiv al filamentului, intensitatea curentului era de cîteva ori mai mare. Intensitatea curentului obţinut creştea şi în raport cu intensitatea celuilalt curent, care producea incandescenţa filamentului de cărbune...

— Nu prea pricep, domnule Edison...

— Într-adevăr, e o treabă a specialiştilor, a noastră, a fizicienilor. Vedeţi dumneavoastră, după ce lampa funcţiona cîtva timp, galvanometrul conectat între electrodul de platină şi firul de cărbune indica o slăbire a curentului. Poate...

— Poate ?

— Nu sînt nici eu încă sigur, dar *poate ca rezultat* al fenomenului polarizării... Cînd lampa se deconecta un timp oarecare, intensitatea curentului se *restabilea*.

— Şi concluzia ?

— Concluzia ? rămase puţin pe gînduri inventatorul. *Probabil* e vorba de împrăştierea rectilinie a particulelor încărcate de aer — sau chiar de cărbune — de la filamentul incandescent. Deocamdată, aş numi această demonstraţie „efectul Edison", zîmbi întreprinzătorul bărbat. Feno-

menul va fi analizat, desigur, și de alți fizicieni.

— E o nouă descoperire realizată de dumneavoastră ?

— Nu. E o experiență mai veche, făcută aș spune aproape involuntar, încă din 1883. Atunci am descoperit că în „controversatul" meu bec electric, între filamentul de cărbune și un electrod introdus în glob trecea un curent chiar și atunci cînd aerul fusese scos din lampa de sticlă. Iar trecerea curentului se efectua fără nici o luminiscență...

— Și la ce v-ați gîndit după aceea ? se interesă, mai departe, gazetarul.

— M-am gîndit să construiesc, în mod special, o lampă cu un electrod suplimentar, pentru a demonstra ineditul fenomen, adăugă inventatorul. E chiar „ciudata" lampă expusă la pavilionul industrial din Philadelphia, lampa despre care m-ați interogat acum.

Adevărul e că Edison, fără să-și dea, limpede, seama, făcuse primul pas *involuntar* spre descoperirea electronului. Intrigat și oarecum nedumerit de fenomenul pe care-l observase în becul său cu incandescență, construise, în fond, *întîiul tub*

electronic ! Iar fenomenul ce-l uimise şi-i reţinuse, încordată, atenţia, nu fusese altul decît un bombardament al electronilor — sau o emisie termo-electronică cum s-a numit mai tîrziu în ştiinţă.

„Lampa cu un electrod suplimentar", privită cu atîta curiozitate în standul de la expoziţia din Philadelphia, a rămas aşadar părintele tuburilor electronice folosite în zilele noastre, element fundamental al radiofoniei.

În cursul celor trei ani care au urmat convorbirii lui Edison cu redactorul-şef al marii gazete americane, se iviră şi alte rezultate. Inventatorul îşi brevetă sistemul „transmiterii" fără conductor a semnalelor Morse, întemeiat pe inducţia electrostatică.

Aşa apăru „telegraful fără fir", utilizat pentru trenuri. Diverse societăţi capitaliste se oferiră să cumpere brevetul. Însă Edison cedă brevetul fizicianului Marconi, realul descoperitor al radiotelegrafiei. Îl preţuia pe inventatorul italian şi înţelegea că acesta nu dorea să se îmbogăţească, ci se devota, ca şi el, numai ştiinţei.

În discursul său, transmis prin radio, în 1930, *Congresului tehnic de iluminat*

din San Francisco, şi, simultan *Congresului mondial energetic* de la Berlin, Marconi a rostit memorabilele cuvinte „Nu voi uita niciodată încurajarea prietenească, pe care domnul Edison mi-a acordat-o cu atîta dărnicie la începutul activităţii mele".

*

În continuă nelinişte, fecundată de înflăcărata lui pasiune pentru ştiinţă, viaţa lui Edison se poate defini ca o succesiune de perioade, fiecare obsedată de alt proiect, de altă idee generoasă. Astfel cel de-al nouălea deceniu al veacului trecut ni-l înfăţişează pe „vrăjitorul" becului cu filament, frămîntat de problema separării fierului din minereul respectiv.

Descoperise sau inventase, pînă acum. sistemele telegrafice *quadruplex* şi *multiplex*, microfonul, fonograful, centrala electrică, tramvaiul, cinetograful şi încă lucra, cu aceeaşi fervoare în laborator sau în ateliere.

Industria grea a Statelor Unite evoluase rapid ; fabricile şi uzinele cereau cantităţi de fier din ce în ce mai mari.

Informat, ca întotdeauna, despre „noutăţile“ din cîmpul industriei şi solicitările ei, Edison se dedicase, încă din 1880, unei duble căutări un minereu de fier ieftin şi de calitate superioară şi o metodă de a separa fierul din minereu. Vedea bine că această „separare“ nu se poate obţine decît pe cale magnetică. În consecinţă, plănuia un separator magnetic. Şi formula a venit curînd. Maşina se compunea dintr-o pîlnie suspendată, avînd la capătul inferior o deschizătură reglabilă. Dedesubtul deschizăturii, pusese, în apropiere, un electromagnet şi sub acesta o ladă cu două compartimente.

— Vino, prietene Kruesi, chemă neobositul inventator pe dibaciul său mecanic care-l ajutase, de atîtea ori, la împlinirea nenumăratelor proiecte — vino să vezi cum funcţionează mecanismul separatorului.

— Alerg într-un suflet, maestre, se zori harnicul lucrător.

— Uite, minereul măcinat curge în pîlnie. Din pîlnie, cade, bineînţeles, într-unul din compartimentele lăzii, dar trece, mai întîi, pe lîngă electromagnet. Sub ac-

țiunea lui însă, micile fragmente de fier se desprind din minereul sfărîmat și deviază de la verticala pulberei curgătoare.

— Văd, maestre, se apropie întrucîtva de electromagnet, și...

— Și, datorită greutății lor, nu se lipesc de magnet, ci cad în cel de-al doilea compartiment al lăzii.

— Pricep prea bine, firește. În modul acesta, fierul se separă din minereu !

— Iată, deci, și „mașina separatoare" a fierului, dragul meu Kruesi !

— Funcționează perfect, domnule Edison. Ca atare, trebuie să întreprindem două lucruri fabricarea, la dimensiuni mai mari, a separatorului inventat de dumneavoastră și descoperirea unor întinse zăcăminte de minereu de fier.

— Le-am și aflat. Pe țărmul oceanului Atlantic, în Long-Island, se găsesc enorme sedimente de nisip feros. Vom putea să alegem cel mai bun nisip și să separăm, pe urmă, fierul, cu ajutorul mașinii mele...

— Să mergem acolo, maestre, și să purcedem la lucru !

Întreprinderea de la Long-Island nu reuși, însă, din cauze fortuite. O năpraz-

nică furtună a spulberat nisipul feros, adunat printr-o atentă selectare, şi l-a zvîrlit în tumultosul ocean. Acest eşec se petrecu în 1881.

Între timp, uzinele metalurgice americane aveau tot mai multă nevoie de fier. Problema unui minereu de calitate superioară, dar mai puţin costisitor, se punea iarăşi. Sîrguincioşii colaboratori ai lui Edison porniră la drum. Colindară continentul, din Canada de miazăzi pînă în Carolina de nord şi descoperiră, în munţii de la frontiera canadiană, cantităţi imense de minereu. Dar minereul acela nu conţinea decît 20—25 la sută fier, cel mult.

— E prea puţin, maestre, raportară cam dezamăgiţi trimişii lui.

— Nu e nimic, bravii mei prieteni, îi încurajă optimistul inventator. Vom sfărîma întregul munte, îl vom preface în pulbere şi, din masa macerată, vom extrage minereul concentrat cu un procent mai mare de fier.

— Dar pentru sfărîmarea masivului muntos ne-ar trebui maşini puternice şi, evident, nu prea costisitoare.

— Le vom face, dragii mei, le vom face şi pe acestea, strigă Edison.

Tăvăluguri uriaşe ieşiră din atelierele de la West Orange şi începură să sfarme durele roci. Maşini cu abur puneau în mişcare tăvălugurile. Alte maşini asociate, prevăzute cu pîlnii între cilindri, spărgeau minereul în bucăţi din ce în ce mai mici, la pulverizarea lui. Totodată, Edison soluţionă şi problema uscării pulberei de minereu, pe care îl trecea, apoi, prin imensele lui separatoare electromagnetice, în număr de cîteva sute.

O altă dificultate se ivi — aşa cum se întîmpla adeseori — cerîndu-se rezolvată la rîndul ei. Pulberea de fier, obţinută astfel, nu putea fi utilizată în furnalele uzinelor.

— Cum veţi rezolva noua problemă, stimate maestre? îl întrebau colaboratorii.

— Mă gîndesc să transform pulberea obţinută în mici *brichete compacte*. Atunci scopul nostru va fi atins.

Fără multă zăbavă, alte maşini apărură, zămislite şi ele tot de geniul lui Edison. Şi fiecare maşină scotea cîte şaizeci de brichete pe minut... Separarea magnetică a

metalului industrial din minereu încununa încă o inovație a uimitorului „vrăjitor".

*

După cum se știe, acumulatoarele sînt elemente galvanice ; ele fac să se regenereze curentul electric, cu alte cuvinte să se producă o nouă „încărcare" a elèmentului galvanic. Acumulatoarele căpătaseră o mare răspîndire în urma invenției dinamurilor. Apăruseră acumulatoare cu plăci de plumb și acizi, dar, pe lîngă unele însușiri, acestea prezentau și lipsuri. Pentru înlăturarea lipsurilor acumulatorului cu acizi, fizicieni și chimiști se străduiau să descopere un nou tip de acumulator.

Nici Edison nu înțelegea să rămînă departe de străduințile lor. Colaboratorii îl vedeau cufundat în gînduri.

— Ce nouă născocire vă frămîntă, ilustre maestre ? se interesau ei.

— Vreau să „găsesc" un alt soi de acumulator, probabil unul *alcalin*. Numai că „treaba" nu e de loc ușoară. Îmi va trebui multă stăruință și iarăși o muncă fără odihnă. Îl *voi găsi*, însă.

Şi l-a *găsit*, după îndelungate căutări şi neîntrerupte eforturi ale neastîmpăratei lui minţi. Primele zece mii de experienţe eşuaseră. Cum prietenul său Mallory îşi manifesta descurajarea şi părerea de rău faţă de experienţele ratate, Edison îl privi, foarte mirat :

— **Nu cumva crezi că ar fi vorba de-o înfrîngere, dragul meu Mallory, şi că aş fi şi eu „dezarmat" ca dumneata ?**

— Nu tocmai, însă...

— Să-l lăsăm pe „însă" la o parte ! Intuiesc precis că toate cercetările mele trebuie să mi le îndrept asupra *electrodului pozitiv*. Aici e „buba" acumulatorului meu alcalin. Şi nu dau înapoi, pînă cînd n-am să i-o lecuiesc, surîse inventatorul.

Experienţele continuară, cu mai multă intensitate. Diverse „plăci" şi substanţe chimice se perindară prin galvanometre şi laborator, timp de aproape unsprezece ani. În sfîrşit, Edison se gîndi să folosească nichelul şi fierul, în confecţionarea electrozilor doriţi de el.

O demonstraţie anterioară, cînd ca *electrod pozitiv* întrebuinţase hidratul de ni-

chel, îl stimulase să stăruie în cercetările sale obținuse prin folosirea acestui nou tip de electrod o foarte mare deviere a acului galvanometrului.

— Cred că „am găsit" anodul, dragul meu Mallory ; poate voi „găsi", în curînd, și catodul necesar...

— La ce metal te gîndești, maestre ?

— La fier, Mallory, la fier. La oxidul de fier, mai exact. Lumea mă socotește fizician, plin de inițiative, uneori, dar știu eu ? Poate îmi contestă calitatea de chimist... Și totuși, chimia îmi este la fel de dragă, de neprețuită, ca și fizica. Pentru asta am construit o fabrică de chimicale, pe malul lacului Silver, ca să-mi produc singur substanțele necesare electrozilor mei. Mai bune și mai pure.

Și, după cum afirmase el însuși, Edison n-a dat înapoi, pînă cînd nu a lecuit „buba" acumulatorului său. A „lecuit-o", folosind hidratul de nichel ca anod (electrod pozitiv) și oxidul de fier pentru catod (electrod negativ). Acumulatorul electric alcalin era creat și dăruit omenirii, sub tipul lui desăvîrșit ce dăinuie pînă în zilele

noastre. Şi comenzile începură să curgă de pretutindeni, atît de multe, încît fabrica lui Edison, din Glen-Ridge, abia putea să le satisfacă !

*

Un alt interesant aspect din viaţa ştiinţifică a inventatorului îl constituia chestionarul, de care el se slujea la selecţionarea candidaţilor, dornici să fie angajaţi în atelierele şi fabricile sale. Erau întrebări din domeniile fizicii, chimiei, algebrei, geometriei, trigonometriei, geologiei — foarte variate şi dificile — dar şi unele din sectorul culturii generale. Notăm cîteva „Cine a fost Plutarch“ ?, „Cine a fost Danton ?“, „Dar Bolivar ?“, „Unde se află fluviul Volga ?“, „Ce ţară produce cea mai mare cantitate de nichel ?“, „Cînţi la vreun instrument muzical“ ?, „Care îţi sînt compozitorii preferaţi ?“

Întrebările de mai sus dovedesc permanentele preocupări ale lui Edison şi frumoasa lui cultură, pe care şi-o completa

necontenit deşi ca „diplomă oficială“ nu avea decît... cele trei clase primare de la Port-Huron.

XIV

SOARELE EXPOZIŢIEI

Cîteva luni după ce Edison împlinise patruzeci şi doi de ani, la Paris se desfăşura o mare festivitate cu caracter internaţional. Se deschisese vestita Expoziţie, supranumită şi centenară (6 mai 1889). Trecuseră mai bine de optsprezece ani de la înfrîngerea Franţei de către prusaci (1870—71) şi-n tot acest răstimp Parisul, umilit şi întristat din pricina războiului pierdut, şi zbuciumat de frămîntări interne, făcea mari eforturi pentru a-şi regăsi splendoarea şi exuberanţa de altădată. Rănile lăsate de război şi de insurecţia Comunei din primăvara lui 1871 abia se cicatrizau, dar, prin deschiderea faimoasei Expoziţii din Paris, Franţa voia să demon-

streze, în fața întregii omeniri, vitalitatea, puterea de a renaște din dureri și din seisme lăuntrice, încrederea în viitor a poporului ei. Pasărea Phoenix își scutura de pe aripă cenușa și-și relua, spre înălțimi luminoase, nobilul zbor.

Cele mai multe state de pe vechiul și noul continent își trimiseseră exponatele industriale, economice sau artistice, însoțite de personalități reprezentative, ca mari industriași, inventatori, ingineri, oameni de finanțe și oameni de artă. O enormă afluență de vizitatori se revărsa, în valuri crescînde, pe splendidele artere ale orașului-lumină, spre Champ-de-Mars (Cîmpul lui Marte), Palatul Trocadero ori Turnul Eiffel — senzaționalul punct de atracție al Expoziției.

Se admirau colecțiile de artă și de etnografie — mîndrie a pavilioanelor din Palatul Trocadero — mostrele șantierelor fluviale și marine, expuse în superbele edificii de pe cheiurile Senei, Palatul mașinilor industriale și agricole și, dincolo de giganticul Turn Eiffel (310 metri înălțime), feericul parc cu minunate covoare de flori și scînteietoare jerbe de havuzuri.

Statele Unite erau, firește, prezente la Expoziție. Li se rezervase un vast compartiment, unde tronau mașinile „*Companiei Thomson Houstons*“, aparatele „*Companiei Bell*“, acelea ale lui Gray și ale lui Rogers. Dar cea mai mare întindere din sectorul destinat Americii de Nord era înțesată de piesele mecanice create de Edison. În acest scop, celebrul inventator primise, cu un an mai înainte, o insistentă invitație de participare. Numele său depășise de mult granițele patriei și invențiile lui fascinaseră lumea întreagă. Modest, disprețuind reclama, el șovăise, la început, să-și dea adeziunea. Îl convinsese, însă, după lungi stăruințe, Mina, soția sa

— Nu se poate, dragul meu Tom, să nu-ți trimiți „găselnițele“ tale (cuvînt iubit de Edison) la Paris. Și va trebui să le onorezi chiar tu, cu prezența ta, acolo...

Așa se întîmplă că pavilionul ilustrului inventator domina imensa Expoziție, alcătuind centrul ei de atracție.

Erau expuse în mult frecventatul pavilion : telefonul, sistemele telegrafice *quadruplex* și *multiplex*, becul cu incandes-

centă și centrala electrică (în curtea bătrînului castel Palais-Royal), cablul subteran, fonograful și mașina de separare magnetică a minereului de fier.

Inventatorul, sosit la Paris, fu înconjurat de organizatorii Expoziției, de ingineri, de oameni de știință, și asaltat de gazetari și de marea mulțime a admiratorilor.

Din toate părțile întrebările zumzăiau ca niște albine.

— Ce „noutăți" aveți pe șantierul de lucru, mult respectate domnule Edison ?

— Am auzit că lucrați acum la o „mașină" care va proiecta, pe zidul alb, imagini mișcătoare...

— Încerc, numai. Caut să „găsesc" și această „năzdrăvănie mișcătoare", surîdea, cu modestie, inventatorul american.

Invitațiile la spectacole de gală sau la banchete omagiale se țineau lanț. I s-a oferit un splendid festin, dar nu în cinstea inventatorului celebru, ci a fostului editor, director și redactor de gazetă, *Tom !*

Inginerul Eiffel și marele savant Pasteur au insistat să le fie oaspete, convorbind, ore întregi, cu el. Printre alte titluri

şi distincţii conferite, guvernul francez i-a dăruit o medalie de aur, bătută în onoarea sărbătoritului „născocitor" de minuni tehnice. N-a lipsit nici eşarfa *Legiunii de onoare* franceze, în gradul de comandor.

— Nu-mi spînzur eu de gît panglica asta, nici mort ! se împotrivea el, din răsputeri... Nu vreau să mă „maimuţăresc" tocmai acum !

— Dar, dragul meu Tom, e o mare cinste care ţi se face... O înaltă recunoaştere a meritelor tale ! spunea, supărată Mina.

Şi, pînă la urmă, tot soţia a învins. Eşarfa „repudiată" a fost „spînzurată" de gîtul modestului ei bărbat.

Un apologet al „vrăjitorului de la Menlo-Park" a scris că, la superba manifestare industrială din Paris, Edison a fost întîmpinat ca „un rege". E prea puţin.

Triumfător şi în Europa, Edison a fost însuşi soarele Expoziţiei din 1889 ! „Soarele", deoarece ghirlandele de becuri cu incandescenţă şi centrala sa electrică revărsau o lumină solară peste toată Expoziţia şi, în continuare, peste pămîntul întreg.

XV

PE UNDE TRECE CURENTUL ELECTRIC

În 1893, oraşul Chicago sărbătorea deschiderea unei uriaşe expoziţii mondiale, cu caracter tehnic şi industrial. Printre vizitatori se afla şi Edison, care o cercetă cu de-amănuntul, atras, îndeosebi de secţia electricităţii. Dar, într-o zi, plimbîndu-se prin oraş, văzu întîmplător firma unui magazin, care, după cum afirma reclama expusă în vitrină, vindea miraculoase „centuri electrice". Acestea ar fi vindecat orice dureri lombare, îndată ce bolnavii se încingeau cu ele. Mirat că nu cunoscuse, pînă atunci, şi noua aplicare a electricităţii, ilustrul inventator intră în magazin, cu scopul de a se informa cît mai precis. La raionul respectiv, o tînără vînzătoare, cu un aer plin de superioritate, îl întrebă ce dorea.

— Aş vrea să ştiu cum funcţionează aceste „centuri lecuitoare" ?

— Vă voi spune, desigur, răspunse tînăra domnişoară, cu un surîs amabil, dar

și puțin disprețuitor, arătîndu-i o centură, pe care o scoase dintr-o cutie. Vedeți, curentul electric trece de la placa de cupru la cea de zinc, și pe urmă...

— Un moment, o întrerupse, politicos, Edișon. Scuzați-mă, vă rog... Mi se întîmplă cîteodată să n-aud tocmai bine. Cum ați spus ? Curentul circulă „de la placa de cupru la cea de zinc ?“

— Da, firește, domnule, zîmbi din nou vînzătoarea, privindu-l cu oarecare ironie. Și pe urmă, centura...

— Numai o clipă, dragă domnișoară, îi tăie iarăși vorba, Edison. Dacă am înțeles exact, ați spus : curentul trece de la cupru la zinc, nu-i așa ?

— Da, domnul meu, repetă, răspicat, tînăra fată ; trece de la cupru la zinc...

— Ciudat, foarte ciudat, se miră inventatorul. Vedeți, eu am crezut, întotdeauna, că circulă de la placa de zinc la cea de cupru.

— Vă înșelați, domnule, e tocmai contrariul !

— Sînteți sigură ? o întrebă Edison, ascunzîndu-și un surîs discret în colțul gurii.

— Absolut sigură... Dar poate că dumneavoastră vă pricepeți mai bine decît mine la aparatele electrice, se îmbufnă, iritată, vînzătoarea, aruncînd centura și măsurîndu-l de sus pînă jos.

— Probabil, rîse ușor inventatorul și, fără să mai adauge vreun cuvînt, ieși din magazin.

*

Un oarecare Ernest E. Calkins, agent de publicitate din New York, avea auzul destul de slab. Nutrea însă aceeași părere, ca Edison, că surzenia nu e o boală care n-ar putea fi, dacă nu vindecată, cel puțin ameliorată. Cunoscîndu-l și întîlnindu-l, într-o zi, pe celebrul inventator — surd de-o ureche ca și el — îl întrebă

— De ce nu încercați să născociți un mic aparat electric, care să ne ajute să auzim mai bine, pe noi infirmii, atinși de surditate ?

Edison îl privi puțin mirat și apoi îi răspunse :

— Vedeți, stimate domn, am prea mult de lucru. Prea multe treburi. Dar pierd o

mulțime de timp, ascultînd toate neroziile pe care foarte mulți oameni țin morțiș să mi le debiteze... Dacă aș inventa un astfel de aparat, cum mi-l propuneți dumneavoastră, și m-aș folosi de el, nevasta mea ar voi să-mi vorbească toată ziua !

•

Nu numai electricitatea se răspîndise în Statele Unite, dar, spre sfîrșitul veacului trecut, și... infracțiunile penale se înmulțeau, zi de zi. Predominau jafurile în stil mare, spargerile de bănci și asasinatele. Cum pedeapsa cu moartea se vădise, încă mai demult, ca o necesitate de neînlăturat, organele represive au introdus atunci „scaunul electric" pentru executarea condamnaților la osînda capitală. Legea prin care se instituia acest nou mod de pedeapsă intră în vigoare la 1 ianuarie 1898, în statul New York. Primul deținut, condamnat să moară pe scaunul electric, fu un anume William Kemmler, faimos criminal. Dar această inovație represivă stîrni numeroși adversari, care o combăteau pe motivul că era prea crudă și...

„neobişnuită“. Printre inamicii scaunului electric se afla şi Bourke Cockran, un celebru avocat newyorkez. Fost deputat şi renumit orator în pledoariile penale, el luă asupra sa cazul lui William Kemmler, „în interesul umanităţii şi pentru a împiedica o execuţie neomenoasă“. Marele avocat propuse judecătorului ca Edison să fie chemat ca martor. Cockran observase, între timp, că ilustrul inventator era, din principiu, împotriva oricărei pedepse cu moartea. Edison se prezentă să-şi depună depoziţia în faţa justiţiei, dar speranţele de a găsi, în declaraţiile martorului un sprijin pentru cauza pe care o susţinea cu atîta îndîrjire fură, în curînd, înşelate. Spre stupoarea lui, inventatorul răspunse că electricitatea poate provoca o moarte rapidă şi nedureroasă. La o nouă întrebare a lui Cockran, Edison declară că va fi desigur cu putinţă să se „dubleze dinamul“, pentru a se obţine un curent şi mai puternic.

— Credeţi acest lucru, îl întrerupse avocatul, dar nu sînteţi sigur !?

Foarte liniştit, perfect stăpîn pe convingerile sale, Edison adăugă

— Cred, fiindcă n-am omorît niciodată pe cineva !

Puțin timp după aceea, în baza legii votate, Kemmler fu executat pe scaunul electric.

Edison primi o invitație de a asista la teribilul spectacol, dar refuză să se ducă.

*

Cu prilejul unuia dintre obișnuitele interviuri pe care Edison le acorda presei la fiecare aniversare a nașterii sale, un reporter de la o cunoscută gazetă îl felicită pentru sănătatea sa robustă și nedezmințită.

Marele sărbătorit surîse cu amabilitate.

— Da, mă simt foarte bine și vă mulțumesc pentru caldele dumneavoastră urări. În ce privește vîrsta mea, vă afirm că o suport admirabil, mai ales că, în prezent, înregistrez cea de-a 998-a mea aniversare ! Nu știați că sînt atît de bătrîn, nu-i așa ?

Și, în uimirea tuturor celor de față, adăugă

— Dar asta nu e nimic, dragul meu domn... Mă aştept ca, înainte de 4 iulie, să împlinesc... o mie cinci sute de ani ! Aşa au ţinut să informeze publicul, cele mai multe ziare. Şi puteţi să le felicitaţi, mai cu seamă pe ele, căci e perfect exact. După cum vedeţi, nu sînt nici nebun, nici n-am de gînd să devin...

Inventatorul zîmbi din nou, dar acum puţin ironic.

— Vă spun toate acestea, fiindcă am primit, mai deunăzi, din partea unui birou de „computer" al presei, o nouă *Viaţă a lui Edison.* Aici, datele biografice sînt iarăşi exagerat denaturate. Trebuie să vă mărturisesc că, citind-o acasă, m-am amuzat grozav. Adunînd la un loc toate acele năstruşnice relatări şi socotindu-mi vîrsta ce ar trebui s-o am, pentru a fi trecut prin toate aventurile povestite în hazlia carte, obţin, cu precizie, cifra amintită,

Şi, începînd să rîdă de năzdrăvana fantezie a pretinşilor săi biografi, celebrul inventator, devenit matusalemic prin „secolele" cumulate, mai spuse :

— Cînd, serile trecute, am termniat de socotit toate datele născocite de „admiratorii“ mei, nu aveam decît... 970 de ani ! Dar Biroul de presă mi-a mai trimis, chiar azi-dimineaţă, încă 28 de ani, împodobindu-mă cu ei ! Deocamdată, cum puteţi observa, am împlinit aproape un mileniu de existenţă ! Ceea ce, firește, înseamnă un record de longevitate !

XVI

PATRIOTUL

Primul război mondial izbucnise. Bancherii de pe Wall Street, oamenii de afaceri şi marii industriaşi americani — veritabili lupi lacomi la pîndă — adulmecau în aer, încă din 1915, iminenta intervenţie a Statelor Unite în conflictul armat. Ca întotdeauna, războiul se dovedea un excelent prilej de rapide îmbogăţiri. În special, stăpînii industriei grele se arătau nerăbdători să fabrice unelte militare,

arme distrugătoare și explozivi. Războiul imperialist putea să umple, din nou, buzunarele și să încarce casele de bani...

Edison avea pe atunci șaizeci și opt de ani. Nu mai era tînărul de altădată, robust și plin de sănătate. Zăpezile vîrstei îi albiseră părul, dar inima îi zvîcnea tot tînără și, mai ales, omenia, cinstea și dezgustul de înavuțire prin specularea altora îi rămăseseră nealterate de trecerea anilor.

Răspicat și ferm, spunea adeseori

— Banii pe care-i cîștig de pe urma „găselnițelor" mele nu-i folosesc pentru desfătări și trîndăvii personale. Mi-e silă de ele. Sumele dobîndite le investesc în laboratoare, în experiențe, în ateliere și noi „născociri" sau descoperiri. Și acestea costă, desigur, foarte mult... Am făcut chiar datorii. Va trebui să le achit, vînzîndu-mi companiilor și Consorțiilor mai chivernisite alte „năzdrăvănii", la care lucrez. Dar pe speculanți nu vreau să-i ajut!

Cu totul altfel se punea însă problema pentru Edison, cînd era vorba să-și ajute propria lui țară.

De accea n-a refuzat să vină, la invitația lui Daniels, titularul Ministerului marinei, în cabinetul înaltului personaj.

— Domnule Edison, v-am rugat să vă osteniți venind pînă aici, fiindcă vreau să vă fac o propunere. Vă ofer conducerea unui departament din ministerul pe care-l conduc.

Surprinderea se arătă pe figura inventatorului.

— Și ce departament anume, domnule ministru ?

— Departamentul de cercetări și invenții în sectorul războiului submarin, întări ministrul, mirat, la rîndul său, că-l vede pe Edison atît de surprnis.

— Dar, domnule ministru, eu detest războiul. „Carne de tun" pentru unii și izvor de îmbogățiri pentru alții.

— Nu e vorba să vă „îmbogățiți" personal, domnul meu. Nici să „ucideți" dumneavoastră, se îmbufnă oarecum ministrul.

— Totuși, eu aș pune în circulație arma ucigătoare, se obstină pașnicul „vrăjitor" al fonografului.

— Nu, domnule Edison, nu trebuie să aveţi scrupule inutile. Trebuie numai să vă ajutaţi patria ! Germania imperialistă devine, pe zi ce trece, o primejdie tot mai mare pentru întreaga umanitate...

— Şi ce rost avem noi în acest abator de oameni, domnule ministru ? Auzi... să fabricăm submarine...

Ministrul începu să-şi piardă cumpătul, se gîndi însă că ar fi mult mai bine să procedeze cu tact şi să-l lămurească pe inventator.

— Statele Unite nu pot rămîne indiferente şi să lase „abatorul de oameni" — cum l-aţi numit dumneavoastră — abatorul creat de Germania tiranică, să înghită sute de mii de vieţi. Statele Unite trebuie să intervină şi să pună capăt măcelului...

— Dar cum, domnule ministru ? Măcelărind, la rîndul lor ? se îndîrji Edison.

— Intervenind, vom grăbi sfîrşitul războiului. Vor fi, desigur, încă jertfe omeneşti, dar mult mai puţine decît în cazul că „măcelul" ar continua, cine ştie cîtă vreme... Şi, ca să curmăm dezastrul — ce

spun ? *cataclismul* uman, — se cade să construim arme, avioane, submarine.

Tonul ministrului se îndulci şi un zîmbet cald îi lumină obrajii.

— Vedeţi, domnule Edison, nu ne adresăm numai inventatorului — a cărui capacitate de a inova mereu şi a munci fără de răgaz o preţuim cum se cuvine — astăzi ne adresăm îndeosebi patriotului. Cerîndu-vă concursul, facem apel la patriotismul dumneavoastră.

Discuţia mai continuă cîtva timp şi, pînă la urmă, sensibil la invocarea patriotismului său, bătrînul, dar încă aprigul Tom, cedă şi primi propunerea înaltului demnitar. Ministrul fusese destul de abil; în realitate, în războiul dezlănţuit, erau în joc şi unele interese economice ale Statelor Unite, pe care guvernul spera să le rezolve favorabil printr-o intervenţie militară.

În schimb, Edison rămînea profund onest sufleteşte. Îşi iubea, cu neţărmurită dragoste, patria, după cum îl mîhneau nespus de mult ştirile despre atrocităţile săvîrşite de casca prusacă, ştiri pe care le afla din ziare. Iată-l chiar participant, în

primăvara anului 1916 — în preajma mobilizării armatei americane — la o „manifestație națională în vederea pregătirii de război", în New York.

— Pentru ce n-aș participa la manifestație ? răspundea el unor prieteni pacifiști sau numai temători de-a nu fi chemați sub arme. Trebuie să intervenim în război, să nimicim odată pentru totdeauna puterile asupritoare, ambițiile de stăpînire prin sînge și cruzimile inumane.

— Dar de ce noi, americanii, care sîntem republicani...

— Tocmai fiindcă sîntem republicani... Vrem sfărîmarea imperiilor despotice, eliberarea și neatîrnarea micilor popoare, înrobite și împilate de secole.

Și calmul, blîndul Edison, se înfuria de data asta și bătea cu pumnul în masă.

— Să se termine cu tiraniile, cu vărsările de sînge și cu cezarii înfumurați !

În Ministerul marinei, la departamentul ce i se încredințase, Tom s-a dedicat, în întregime patriei. A lăsat la o parte laboratoarele, experiențele, și „găselnițele" personale și, autentic ostaș în slujba țării,

și-a închinat cercetările și munca, numai intereselor naționale.

— Și acum ce noi planuri vă frămîntă, maestre ? îl întrebară vechii săi prieteni.

— Acum, după ce mi-am făcut datoria de patriot, mă voi întoarce „la oile mele", surîse bătrînul Tom, pe care-l amuzase pățania lui Panurge, citită în romanul lui Rabelais, *Gargantua și Pantagruel*, așezat la loc de cinste în biblioteca sa.

XVII

PLANTAȚIA DE CAUCIUC

Obsesia ultimelor secole ale evului mediu — adevărat început de renaștere, în realitate — o formau mirodeniile Orientului. Începînd să descopere, încă din veacul al XIII-lea, comorile artei și culturii antice, umaniștii occidentului european preluau, totodată, și multe din rafinamentele vechilor greci și romani. În gastrono-

mia vremii, mirodeniile se aflau în frunte. Subtilii gurmanzi ai epocii se dădeau în vînt după scorţişoară, piper sau vanilie. Principii, ducii şi înalţii seniori feudali se mîndreau că pot oferi, la bogatele lor festinuri, mîncări alese, condimentate cu diverse mirodenii. Uriaşe sume de bani se investeau în expediţii, pentru a se găsi un drum mai scurt şi mai puţin anevoios, pe mările sudice şi răsăritene, spre Indochina şi insulele calde ale Oceanului Indian, adevărate comori de mirodenii. Sub flamurile acestui „ideal" economico-culinar navigaseră Vasco de Gama, Francesco d'Almeida şi însuşi Magellan.

Iar secolele următoare îşi schimbaseră nu numai aspectele politice şi sociale, ci şi obiectivele economice. Astfel, în veacurile al XIX-lea şi al XX-lea, dezvoltarea industriei născuse rivalitatea statelor capitaliste pentru acapararea pieţelor de consum şi aprovizionarea cu materii prime, necesare fabricilor şi uzinelor. Multe dintre materiile prime solicitate trebuiau însă să fie aduse din ţări depărtate sau de pe alte continente. Şi dacă Statele

Unite își puteau procura petrolul din Mexic, în schimb erau nevoite să importe cauciucul — problema numărul unu a industriei moderne — din Filipinele Pacificului, din America de Sud și din Africa, distanțe enorme și extrem de costisitoare. Lupta se dădea acum între Statele Unite, dornice să ocupe primul loc în industria mondială, și Anglia și Olanda, acaparatoarele cauciucului. Încercînd să le țină piept, Germania fabricase, în perioada războiului imperialist, cauciucul sintetic, dar acesta se vădise de calitate inferioară. Tot cauciucul natural — cauciucul depărtărilor miraculoase — se dovedea cea mai căutată materie primă.

Problema furnizării cauciucului îl pasiona, firește, și pe Edison, interesat să-l aibă în fabricile sale.

— Ce-ar fi să pleci în Liberia ? îi spuse el colaboratorului său Firestone. Acolo, unde pămîntul și clima sînt favorabile, vom putea planta suprafețe imense cu arbori de cauciuc.

— Plec, domnule Edison, și cred că vom reuși...

Însă, în ciuda posibilității de a obține, acolo, vaste culturi de cauciuc, întreprinderea cerea uriașe investiții bănești.

— Nu e de loc rentabil, dragul meu Firestone, căzu pe gînduri bătrînul inventator, la întoarcerea prietenului din Africa. În felul acesta, nu mă așteaptă decît falimentul... Va trebui să-mi caut cauciucul necesar, pe altă cale. Mult mai aproape... Poate în plantații proprii, chiar aici, în patria noastră...

Alte cercetări, alte experiențe, alte îndelungate ore de trudă în laborator, nici un strop de renunțare sau dezamăgire, însă. Edison avea 84 de ani și urca pe ultima treaptă a vieții lui.

— Nu înțeleg de ce ar exista cauciuc decît în arborii exotici din Africa, din Filipine sau din Brazilia, se frămînta neliniștitul inventator, în fața aceluiași devotat Firestone.

De ce n-ar fi și în alți arbuști, în plante și chiar în bălării ? De ce n-am izbuti să-l scoatem din ele ? se întreba el însuși, făcîndu-l pe Firestone să se mire strașnic.

— Din plante și din „bălării", maestre ? E cu putință oare ?

— Totul e cu putință, prietene, atunci cînd vrei, cînd speri și, mai cu seamă, cînd muncești pe brînci.

Experiențele au continuat pe coastele, mai calde, ale Floridei și Pacificului. Iar cercetările demonstrară că, nici de data asta, Edison nu se înșelase. Presupunerile sale erau întemeiate. „Bălăriile" cu „lapte" de cauciuc — existau !

— Ei, ce ți-am spus, neîncrezătorul meu Firestone ? îl bătu el pe umeri, pe scepticul lui amic. Am „găsit" bălăria căutată. E o buruiană numită golderod ! Conține cauciuc suficient. Dar, ca să ajung la dovada că buruiana aceasta este și cea mult dorită, mi-a trebuit să experimentez peste paisprezece mii de plante !

— A fost însă o muncă titanică, maestre, se entuziasmă acum bunul prieten, părăsindu-și neîncrederea de altădată.

— A fost și *încă* va fi, se înflăcără genialul moșneag, căci va trebui să facem culturi de golderod chiar aici, la West Orange, în preajma casei mele...

Într-adevăr, nu peste mult timp, lîngă vila Glenmont, locuința inventatorului de

la West Orange, se întindea o surprinzătoare plantație de buruieni de cauciuc !

*

Și, cum întîmplările hazlii ori vorbele de duh n-au lipsit niciodată în viața lui Edison, nici chiar în acest splendid amurg al unei strălucitoare existențe, iată și următorul vesel episod

În august 1924, Edison, însoțit de Henry Ford și Harvey Firestone, merse să facă o vizită lui William Coolidge, la locuința acestuia din Plymouth (Statul Vermont), unde fizicianul se dusese să-și petreacă vacanța. Ivindu-se prilejul, cîțiva reporteri de la gazetele locale îl acostară pe marele inventator ca să-l întrebe :

— Ce părere aveți despre folosirea radioului în campania electorală din anul acesta ?

— Nu cred mare lucru, răspunse Edison, cu liniștea umorului său sec. Domnilor le place să audă muzică zgomotoasă, sau le plac certurile și scandalurile, ca, de pildă, cele de la întrunirea „democra-

ţilor". (Era o aluzie la întrunirile vociferate, pe care partidul democrat le ţinuse de-a lungul a 29 de şedinţe.) Dar, adăugă inventatorul, ar fi prea mult pentru domnii amatori de gîlcevi să stea închişi în casă şi să asculte un lung discurs politic.

Şi, după o scurtă pauză, începu pe un ton glumeţ :

— Am să vă povestesc o întîmplare, mai mult veselă decît dramatică. Un predicator reformat se duse la faimoasa închisoare Sing-Sing, pentru a ţine o cuvîntare cu substrat moralizator, în faţa deţinuţilor. El dete drumul discursului, încîntat că poate vorbi — aşa cum ştiţi că procedează teologii şi guralivii aceştia — şi vorbi şi iarăşi vorbi, timp de aproape două ore, pînă cînd îi plictisi de moarte şi pe condamnaţi şi pe gardieni. Cum cuvîntarea părea să se lungească la nesfîrşit, un deţinut de culoare izbucni mînios, scoţînd un urlet de protest. Paznicul din apropiere se repezi, lovindu-l în cap şi făcîndu-l să se prăbuşească, fără cunoştinţă. Dar, după cîteva secunde, puşcăriaşul îşi reveni şi se sculă, clătinîndu-se, de pe podea. Adînc

stingherit, predicatorul îşi curmă îngrozitorul discurs şi se grăbi să plece din închisoare. Atunci, directorul Sing-Sing-ului, care asistase la tot ce se petrecuse, nu putu să se oprească de a nu şopti „Chiar după lovitură în cap, un om izbuteşte să se ridice şi să umble. Dar dacă predicatorul şi-ar fi continuat cuvîntarea, noi toţi am fi căzut laţi, la pămînt, şi nu ne-am mai fi sculat niciodată !“

Şi Edison, surîse, el însuşi amuzat de cele povestite

— E tocmai ceea ce doream să demonstrez şi în privinţa discursurilor politice.

XVIII

ÎN INTIMITATEA CĂMINULUI

Spuneam, într-un capitol anterior, că arareori Edison îşi căuta destinderea — după luni de zile dedicate cercetărilor şi muncii în laborator sau în ateliere — în

scurte călătorii pe coastele Floridei şi Pacificului. Cît despre aşa-zisele sale „vacanţe", ele îi ofereau, mai degrabă, un pretext pentru a-şi ascunde adevăratele intenţii căutări de amplasamente pentru noi fabrici, întemeieri de laboratoare în diverse regiuni ori continuări de experienţe.

Cînd nu se deplasa de la West Orange, cea mai agreabilă odihnă i-o dăruiau orele petrecute în mijlocul familiei, lîngă soţia şi copiii lui. Îşi adora căminul — nu numai fiinţele dragi în preajma cărora se simţea atît de bine, dar şi locuinţa, mobilată şi aranjată după gustul său. Vila Glenmont era o clădire cu două caturi, frumoasă şi confortabilă. Pe lîngă multele sale calităţi, Edison avea şi un deosebit simţ estetic. I-l dovedeau picturile atîrnate pe pereţi, vazele japoneze, mesele masive de stejar, scaunele şi fotoliile artistic tapisate sau grădina împodobită cu dalii şi heliotropi, florile lui preferate, în vecinătatea căreia se întindeau faimoasele plantaţii de golderod, „buruiana cauciucului".

Anii trecuseră cu întreg cortegiul lor de neîntrerupte iscodiri în retorte şi eprubete,

de necazuri, de lacrimi, de răsunătoare izbînzi şi acum exuberantul şi hoinarul Tom de odinioară era un bătrîn încă sprinten şi vînjos, setos de muncă, capabil de noi proiecte. La vîrsta de optzeci de ani, personalitatea lui complexă tot se mai afirma în cele mai variate domenii ştiinţifice. Fizicianul şi chimistul se adîncea în studii de biologie, astronomie, economie politică, geologie (căutarea minereului de fier pentru separarea metalului pe cale magnetică), ori botanică, ştiinţă care-l pasionase în ultimul timp, cînd, cu atîta asiduitate, voia să descopere „bălăria" zămislitoare de cauciuc.

Totuşi, acum nu mai zăbovea noaptea tîrziu în laborator, unde, alături de fel de fel de globuri şi sticlé, îşi pusese şi un modest pat de campanie, în eventualitatea că, „extrem de obosit", i-ar fi răpit muncii un ceas-două de somn. Nici vechea lui poftă de mîncare nu mai era atît de straşnică : devenise foarte cumpătat, mînca frugal, îndeosebi la cină, cînd nu-şi îngăduia decît un pahar cu lapte şi o felie de pîine cu unt sau jambon.

Seara, la întoarcerea în vilă, după ce își săruta pe frunte odraslele și soția, se așeza la masa mare de stejar din sufragerie, sub candelabrul cu zece becuri incandescente, avînd grijă ca lumina să-i cadă în față. Cu fruntea înaltă sub părul alb ca de omăt, cu sprîncenele groase, ninse și ele de imaculații fulgi ai anilor, cu ochii încă scînteietori de inteligență și obrajii puțin palizi, părea nimbat cu o aureolă de sfînt.

Răsfoia un vraf de ziare sau se cufunda în lectura unei cărți.

— De ce nu mănînci, Tom ? Ce carte iarăși te absoarbe ? Parcă ai fi înlănțuit în nu știu care vrajă... îl dojenea cu blîndețe, soția.

— Călătoresc, scumpa mea Mina, îi răspundea inventatorul, continuînd să citească. Uite, mă plimb cu Virgiliu și Cicero prin Forumul roman, prin grădinile academice cu Platon sau rătăcesc departe, cu eroii lui Homer, pe mări egeice și ionice...

Alteori, obiectivul călătoriilor imaginare se schimba, potrivit conținutului lecturii

— Vorbesc cu Shakespeare, dragă Mina ; sînt la Stratford on Avon și plec apoi la Londra.

Sau :

— Pribegesc cu haimanaua aia de Rousseau, de-a lungul Franței ; discut, ba chiar mă iau de păr, cu îndrăcitul ăla de Voltaire.

Ori

— Cutreier bulevardele Parisului cu dragul meu Victor Hugo. Scot spada și mă duelez, lîngă Athos, Aramis, Portos și d'Artagnan... Urc Acropole, în tovărășia lui Renan, la Atena.

Genialul creator de minuni tehnice era naiv ca un copil și înflăcărat ca un adolescent !

Îi plăcea de asemenea să treacă din sufragerie în salonul solemn, ornat cu o arcadă susținută de coloane de onix. Se așeza pe un scaun, aproape de pianul la care cînta soția. Vorba lui devenea catifelată și dulce.

— Cîntă-mi, buna mea Mina, *Sonata lunii* ori *Appassionata* lui Beethoven...

Se pierdea în reverii

— Și te rog să-mi mai cînți ceva încîntătoarea *Arie a Luceafărului* din *Tannhäuser*... Aici, Wagner e colosal !

Pe urmă se înapoia în birou şi aşternea pe hîrtie idei, planuri, schiţe.

— La ce nouă invenţie mai lucrezi, dragă Tom ? se neliniştea soţia, văzîndu-l că nu se duce să se culce.

— Nu, Mina, nu mai lucrez la nici o invenţie... Vreau să scriu un roman ştiinţifico-fantastic. Ca pasionantul meu Jules Verne... Îmi voi intitula cartea, probabil *Thomas în Ţara minunilor*. Uite, îmi imaginez ordinea capitolelor. Voi pune în romanul meu vulcani în erupţie, avioane care îi descoperă, rapide linii telegrafice sub mări şi oceane, şi altele care stabilesc legătura cu planeta Marte, ţări tropicale transformate prin energia ţiţeiului, maşini solare funcţionînd pe pămînt, maşini pentru hipnoză, mătase artificială obţinută din celuloză, bancnote făcute din piele de iepure — mult mai durabile decît cele din hîrtie — şi cîte altele...

— Va să zică tot la invenţii lucrezi, Tom. Nu te mai astîmperi ?

— Nu înţelegi că scriu un roman, draga mea ? Adică, de fapt ai dreptate... şi romanul e o invenţie posibilă.

Bun desenator, Edison își petrecea, cîteodată, serile schițînd planuri de construcții — mașini și case — ba chiar modele de automobile, pentru prietenul său Henry Ford.

— Lipsa de somn nu vatămă niciodată, întîmpina el reproșurile soției, care voia să-l hotărască să se culce mai devreme.

Cu copiii se arăta blînd, atent și înțelegător. Le scornea o sumedenie de jucării — clădiri mici de lemn, trenuri și tramvaie de tinichea, dinamuri în miniatură.

— Iată, să vă jucați și cu ceilalți copii din vecinătate, îi îndemna el.

O dată cu bătrînețea, se iviră și primele semne ale unei boli de cord. În octombrie 1929 — cu doi ani înainte de sfîrșitul său — prietenii și admiratorii organizară o festivitate în onoarea lui Edison. Se sărbătorea „Jubileul de aur al luminii electrice" și „Semicentenarul becului cu incandescență". Festivitatea avu loc la Dearborn, în muzeul lui Henry Ford. Înalte personalități științifice și politice, în frunte cu președintele Statelor Unite, Herbert Hoover, rostiră cuvîntări omagiale. Dorind să răspundă elogioaselor discursuri și

aplauzelor frenetice ale publicului care umplea sala, octogenarul sărbătorit se ridică în picioare. Deodată îi veni rău, îngălbeni şi, clătinîndu-se, căzu în fotoliu. Chemaţi de urgenţă, medicii îi dădură întîiele ajutoare. Apoi a fost transportat acasă, cu automobilul personal al preşedintelui Hoover. Edison îşi reveni din sincopă, dar grava maladie ciocănise, cu degetele ei neiertătoare, la porţile vieţii venerabilului inventator.

XIX

APUSUL „VRĂJITORULUI"

În vreme ce Edison îşi petrecea ultimele zile între laborator şi căldura îmbietoare a căminului familial, de la iubitul prieten Adams, plecat din nou a doua sau a treia oară în Africa, cu alte însărcinări, nu mai soseau ştiri de loc.

Cînd trimisese pe Firestone în Liberia, pentru a căuta terenurile cele mai propice

pentru plantațiile rîvnite, îl rugase să-l găsească pe Adams, dar acesta se întorsese din Africa singur.

— Unde e Adams ? Unde l-ai lăsat ? îl întrebă Edison îngrijorat.

— Ne-am despărțit în sudul Senegalului, el pornind spre Nigeria, iar eu spre Sudan, fiecare în căutarea unor terenuri pentru culturile de cauciuc. Trebuia să ne întîlnim, peste un an, la Djibuti, dar n-a venit la întîlnire.

— Și ce-ai făcut atunci ? se tulbură octogenarul inventator.

— L-am așteptat, două săptămîni încheiate... Și cum întoarcerea mea în patrie nu-mi permitea prea multă întîrziere, m-am îmbarcat singur.

— O bunul și dragul meu Adams, oftă în sine fostul tovarăș de necazuri de la Louisville. Cîte am îndurat împreună frig, foame, necazuri, jignirile patronilor. Ne-au rămas treze numai amintirile, înseninate de curgerea vremii. Au trecut peste noi mai bine de șase decenii. Iar astăzi nu mai știu nimic despre tine. N-am primit nici un rînd din parte-ți.

Și bătrînul inventator, stăpînindu-și greu lacrimile, gîndea frămîntat de griji

— O fi pierit, te pomenești, în groaznicele jungle ale Africii, departe de noi... atît de departe ! De ce l-am trimis acolo ?

Și obsedat de soarta prietenului său întreba aproape în fiecare zi pe cei din jurul său

— A venit vreo veste ?

Nimeni nu putea să-i dea un răspuns. Dimineața, de cum se scula, întreba pe soția lui

— O mai fi venit vreo veste ?

Ea tăcea. Cînd Edison cobora în laborator, întreba iar

— A mai venit vreo veste de la Adams ?

Aceeași tăcere. Unii ridicau din umeri. La prînz punea aceeași întrebare. Cînd se culca, la fel „A mai venit vreo veste ?“

Într-o zi, spuse

— E semn rău. Și trimise oameni în căutarea lui Adams, plătindu-i fără să se uite la bani. După cîteva luni de cercetări, oamenii trimiși se întoarseră. Edison se afla în grădinița casei lui din Menlo-Park, alături de soție. Secretarul, foarte stînjenit, îl vesti

— Oamenii trimiși în căutarea lui Adams s-au întors și vor să vorbească neapărat cu dumneavoastră.

Edison se ridică îngrijorat şi ieşi în întîmpinarea lor.

— Ei ? îi întrebă el mai mult cu privirile decît cu vorba.

— Dispărut în junglă... Probabil mort... răspunse îndurerat conducătorul lor.

Edison păli. Doi inşi îl sprijiniră, ca să nu se prăbuşească. Apoi surîse. Surîdea necontenit cuiva, absent. Tristeţii ? Zădărniciei ? Cine ar fi putut să ştie adevărul ? Adevărul era că surîsul acesta nu i-a pierit de pe buze, pînă în ultima clipă. Două săptămîni mai tîrziu primi o altă veste, care-l zdrobi definitiv sora lui Tania trecuse şi ea în lumea amintirii. Cu toate că nu se simţea bine, plecă la Detroit, ca să ia parte la înmormîntare. Cînd se întoarse, era de nerecunoscut

— Mai bine nu mă duceam, mărturisi el soţiei. Sărmana Tania, cît a schimbat-o viaţa ! În închipuirea mea a rămas tot fetiţa vioaie şi deşteaptă, de odinioară...

Cîteva zile mai tîrziu, stînd de vorbă cu soţia, murmură

— Simt cum se face pustiu în jurul meu ! Tata, mama, Bill, Mary, Tania, Adams... Toţi au devenit umbre...

Deşi începea să simtă povara anilor, încă nu renunţa la orele lui de muncă. Lucra şi acum cu rîvnă, fără încetare, ca şi cum ar fi vrut să uite gîndurile negre, care îi dădeau mereu tîrcoale.

Venise toamna. Frunzele căzute aşterneau covoare de purpură şi de aramă. Din cerul plumburiu se cernea o ploaie cenuşie, cu stropi reci şi pătrunzători, ca nişte alice.

De vreo doi ani, de cînd la festivitatea din Deaborn se arătaseră primele semne ale boalei de cord, bătrînul Tom nu-şi mai pierdea nopţile, muncind printre retorte şi eprubete, sau făcînd schiţe şi planuri în biroul său.

— Îmi place mult, de la o vreme încoace, să-mi petrec serile citind, la masa mare din sufragerie, în mijlocul familiei mele, avea el aerul că s-ar scuza faţă de colaboratorii săi că nu rămîne pînă la ore tîrzii în ateliere.

Totuşi, într-o seară de octombrie, dispăru din vila Glenmont şi se furişă în laborator, atras parcă de o misterioasă putere, de inefabilul magnet al destinului. Lucră acolo toată noaptea, cu o dîrzenie pe care de mult n-o mai avusese. A doua zi,

era duminică. Soţia lui îl aştepta la ceai, dar el nu se arătă ca de obicei. Atunci trecu în camera de culcare. Spre surprinderea ei, patul rămăsese nedesfăcut.

— Trebuie să fie în laborator, îşi spuse femeia, a lucrat iarăşi toată noaptea. S-a dus pe ascuns, ca să nu-l dojenesc cumva...

Plecă să-l caute în laborator. Cînd deschise uşa, îl găsi stînd pe scaun, cu capul culcat pe mîna dreaptă, iar stînga atîrnînd inertă în jos.

— L-a răzbit oboseala... gîndi soţia.

Se apropie de el, în vîrful picioarelor. Nu ştia dacă e bine să-l trezească sau să-l lase să doarmă mai departe. Se hotărî, în cele din urmă, să-l deştepte din somn, ca să se odihnească apoi în pat, cum se cade...

Îl bătu uşor pe umăr, dar nu se mişcă. Îl scutură mai tare, strigîndu-l pe nume. În zadar.

— Ce-i asta ? tresări femeia şi un fior rece îi lunecă prin şira spinării. Scoase un ţipăt şi se prăbuşi la picioarele lui.

Edison trecuse şi el în lumea umbrelor. Moartea îl găsise la masa de lucru, aşa cum era drept, aşa cum se cuvenea unui muncitor atît de tenace, care nu cunoscuse

răgazul. Abia acum avea să se odihnească.

Era în ziua de 18 octombrie 1931.

În clipa cînd trista veste a fost comunicată colaboratorilor şi muncitorilor din ateliere, ciocanele lunecară din mîini şi scrîşnetul strungurilor încetă. Mulţi lucrători lăcrimau, iar acele ceasornicului din laborator sunară prelung, de optsprezece ori la rînd, data durerosului sfîrşit. Întregul West Orange era în doliu... Prin faţa sicriului aşezat în laborator — scumpul loc de cercetări şi „găselniţe" al genialului inventator — se perindară prietenii şi colaboratorii devotaţi, personalităţi politice şi ştiinţifice ale vremii şi simpli oameni din popor, toţi vrînd să aducă un ultim omagiu marelui dispărut. Ziarele apărură în ediţii speciale, cu pagini în chenare cernite ; *quadruplexul* şi *multiplexul* telegrafic răspîndiră funesta ştire pe toată harta globului. La 21 octombrie, cortegiul funerar porni din laboratorul lui Edison şi se opri aproape de faimoasa „plantaţie de cauciuc" din Glenmont. Sicriul fu pogorît în mormînt, în acordurile muzicii lui Beethoven şi Wagner. Se intonară *Simfonia*

destinului (a cincea) și *Aria Luceafărului* din Tannhäuser, melodia atît de dragă ilustrului inventator. „Vrăjitorul din Menlo-Park“ și din West Orange nu mai era printre cei vii, nu mai lucra la minunatele lui „născociri“, însă numele său, devenit nemuritor, strălucea ca un luceafăr pe cerul omenirii.

CUPRINS

PARTEA I

I	Un bejenar politic	5
II	Familia Edison	7
III	Visul mamei	12
IV	Întîia invenţie a lui Tom	16
V	Pozne de ştrengar şi mugure de geniu	19
VI	O experienţă... aeriană	30
VII	Suflatul telegrafic	33
VIII	O experienţă poznaşă	37
IX	Dat afară din şcoală	41
X	Tom erou	46
XI	Vînzător ambulant	52
XII	„Şef" de laborator şi omuleţ neînfricat	56
XIII	Izbucnirea Războiului de secesiune	61
XIV	Ziarist şi editor	64
XV	Un băiat isteţ	68
XVI	Sticluţa cu... nitroglicerină	71
XVII	O palmă grea	73
XVIII	Păţanii neplăcute	76
XIX	Oglinda băcanului	82
XX	O bătaie nemeritată	89
XXI	Podul prăbuşit	93

PARTEA A II-A

I	La stăpîn	103
II	Fuga lui Tom	106
III	Prietenul Adams	114
IV	Aventuri la Louisville	126
V	Viaţa la Boston	144
VI	O conferinţă în halne... murdare	154
VII	La New York	158
VIII	Cel dintîi birou-societate al lui Edison	171
IX	Moartea mamei	176
X	Căsătoria	183
XI	Intensa activitate a lui Edison continuă	191

PARTEA A III-A

I	Edison la Menlo-Park	198
II	Perfecţionarea telefonului	204
III	Povestea fonografului	210
IV	Episcopul Vincent şi... fonograful	221
V	Adams redivivus	223
VI	Zîna luminii	231
VII	Uluitoarea centrală electrică	240
VIII	Tramvaiul electric	245

IX	De la tramvai, la calea ferată electrică	251
X	Socotelile lui Edison	255
XI	Mina Miller şi atelierele din West Orange	257
XII	Bunicul cinematografului	262
XIII	Deschizător de drumuri	272
XIV	Soarele Expoziţiei	286
XV	Pe unde trece curentul electric	291
XVI	Patriotul	298
XVII	Plantaţia de cauciuc	304
XVIII	În intimitatea căminului	311
XIX	Apusul „Vrăjitorului“	318

Lector : GH. ZARAFU
Tehnoredactor : I. PANAITESCU

Apărut 1972. Comanda nr: 288. Coli de tipar 14.

Tiparul executat sub comanda nr. 10 487 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — R.S.R.

— Ce minune ! Asta e o adevărată minune ! Oamenii din ateliere se strînseră în jurul „vrăjitorului", care, asemeni lui Prometeu, răpise întunericului și neștiinței această minune strălucitoare, devenită zeița luminii ! Inginerii și muncitorii priveau, laolaltă, ca amuțiți globul de sticlă orbitor. Rămaseră astfel înmărmuriți de uimire timp de cinci ore. Becul nu se stinse. Edison, la rîndul său, îl privea cu încordare. Se lăsase o tăcere de mormînt, de parcă fiecare se temea să nu se stingă „farmecul" luminos, dacă va sufla o singură șoaptă. Mai rămaseră în tăcere de piatră încă zece ore, apoi cincisprezece. Frunțile începuseră să asude, de atîta încordare. Trecuseră douăzeci și patru de ore. Fețele păliseră ca turtele de ceară. În revărsatul zorilor, după încă zece ore, nimeni nu se mișcase, ca și cum se prefăcuseră în stane de cremene. Trecură încă șaptesprezece ore și, în sfîrșit, becul se stinse. Arsese încontinuu patruzeci și șapte de ore.

Lei 4,7